

МИХАИЛ САДОВЯНУ МИТРЯ КОКОР

Превод от румънски: Йордан Стратиев, 1980

chitanka.info

ПЪРВА ГЛАВА

КАК МИТРЯ КОКОР ОТ МАЛУ-СУРПАТ ОСТАНА СИРАК.

Отдавна, може да има оттогава стотина години, на края на пустата равнина край река Лиса селяните си бяха построили село. Нареккоха го Малу-Сурпат^[1], защото Лиса си беше изровила дълбоко корито между стръмните брегове, а когато водата придойдеше, пороите подравяха и срутваха нивите по брега откъм селото.

А пустата равнина селяните бяха нарекли Дроплите. Те казваха:
— Там зрее най-хубавото жито на чокоина.

От тази страна понякога високо в небето прелитаха ятата на дивите птици, по чието име бе наречена пустата равнина.

— Не е пуста тя, в нея може села да се заселят; но старият Мавромати е заклекл синовете си да не дават никому да се настани там. Злато има в Дроплите, богатства трупат господарите, а ние живеем на тясно и тънем в сиромашия.

Лете хората излизаха по полето, като минаваха Лиса по един паянтов мост. Когато стигнеха до Волски кладенец, усещаха дъх на зряло жито, който се носеше откъм Дроплите.

— Бял хляб ми се е доял — казваше някой.

Другите се смееха. Веднъж един отвърна:

— Почакай да дойде Второто пришествие, че тогава ние ще разорем равнината.

Тия думи, все още твърде неразбираеми, Митря Кокор ги чу, когато беше едва на единайсет години. Засмя се и той.

— Защо се смееш, бре? — попита майка му, която се беше настанила удобно в сламата до него в каруцата.

— Смея се ей така.

— Когато човек не разбира, не бива да се хили.

— Аз разбирам.

Седнал отпред, баща му караше двата врани коня. Обърна глава и се позасмя:

— Тоя Митря има много ум, трябва да го пратим на училище.

— Абе по-добре ще е да го цапардосам по муцуната, че да се не меси в приказките на големите.

И го цапна с опакото на ръката си през устата. Митря си преглътна сълзите и не отговори.

— Няма ли да кажеш още нещо?

Митря наведе упорито глава и погледна под вежди с черните си зли очи...

Жената го удари отново.

— Защо то биеш, Агапия? — обърна се пак мъжът.

— Ей така, я как ме гледа, като разбойник.

— Агапия, остави момчето на мира!

— Няма да го оставя. Ти, Йордане, да не се бъркаш — аз съм му господарката. Ако го уловя още веднъж, че гледа като сега, кожата му ще одера. Тъй гледаше и ти едно време, ама те укротих. Ще укротя и него.

Селяните от Малу-Сурпат, които даваха имена на всичко, бяха нарекли Агапия Лунгу „Късата“, защото достигаше едва до мишницата на Йордан. Ниска, дебела и свадлива. А на Йордан Лунгу казваха Кокор^[2], защото имаше дълъг извит нос и беше малко поприведен в кръста. Той беше благ и кротък човек. Жена му го хокаше и навикваше по цял ден, и делник, и празник. Качваше се на стол — та да му се пули по-отблизо. И той се подчини. Но Митря, който приличаше досущ на баща си, беше наследил нейните бодли. В общината го бяха записали е прякора на баща му. Не го наричаха Митря Лунгу, а Митря Кокор. Беше наследил от Йордан навика му да мълчи мрачно и косия му поглед под вежди. Йордан го обичаше, но Агапия не можеше да го търпи. Тя казваше:

— Кешки теле да бях родила, за да го изядат вълците.

Агапия на гръцки значи „любов“. От майчина любов на Митря понякога му идеше да тръгне по света, накъдето му очи видят.

Агапия обичаше големия си син. Той по всичко приличаше на нея. Беше нисък, дебел. И войник не го взеха. Биваше го за търговия и далавери. Беше се сдружил с един търговец, после се отдели от него и направи сам мелница с бензинов мотор на края на селото откъм равнината, колкото се може по-далеко от Лиса. Тоя нисък, дебел и

подпухнал мелничар се казваше Гица Лунгу^[3]. Друг прякор не бяха му измислили. Фамилното му име беше най-подходящият прякор.

От петнайсетгодишна, когато се омъжи, досега Агапия Късата беше родила много деца. Всеки две години по едно. Но бяха й останали тия двете. Гица, първото, го беше кърмила само три месеца. Много го обичаше, но като стана на три месеца, го отби и ако не беше доброто сърце на свекърва й Констандия, която го бе задоила на една коза, и Гица щеше да тръгне за натам, отдето няма връщане. Не бе сторила това от злина, а защото беше още невръстна девойка. Съжаляваха я жените на село, че баща й, чичо Маноле, я беше омъжил още дете. Но жената на чичо Маноле кръчмаря беше починала внезапно, смазана от една бъчва, и след толкова години, както сам казваше и той, имаше право на друга жена. Взе една вдовица от Адънката и вече не можеше да търпи Агапия при себе си. Йордан Лунгу също беше още твърде млад, но родителите му се полакомиха по нивите на момата. Сватбата се претупа набърже и Йордан се видя собственик на Агапината къща, преди да си е изслужил войниклъка. Ако кръчмарят не беше го откупил, спукана щеше да му е работата. Но и в къщи не беше много честит, твърде скоро му заседна в гърлото попарата на Агапия.

От другите шест деца, които роди дъщерята на чичо Маноле, едни умряха от шарка, други — от огнища, трети — от гърчове, четвърти — от макова отвара. Всяко — „както му е било писано“. Агапия не ги кърмеше вече. Бабите я бяха посъветвали да не си слага кахър на сърцето.

Осмото беше Митря. То оживя. Издържа и дъвкания хляб, който му даваха, и мака, и шарката, и сипаницата. Не се попари, когато обърна кофата с вряла вода. Не го разкъсаха свинете, когато го намериха в коритото зад къщата, както си ритка и маха с ръчички като буболечка и гугука към тях. Не умря и от варивото от зелени плодове, нито от конската фъшкия, която селските баби изстискаха в устата му, когато имаше магарешка кашлица. Заинатил се беше да остане на тоя грешен свят.

Растеше висок като баща си. Носът му беше като клон на ястреб. Очите му се разширяваха и удължаваха като две лястовици. Баща му виждаше в това момче себе си и го обичаше. Затова Агапия не можеше да го търпи. Все намираше повод, когато го виждаше край себе си, и

винаги бе готова да го жилне с някоя пръчка. Митря скоро научи да се пази. Имаше дълги и бързи крака, побягваше, обръщаше към нея чорлавата си глава и дяволски се кискаше. Майка му го дебнеше най-вече когато се промъкваше в градината зад къщата по време на черешите и сливите.

— Прескачай, прескачай плетищата, щръкльо — викаше тя. — Додето се наденеш на някой кол!

Той потъваше в буренаците и излизаше през дупките; тя прескачаше плета подире му и го гонеше дори и на улицата. Митря се спираше чак при реката и се чудеше, че не се е надянала майка му на кола, както сама го заплашваше.

— Ще се надене някой ден — хилеше се той, останал сам — и тогава ще се отърва от нея.

Когато огладнееше и се върнеше надвечер, Агапия му отупваше праха с пръчката и едва след това му тикваше под носа паницата с гозбата. Напразно детето се оплакваше на Йордан. Върнал се от нивата, уморен от жегата, човекът имаше нужда от спокойствие и мълчеше. А Митря мислеше как да открадне някоя пара за кутия кибрит и да подпали къщата, когато майка му е сама в къщи и тъче.

Най-тежко беше през зимата. В комина свиреха бесни ветрове. Митря скимтеше в тъмното на края на рогозката. Понякога късно през нощта някой го завиваше с по-дебела черга. Той усещаше.

„Трябва да е татко — мислеше си. — Но не е татко, защото той стъпва тежко.“

— Може да са стъпките на „ангела“ — каза той веднъж на своите.

Майка му се присмя.

— Какъв ангел ще дойде при дявол като тебе?

Един ден се примиоли на баща си:

— Тате, сега през зимата май все мързелувам. През лятото съм ту с гъските, ту с двете прасета, ту с козите. Ту тичай до кръчмата, ту до попа, ту — върви докарай кравата от чардата. Зимно време имам по-малко работа. Много искам, тате, да ме пратите на училище. Господин учителят ме повика и каза, че съм бил стрък жито сред буренак. Ако уча, все едно да се прекопая и оплевя от бурена. На Петровден изпълням тринайсет години.

— Чуваш ли какво казва изтърсакът? — учуди се Йордан.

Агапия, която беше подслушвала зад вратата, се нахвърли разгневена върху тях.

— Чух. Ами ти, Йордане, ходил ли си на училище? Ами аз? Що ми трябваше тая беля? И Гица не дадох да си губи времето. Имаме какво друго да правим с къщи и, слава богу, нищо не ни липсва. Да си събира твоят изтърсак ума в главата, че като го цапна по кратуната, ще му я натикам чак в корема. Ако му се чини, че мързелува през зимата, ще му намеря работа. Ще ти дам аз да разбереш, на келява глава самурен калпак!

Митря не посмя да изрече думите, които напираха в него. Искаше му се да извика: „Чума, а не майка!“ — по се цапна с ръка по устата. Тя го изгледа и се усмихна злобно сякаш го разбра.

Мина и това. Мина зимата, минаха и пролетните пороища на Лиса. Излязоха селяните на оран. Митря хвана ралицата и тръгна приведен над браздата подир плуга. Галеше по очите уморените коне и разговаряше с тях. После отиде на копан с баща си и майка си. В къщи остана една бабичка да наглежда къщата. Духаше топъл ветрец, слънцето блестеше. Майка му не го ужили вече е нито една дума. Сякаш не го забелязваше. Мина и това. На Петровден Йордан и Агапия отидоха с каруцата сами в града, да купят това-онова.

Агапия поръча на Митря:

— Да не се отделяш от къщи. Да наглеждаш всичко. Слушай какво ти казвам, че да не те прокълна. Зер, прокълне ли те майка, тежко ти и горко!

Предната вечер беше валяло и Лиса влачеше мътни води. Валя и през нощта. Сутринта се проясни за няколко часа — докато да отидат селяните до града. После пак се струпаха облаци и валя цял ден. Митря стоеше сам и гледаше сивото небе на юг. По пътя минаваха хора, метнали чували на главите си, и говореха помежду си, че реката приижда. „Само да не отвлече моста — каза някой, — че ще ни откъсне от нивите.“

Нещастieto стана по икиндия. По моста препускаха няколко каруци, които се връщаха от града. В подпорите на моста се блъскаха вълни и дънери, донесени от пороя. Сглобовете на паянтовия мост сякаш се разтваряха. Селяните от първите три каруци шибнаха конете, за да стигнат по-скоро на брега. Минаха. Останаха само Йордан и Агапия.

— Карай! — извика уплашена жената.

Йордан шибна конете. Когато те навалиха по моста, мостът се разпадна като играчка. Смесиха се греди и хора, каруца и коне. Селяните от преминалите каруци закрепяха ужасени. Наскачаха през ритлите и се върнаха на брега. Спуснаха се и други селяни. Един носеше канджа, с която сякаш пробождаше небето.

Извадиха ги. Йордан беше с разбита, окървавена глава. Положиха го на брега. Донесоха при него и жената. Агапия беше със счупени крака и едва дишаше.

Отвори очи и неочаквано видя Митря до себе си. Момчето гледаше ужасено с широко отворени очи, трепереше и зъбите му тракаха.

Агапия сякаш му пошепна нещо. Той се наведе над нея и сълзите му рукоаха.

Майка му бръкна с лявата си ръка в пазвата и извади една сладка питка във форма на сърце, изписана с червена захар. Това сърце от брашно и мед се беше измокрило и изглеждаше окървавено. След един миг и тя издъхна. Лицето ѝ се вкамени в някаква злобна усмивка. До нея Йордан гледаше немилостивото небе със замръзнали черни очи.

[1] Срутен бряг (рум.). ↑

[2] Жерав (рум.). ↑

[3] Дългия (рум.). ↑

ВТОРА ГЛАВА

ТУК СЕ ЗАПОЗНАВАМЕ С БАЙ ГИЦА МЕЛНИЧАРЯ.

Бай Гица мелничарят нямаше повече от трийсет и няколко години, но изглеждаше много по-възрастен. „От грижи и ядове“ — оплакваше се той.

Той беше нисък и потънал в тлъстини. Къосе, със зачервени клепачи. Носът му се беше зачервил много рано — от ракията. Харесваше му това питие. Пиеше го с мярка: по четвъртинка всяка сутрин. „В прахоляка на мелницата — казваше той — не мога без мъничко бензин. Кашлям и аз като мотора.“

Станка, жена му, беше по-височка от него, с лунички по лицето. Кажеше ли той една дума, тя го наддумваше с десет. Почна да поглежда накриво девера си Митря още преди погребението на старите. После се обръщаше към бай Гица и го клъвваше с някоя дума. Очите ѝ бяха белезникави като на риба. Като виждаше, че тя още отсега се държеше враждебно с него, Митря я псуваше на ума си.

В старата къща сложиха софра. Съседите ядоха и пиха. Митря се вреди едва накрая, взе набързо нещо и се дръпна настрана да го изяде скришно. Станка го зърна веднага с белезникавите си очи и изкриви нос.

„С тая животът ми ще бъде по-тежък“ — мислеше си момчето.

Свещеникът прочете една молитва, после говори на хората за ада и рая. Който е добър на тоя свят, отива в лоното Аврамово. Който е лош на тоя свят, ще иде в ада и дяволите ще го мъчат во веки веков. Само с дарове и песнопения може да се изпроси милосърдието божие. Грешният да се покае, непокорният да се смири.

„С пари и място в рая се купува“ — злостно се хилеше в себе си Митря.

— Видя ли как се подиграваше тоя неверник? — рече Станка, като клатеше глава към мелничаря. — Попът разправяше за светите

работи, а тоя поганец глождеше кокала, хапеше от кравая и се хилеше. В пъкъла ще отидеш ти, драгинко Митря.

— Ами, ще си купя билет за рая.

— С какво?

— Така е. Само богатите ще отидат там с аероплан. Пък ако не може, отивам и там, дето казваш ти. Разправят, че там имало свирджии и всяка неделя слагали богати софри.

Снахата плесна ръце.

— Гица, чуваш ли го какво приказва?

— Чувам. Какво знае той за тия работи?

Изведнъж кипна и тропна с крак.

— Знаеш ли, бре, или не знаеш?

— Не знам, бате, не съм бил там. Вие сте били там и знаете.

— И ние не сме били бре, умнико!

— С тоя не можеш се разбра, Гица — извика Станка. — Ти кажеш две, той — двеста. Ти му кажеш бяло, той дума, че е черно.

— Аз казвам по врат, ти думаш по шия — измърмори Митря.

— Така ли говориш ти на мен бре, момче?

— Криво ми е, че останах сам на света.

— Така ли ми говориш ти на мен бре, момче? А после ще искаш да те пера, да те обличам и да те храня? Стигат ми моите, не ми трябваш и ти. Имам дъщери колкото тебе — не мога да те приема при тях. При нас е и по-малката ми сестра. Много сме и софрата ни е тясна.

Митря въздъхна.

— Виж какво — рече мелничарят, като си търкаше носа. — Жал ми е за тебе, че си ми роден брат. Ти, жено, да мълчиш и да слушаш какво аз ще реша.

— Ако решиш добре, ще те слушам. Ако не — няма да те слушам.

— Ба, ще слушаш!

И мелничарят тропна с крак.

— Добре, Гица. Ти знаеш, че не отивам против волята ти. Само да е, както на мене ми харесва.

— Ще направя, както е добре.

— Вярвам.

— Ще направя, както е редно, а ти — да мълчиш.

— Ще мълча. Когато мъжът говори, жената трябва да се бои от него. Трябва да знаеш, Гица, че не съм ти казала всичко по работата, която гласим. Къщичката при мелницата е тясна и ни трябва повече място. Не можем вече там, трябва да се преместим в бащината ти къща. Тук има и обор за добитъка. Има и овощна градина. Горката ми свекърва се оплакваше, че тоя хаймана ѝ краде всичките череша и сливи.

— Няма ли да млъкнеш? — кипна от изпитата ракия мелничарят. — За тая работа аз съм мислил вече, без да те питам. Значи, ще се преместим тук, това е решено. На мелницата не можем да го вземем, защото сме мнозина. Тук не можем да го оставим, защото ще се преместим ние. Да видим тогава какво да сторим.

Митря ги стрелна с черните си очи и каза решително:

— И аз имам дял от бащините ниви.

— Хе-хе! — засмя се мелничарят. — Твоят дял си е дял, но какво ще го правиш? Нямаш с какво да го работиш, пък си и непълнолетен. Ще ти го дам, след като си изкараш войниклъка. Дотогава ще го работя аз.

— Нивите, които ми се падат, дават род — и аз имам дял от тоя род.

— Виждам, че разбираш от сметка.

— Не знам. От това, което ми се пада, искам да отида да се уча.

Станка скочи като ужилена.

— Това момче иска да ни вкара в разноски.

— Чакай, чакай! Ти, жено, мълчи и остави аз да говоря. — После се обърна към момчето:

— Слушай, непрокопсанико! Нито баща ни беше учен, нито мене прати на училище, а и той беше свестен човек, какъвто съм и аз, разбираш ли? Откъде ще вземем ядене, пиене, дрехи, книги и толкова други работи, които трябва за училище?

— Тогава какво ще правя? Просяк ли да стана?

— А бре, момче, не ме гледай душмански, както казваше майка ми, горката, ами слушай какво ти думам, че съм твой по-голям брат и стопанин. Ще помисля и ще видя.

Митря замълча. Сълзите му потекоха. Течаха два реда сълзи и капеха по дрехата му.

Но изведнъж се завъртя към стената, подсмръкна и си преглътна плача. После се обърна и наведе глава.

— Жал ми е за тебе, горкичкия! — въздъхна жената.

Митря скръцна със зъби:

— Заради брата си пладнешки разбойник ще стана!

— Ах ти, така ли било! — нахвърли се върху него мелничарят. — Ще ти дам аз тебе да разбереш. Кожата ще ти одера!

Той си скубеше косата край слепоочията, гледаше с жестоки опулени очи.

Митря бързо изхвъркна навън и тръшна вратата. Бай Гица удари в нея чело като овен.

— Твоята вяра, негоднико! На парчета ще те разкъсам! С гребло ще те събирам!

Дръпна рязко вратата и я затръшна о стената. Спусна се приведен с главата напред. Тичаше тромаво и търкаше с лявата си длан подутината, която му бе излязла от удара. С дясната грабна една тояга в пруста. Наоколо нямаше никой, който да го спре — хората се бяха пръснали.

Митря беше застанал под навеса до конете. С една дълга желязна вила им слагаше прясно косена трева. Когато Гица се показа замаян, той прекъсна работата си и с вдигната нагоре вила го загледа с престолено учудване.

Мелничарят спря и изпръхтя като жребец, на който са му дръпнали юздите. Измери го от главата до краката, после от краката до главата и спря поглед на лъскавата вила. Несъмнено момчето беше по-яко от него, с широки гърди и плещесто.

— Да оставим настрана шегите и глупостите, Митря... — измърмори той с променен глас. После се ухили злобно и показа черните си зъби.

След него се беше втурнала и Станка. Спусна се разрошена и му измъкна тоягата.

— Гица, Гица — завайка се тя, — остави момчето на мира; смили се!

— Ще то оставя... — изфъфли мелничарят — но да не ме ядосва. Болен съм от сърце и от черен дроб и като ме ядоса някой, кръвта ми се отравя.

— Докато уредиш работата — молеше го жената, — Митря ще стои тука да наглежда добитъка и птиците. Ще му пращам ядене от дома, от мелницата, и ще бъде доволен. Нали тъй, Митря?

Митря стоеше неподвижен, гледаше ги и мълчеше. Тогава и тя разбра опасността и прошепна:

— Какво ще правиш, Гица?

— Ще видя — каза мелничарят. — Ще му дам чизми и дрехи. Ще ида да поговоря с господин Кристя — да го вземе на работа в чифлика.

Митря кимна с глава. Гица се засмя прегракнало:

— Така добре ли е бе?

— Добре.

Като си тръгнаха и останаха сами по пътя, мелничарят каза на жена си:

— Ще се отървем от него. Ще му дойде отхаки старият дявол. Чокоинът Кристя е способен даже и да стреля в него.

— Страх ме беше — каза Станка.

— От какво ще те е страх? Сега разбрах как трябва да се подхване. Глупав е като тате, но е лют като мама. Сега знам как да го откарам, дето искам. Ще го подмамя. Ще го облека. Ще направим с чокоина договор за пет години. След като попъшка там пет години, разбираш ли, после ще то поопухат и в казармата. И край.

Станка се прекръсти и прошепна:

— Дай боже да се отървем от него. Избави ни, света Богородичке, от лукавия.

ТРЕТА ГЛАВА

ЗАПОЗНАВАМЕ СЕ И С ГОСПОДАря НА РАВНИНАТА В ДРОПЛИТЕ, ГОСПОДИН КРИСТЯ ТРИНОСИЯ.

Чифликът Хаджиу се намираше на четири километра от Малусурпат, между стари редки салкъми, на една разлата рътлина на края на пустата равнина Дроплите. Пуста — защото нямаше жив човек, заселен в нея. По равното ширине се скитаха само дивите твари, чието скимтене и квичене се смесваше с пищенето на вятъра. А в небето се виеха орли-лешояди, дерейки мърша около чардите и егреците. В Дроплите имаше само три дълбоки кладенеца с кобилица, далеко един от друг, и в една падина — извор, който беше по-скоро мочурище. След петнайсети декември зимата препускаше на воля с жребците на снежните си виелици. Пролетта идваше рано и цветята ѝ бързо увяхваха. В разгара на лятото от белезникавото небе се сипеше безмилостен зной. От време на време между нивите се мяркаше на кон, сякаш изникнал от земята, по някой чокойски надзирател. На поляците се разхождаха плахо дропли. Към пладне започваше да трепти маранята.

От чардака на чифлика старият Мавромати имаше обичай да разглежда с бинокъла богатата си земя. Най-вече по време на оран и жътва. Понякога не му харесваше онова, което виждаше, скачаше като ужилен от оса, захвърляше бинокъла и се развихряше:

— Ще отида при тях! Ще им дам аз да разберат на тия негодници как се работи господарска земя... Дал съм им пари да жънат и да вършеят, а не да дирят змиорки в Адънката. Ще отида и ще стрелям по тях!

Не отиваше, защото не можеше — едва движеше краката си.

Също тъй се ядосваше и на синовете си, че пилеят златото му по чужбина. И тях заплашваше с пушката, когато получаваше писма за пари, пари, постоянно пари! Гръмна няколко пъти по месечината, но напразно. Те не се върнаха вече оттам, гдето бяха отишли.

Кристия, сегашният собственик, купи чифлика от наследниците на стареца. Тях той не бе ги и виждал. Покупката направи чрез посредник и им прати парите в Париж — сиреч на месечината — чрез една банка. За тия господа наследници нищо повече не се чу. Живяха, додето свършиха парите от бащината си земя, оросена със сълзите и кръвта на отрудените селяни.

От всичко, което остана в Хаджиу, се възползува Кристия. И от чардака, и от бинокъла. Но той не се шегуваше, когато заплашваше, че ще стреля с пушката. Само че я пълнеше с дребни сачми или със сол.

Беше жесток и неуморим. Обикаляше из чифлика с една състезателна двуколка. Теглеше я в тръс един черен жребец. Носеше със себе си и пушката. Развиваше се отдалеко със страшен глас и размахваше вдигнат юмрук. Беше грозен и стар, къосе и подпухнал. Понеже в средата на лицето му имаше нещо като картоф с чудата форма, селяните от Малу-Сурпат го нарекоха Кристия Триносия. Другояче не му казваха — бяха забравили презимето му. Добре, че се движеше мъчно и се задъхваше, та селяните много пъти се спасяваха от гнева му с бяг. Той ги гледаше как бягат, псуваше ги, но ги оставяше, защото знаеше, че има средство да ги докара или да ги догони. Догонваше ги с кмета и жандарма. Сами идваха при него поради беднотията и неволята.

При тоя Кристия Триносия заведе Гица малкия си брат.

Завариха го на чардака, откъдето разглеждаше имота си с бинокъла.

— Почакайте малко — заповяда им той. — Виждам нещо, което не ми харесва. Новият кочияш удари жребеца. Ще му изкарам червата през носа!

Стояха и го слушаха, като мърмори. Митря го следеше със зорко око.

Учуди се. Триносия приличаше на мелничаря. Сякаш бяха братя. Само че чифликчията беше висок и едър, а мелничарят едва достигаше до рамото му. Триносия изглеждаше като по-голям брат, а Гица като по-малък.

— Какво има, Лунгу? — попита изведнъж собственикът на чифлика.

— Доведох момчето, господине, както ви бях известил.

— Да, управителят ми каза. Старите загинаха. На тебе не ти ли трябва?

— Не, господине, имам много други на главата си. Намислих да го доведа тука, да се учи, да стане добър земеделец, по-добър от мене. Моля ви да го вземете за пет години, докато му дойде време за казармата. После — ще видим. Може и свой дом да си свие.

Триносия поклати недоверчиво глава и дълго гледа момчето.

— Момчето изглежда добре — каза той. — Ако е и послушно, може да излезе нещо от него. Но аз имам достатъчно слуги.

— Не искаме много, господине.

— Знам. За това не става и дума. Платата — според работата. После ще се види какво заслужава. За първата година му стигат дрехите и храната. За децата такъв е редът при мене. Но както ти казах, нямам нужда. Слуги имам повече, отколкото ми трябва.

Мелничарят се почеса недоволно по врата. Митря се зарадва в себе си. Чифликчията взе отново бинокъла и го насочи към конюшнията. Веднага го свали и поръча на Гица:

— Като слезеш долу, кажи да ми пратят тук Чорня. Кочияша Чорня.

— Разбирам, господине — угоднически побърза да отговори мелничарят.

Въздъхна и пак се почеса по врата:

— Молим ти се, господине, не ни оставяй.

— Какво да ти кажа, Лунгу? — отговори Триносия. — Казах ти вече, че нямам нужда. Но хайде, да ти направя хатъра, знам те свестен човек.

Лицето на мелничаря светна. Митря гледаше нагоре.

— Ще ви бъдем признателни... — поклони се Гица. — Целуваме ви десницата и аз, и момчето.

— Добре, добре! — усмихна се чокоинът.

„Разбрали са се... — усъмни се момчето. — Нищо няма да умра я.“

Още същия ден Митря остана в Хаджиу, а Гица се върна в Малусурпат.

„Не е зле да си слуга у чокоин — размишляваше скоро след това Митря. — Научаваш се да превиваш гръб, да работиш наравно с добитъка. Събуждат те други, преди да е съмнало. Ако не бързаши

колкото трябва, по гърба ти току изплющи бичът на управителя. Сутрин нямаш време да изръфаш даже и един комат сух хляб. Но затова пък в бобената чорба на обед зърната се гонят, краставиците са меки, а мамалигата — от спарено брашно.“

Веднъж той каза, че е горчива.

— Не ти ли харесва? — попитаха го и се изсмяха.

— Харесва ми. По-добра е от белия самун на господаря.

— Да не те чуе чокоинът — отговориха му, — че ако те чуе, ще ти одере от гърба кожа за един каиш, да има с какво да се опасва.

Друг попита:

— Тебе, момче, може и вино да ти се ще?

— А не — рече, — нали имам вода от реката и понякога глава лук — стига ми!

— Голям дявол си, брей!

— Така е — нали съм на служба при него.

Всички ратаи се смееха на думите му.

— Брей, Митря, да не те чуе управителят Ница, че ще те обади на чокоина.

— Олеле, ако ме обади, ще си загубя службата!

Те пак се засмяха.

— Не ми е толкова до службата, колкото за боя.

„Наистина — мислеше си Митря, като си спомняше всичко, което беше видял — плющенето на бича сутрин е като лек ветрец, като милувка в сравнение с боя на Триносия.“ Беше видял как наказаха хилавия и охтичав циганин Чорня. Триносия му зашлеви такава плесница, че го повали наляво, но веднага го пресрещна с дясната ръка и го изправи; стовари юмрука си върху челото му, събори го на земята и почна да го тъпче, докато усети, че газии по кръв. Тогава му стана противно и го пусна да си върви.

От това най-много се боеше Митря. Затуй беше като въртележка. Внимаваше за всичко. Гдето и да бъдеше — на оран, при вършачката, все беше пръв. Триносия го забелязваше отдалеко. Най-напред го виждаше с бинокъла. После слизаше и се спираше близо до него. Митря нямаше време за приказки. Отдалечаваше се. Имаше работа: вятърът гонеше по небето есенни облаци — трябваше да запуши една цепнатина в обора, от дето се промъкваше студът. Зимьска ще бъде по-студено. Жал му е за добитъка, да не студува. Още повече му е жал за

себе си, защото спи там, при воловете, на купчина слама. Няма с какво да се завие. Да имаше дрехи и ямурлук... Ще има, защото тук се живее като в рая. Но дотогава ще носи само дрипи.

Веднъж го срещна господарката — млада, хубава, трета жена на Триносия. Гледа тя момък с очи като на ластовица. Висок, строен. Защо ли се дръпна настрана? Засрами се; закрива се.

— Как се казваш?

— Митря.

— Какво криеш там?

Сърцето му изстина. Отговори с всичката си омраза, но и разбрал, че може да бъде и дързък: усмивката ѝ го насърчаваше.

— Крия си инструментите. Те са ми всичко.

Тя трепна изненадана, но се засмя и не се разсърди. Така на другия ден Митря получи нови дрехи и тя дойде пак да го види.

— Какво ще кажеш, Митря, така е по-добре, нали?

— По-добре.

— Само това ли ще кажеш?

— Какво друго да кажа?

— Кажи, целувам ви ръка.

Много по-засрамен от вчера, Митря погледна настрана и рече:

— Целувам ви ръка.

— Ха така! Научи се да бъдеш любезен. И като говориш, гледай към мене.

Отиде си. Бяла, руса, с голяма сламена шапка, със синя панделка на шапката.

Какво ли не се разправяше в чифлика за госпожа Дидина.

— Може и да е вярно — казваше си Митря, обхванат от някакво горещо вълнение.

После му мина и престана да мисли за тая случка.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

НАСТАСИЯ СЕ ПОКАЗВА САМО ЗА МИГ.

Един дъждовен ден, след много такива дъждовни дни, Митря Кокор измоли от надзирателя разрешение да отиде до бачо си мелничаря.

В полето не можеше да се работи, добитъкът не можеше да се изкара на паша, аргатите се въртяха около господаря си като ленив орляк.

Старият надзирател Тригля го пусна:

— Можеш да отидеш за два-три часа, Митря. Само гледай да не закъснееш, защото на чокоина може да му дойде на акъла да ни събере и да ни провери. Хрумва му понякога. Който липсва, няма хляб за него, докато не пекне слънцето, да изсуши полето. Суеверен е: мисли, че зарад тоя, дето липсва, толкоз вода се излива от небето.

Митря се усмихна злобно и поклати глава:

— На дъждовете ли се сърди?

— Как да не се сърди, нали, щом вали като сега, е на сиромашия?

— Току-виж, че гръмнал с пушката по светците на небето — засмя се Митря.

— И туй може, зер много-много не ходи на черква. Но ти, момче, не говори така, да не те чуе.

— И да ме чуе, бай Тригля, няма за какво да се сърди. Как да не стреляш по оня, който и да е той, дето ни праща киша, град и виелици, болести, глад и неправди и оставя богатите да тъпчат бедните?

— Ей, дяволе — разсърди се надзирателят, — я не дрънкай, каквото ти текне в кратуната, че ще те нашаря с бича! Извъди се и ти един учен.

— Имал съм късмет, че бачо не ме прати на училище. Не ме ругай, бай Тригля. Ще отида и ще се върна, докато се обърнеш.

— Вземи си един чувал за качулка — посъветва го надзирателят и червеният му нос лъсна над бялата брада. — Вземи една кранта, но

като стигнеш там, на мелницата, дай ѝ шепа трици.

— Само ако открадна, защото бачо не знае милост ни към човека, ни към добитъка. Толкова стиснат е станал, та чак се е отровил, и кожата му вече не го побира от толкова стиснатост. За какво са му толкова пари, щом живее като просяк, все едно, че е по-сиромах от нас.

— Хайде, върви! — сопна му се старецът-надзирател. — Поиказваш като поп, сякаш четеш от евангелието.

С чувал на главата, яхнал едно неоседлано алесто конче, Миря бързо стигна мелницата на Гица Лунгу. Под навеса имаше седем-осем каруци. Десетина селяни притичваха насам-натам под дъжда с обърнати наопаки калпаци.

Митря върза кончето на сушина. Подръпна го за ушите, потупа го приятелски по шията и побърза да си проправи път към вратата на мелницата. Моторът боботеше и през една тръба изхвърляше дим към небето. На прага го посрещна коремът на Гица. Мелничарят се опули със зачервените си клепачи.

— И ти ли си дошъл? Главата ми се е замаяла. Виж колко души чакат да им смеля зърното.

Митря се спря сърдито и изгледа Гица отвисоко:

— Щом е тъй, отивам си. Ще дойда догодина.

— Чакай де, какво има?

— Слушай, бачо, щом не ме смяташ за брат, аз си отивам. Останахме за малко свободни, в тоя дъжд не може да се работи и аз дойдох. Докато мелницата смели два чувала, ще си кажем и ние две приказки.

— Добре. Влез.

— Буля Станка в къщи ли е?

Мелничарят трепна.

— Защо? Да не си гладен?

— Ами! Искам да я видя, нали ми е нещо като сестра.

Гица отметна глава, сякаш се пазеше от оса.

— Подиграваш се с нея, а? Има толкова работа, главата ѝ се е замаяла! Да влезем в тази стая. Имам тук едно прозорче, през което гледам какво става. Лоши хора, момче! Обърнеш ли се крадат, та пушек се дига.

Митря се учуди:

— Те пък казват, че ти си крадял, бачо. Не им излизала сметката според уема, който дават, и не могат да разберат какво става.

— Кой казва това? — изсмя се мелничарят. — Ти на глупците не вярвай!

— Знам ли аз! Виж какво, бачо: та от туй де, дето ти остава, дай, моля ти се, една шепа зоб за коня.

— Какво, бре, с кон ли си дошъл! Нямам. Не давам. Да го храни господарят ти, че има откъде.

— Не се стискай, бачо — каза благо момчето, — и кончето е живинка, и то работи наред с мене. Не е мое, но ми е мило.

— Може да ти е мило, но зобът струва пари.

Мелничарят отиде при прозорчето и надникна през него.

После се обърна:

— Седни там на одъра. Какво ново-вехто към Хаджиу? Вали, та се къса, брей! То не е дъжд, ами съсипия!

— Какво да правим бе, бате? Не можем да се бием с него.

Мелничарят се засмя:

— Да те чуе господарят, ще каже, че си е цанил мъдрец наместо слуга.

— Не признава той никакъв мъдрец — отговори Митря. — По него негли няма да бълва псувни като по мене. Все щеше да му каже една сваятна дума.

— Но аз чух, че бил доволен от тебе.

— Той може да е доволен, ама аз не съм — нито от платата, нито от храната.

— Бре, Митря — сопна се мелничарят, — не сърди бога. Добър ти е господарят, не го изпускай.

Митря го изгледа със суров поглед. Гица извърна очи настрана и смънка:

— Гледам те пооблечен.

— Мда. Хариза ми едни дрипи.

— Кой?

Митря не отговори.

— Подочух нещо — подхвърли мелничарят. — Стига ти да си разумен.

— Не съм.

— С простотията, момче, не можеш се нито облече, нито нахрани, нито пък ти държи топло.

— Може и така да е.

— От жените, момче, все може да се изкара нещо.

— Не, бачо. Колкото и горчива да е мамалигата, дето ми я дават, не ща да я хвърлям в калта. Няма где да спя, студено ми е през зимата. Ям съвсем сиромашки и не ми стига според работата и силата. Виждам, че в Хаджиу нищо не става с правда. Искам да отида другаде.

Мелничарят подскочи уплашен.

— Не може. Имаш договор. Имаш още три години. Ще ме държи отговорен. Гарантирал съм за тебе. Може да ми иска обезщетение.

— Искам да отида другаде... — продължи Митря, сякаш не беше чул безпокойството на Гица. — Искам да те питам, бачо, такъв ли е навсякъде редът по всички чифлици? Тук селяните вземат някоя пара наесен срещу черния си труд през идното лято и не могат да се наплатят. Мелницата на чокоина мели хората, та прах и пепел само остава от тях. А ония, дето работят на изполица, дават три и вземат две от петте, а додето стигнат до подялба, косата им през калпака се изправя. Язык им за труда! Ако пък мамулите се запарят по купищата, чокоинът ги взема комай без пари — за спиртоварната.

Мелничарят слушаше и неспокойно си търкаше носа.

— Отде си научил тия работи бе, момче?

— Видях ги сам.

— Ако си ги видял, забрави ги.

— Не мога, пък и не искам.

— Да ги забравиш. Не е дадено на голтака да съди големците. Сиромашът — да си пази насъщния хляб. Малко бил, горчив бил — все хляб е! Иначе си загубен: ще те смачка с нокът като въшка. Тъй бяха почнали да мърморят селяните в 1907 година. Куршумите им затвориха устата. Снарядите им изравниха къщите със земята. Видяха и патиха! Мълчи — да не ти дойде зло до главата. Аз едва съм стъпил на краката си. Да не се струпа и на моята глава белята, която може теб да сполети.

Гица надникна още веднъж през прозорчето и се извърна с поглед, какъвто Митря още не беше виждал у него.

— Не си отивай веднага. Почакай малко да ти даде Станка да хапнеш.

И излезе бързо, без да дочака отговор. Митря остана сам. Изведнъж мелницата спря да трака. Чу се гласът на мелничаря, който се караше с някого. Отговориха му сърдити гласове. „Може да се кара с механика“ — помисли Митря. После настъпи тишина. След малко от дъното, дето беше жилището, се чу възмутен глас, но глухото мърморене на мелничаря веднага го заглуши.

Митря размисляше със свито сърце: „Това е за парчето хляб. Много ми е дотрябвало. Ще го дам на кончето.“

Ниската врата се отвори. Влезе Гица, а след него — едно девойче, стройно като фиданка, с кестеняви очи, с басмена фуста на червени черти. Носеше поднос с орехи и хляб.

— Сложи го тука, Настасия — рече Гица Лунгу.

Настасия беше сестра на Станка. Сложи подноса на масата и с учудени очи загледа Митря. Едва го позна — толкова беше израснал и наедрял, като ябълка, за пръв път разцъфнала през пролетта. Ушите на девойката пламнаха като две червени ружи. Спомни си за селските моми, които разправяха, че на този момък му било провървяло на любов в чифлика. Но я утешаваха думите на мелничаря към Станка: „Тоя Митря може да се нареди, но е прост и си изпуша късмета.“

Митря се усмихна на Настасия. Сложи хляба настрана и изсипа орехите от подноса в пазвата си. Отхапа два пъти от хляба. Другото беше за кончето.

— Останете си със здраве — каза той.

Гица се престори на учуден:

— Какво, тръгваш ли?

Митря само кимна и излезе. Настасия се върна при Станка, усмихната в себе си. След нея влезе и мелничарят, като мърмореше. Ругаеше брат си. Жената не вдигна глава. Радваше се на ругатните и шепнеше на платното, което тъчеше: „Аз какво казах — от кучешка опашка копринено сито не става.“

ПЕТА ГЛАВА

МИЛОСТТА НА МЕЛНИЧАРИТЕ, НА ГОСПОДАРИТЕ И НА ЖАНДАРИТЕ.

След няколко дни, в началото на септември, дъждовете спряха и времето се захлади.

Някои от чифликчийските ратаи, между които и Митря, излязоха на работа далеч в полето, при Волски кладенец. Сееха жито и бързаха, защото продължителните дъждове бяха забавили есенната работа.

Сега нощите бяха ясни, по аметистовия небесен купол блещукаха рояци ситни звезди, а едрите горяха като огнени цветя.

Хората спяха край огньовете от съчки и тор, които бавно димяха. Някои от по-старите разправяха случки от едно време, когато народът в Гюргево бил рая и когато през Дунава нахлували турците да плякосват бедните християни.

Митря слушаше, опрян на лакът, покрит с един стар ямурлук. От време на време главата му клюмваше към купчината пръст, която си беше натрупал за възглаве.

„Всички беди — все на сиромаха — мислеше той. — Кога турци — по-страшни от чума, кога чокои — по-зли и от турци. А след тях сега пък се навъдиха и мелничари, за тях няма ни родители, ни братя — само пари и пари.“

Лъчите на звездите трептяха в полупритворените му ресници, той се усмихваше в дрямка. После заспиваше.

Събуждаше се рано, преди разпукването на зората, слушаше известно време преживянето на воловете край колата, после до слуха му достигаха от равнината други шумове. Високо прелитаха черни птици и откъм Дунава подухваше лек ветрец. Тогава на края на хоризонта се появяваше пурпурна черта. Работниците се събуждаха, схванати от тежката умора, и се събираха при кладенеца. Утоляваха глада си, като пиеха вода, дъхаща на тиня.

По времето, докато Митря не беше в чифлика, при господин Кристя дойде Гица. Затропа с ботуши по стълбите и се изкачи на

чардака. Чокоинът го изчака да си свали калпака и да се поклони. Гледаше го втренчено и диреше да отгатне по лицето му с какви намерения е дошъл при него Гица Лунгу.

— Какво има?

— Господине — рече мелничарят, — премислих няколко дена, но днеска реших да ви доложа. Подтикваше ме и жена ми Станка: „Върви, дума, и му кажи.“

— Е, хайде, защо млъкна?

— Млъкнах, защото става дума за брат ми Митря. Жал ми е за него.

— Виждам.

— Трябва да го вразумим, господине. Да не стане после късно.

Триносия се навъси и сви дебелиите си устни.

— За какво става дума?

— Господине — оживи се мелничарят, — брат ми се хвали, че някои жени го били заглеждали.

— Това не ме интересува — разсърди се чокоинът.

— Така е. Пък и не това е главното, господине — побърза да се съгласи Гица. — Какво ни засяга нас тая работа? Но защо клевети управлението на чифлика?

— Какво клевети? Ако имаш да кажеш нещо, говори без заобикалки. Не си вълк, нито аз — кошара. Говори ясно.

— Ще говоря, щом заповядате. Кой му е напълнил главата, не знам. Че нивите се мерели с шмекерии... че царевицата от нивите, дадени на изполица, се делеяла късно... че работниците се товарят с ангарии... Знае ли той какви трудности има един стопанин с толкова голтаци?

Чокоинът се позамисли. Не изглеждаше разтревожен.

— Кога ти каза това?

— По време на дъждовете. Дошъл беше при мене на мелницата. Дошъл беше дори на кон. Дадох му малко зоб.

— Виж, това не вярвам, Гица — засмя се Триносия.

— Наистина, господине, честна дума!

— Остави това, кажи как го подпита.

— Сега ще ви кажа. Е, момче, думам, гледам, пооблякъл си се. Кой ти подари дрехите?

— Остави и това. На Дидина ѝ дожаля за момчето и му дадохме тия дрехи... Аз съм доволен от него. Работлив, събуден.

— Само да си гледа работата, господине, и да не върши глупости.

— Досега не съм чул такова нещо.

— Езикът му е дълъг, господине.

Триносия изгледа мелничаря:

— Тогава да му го скъсим бе, Гица.

— И е много непокорен, господине.

— Ако е много непокорен, ще го пречупим.

Господин Кристя поклати глава със съмнение:

— Ще съжалявам, ако го загубя. Но и така не мога да го оставя. Ще наредя да се разследва тая работа. Току-виж, излезе някой друг, когото и не подозираме. Някой подстрекател. Казваш, че се хвалел с дрехите?

— Хвалеше се и се смееше...

Мелничарят си тръгна доволен, че хитростта му все пак е хванала място.

— Няма да го бия аз, защото не мога — мърмореше Гица. — Нека го бият други!

Мелничарят беше ходил в чифлика в сряда. В четвъртък по обяд жандармерийският фелдфебел Гърняца спря жълтото кабриолетче с двете черни кончета при Волски кладенец и повика Митря при себе си. Заповяда му да се качи при него.

— Защо? — попита Митря и погледна изпитателно представителя на властта.

— Ще видиш.

— Писмо ли има за мене отнякъде?

— Позна наполовина. Другата половина ще научиш, като стигнем в участъка.

Очите на Митря потъмняха. Чувствуваше, че такъв сиромас като него не може да го очаква нищо добро.

— Господин фелдфебел — рече Митря, — почакайте да хапна нещо, че съм гладен. Както казваше оня молдованец от първа сеялка, мишки ми драцят в корема.

— Ще ядеш в Малу-Сурпат.

— Но тук имаме печена пуйка и пача — засмя се Митря.

Жандармът се усмихна и го потупа по рамото:

— Хайде, качвай се в кабриолета, че имам и друга работа.

По пътя Митря се опита на няколко пъти да изкопчи нещичко от жандарма, но фелдфебелът с увиснали мустаци мълчеше. Заговори му за дроплите: Гърняца не беше ловец, но попита с каква пушка се бият тия птици. Митря похвали господаря на Хаджиу. Фелдфебелът се поусмихна, но не си развърза езика.

Когато стигнаха в Малу-Сурпат и влязоха в участъка, фелдфебелът повика един жандарм да отвори „гостната стая“. Без да се сопва и заплашва, фелдфебелът покани Митря като гостенин. Митря така си стискаше челюстите, че сам чуваше как скърцат зъбите му, но се владееше.

Влезе в гостната стая: наоколо голи пейки, на стената един календар и образът на Влад Цепеш^[1] в тънка черна рамка.

— Днес няма такива работи като по времето на тоя — пошегува се фелдфебелът. — Днес имаме други методи. Ти стой тука, отсам вратата — заповяда той след това на жандарма. — Никой да не влиза и най-вече — никой да не излиза.

— Защо ме повикахте? — попита Митря мрачно. — Къде е писмото?

— Няма никакво писмо, момче. Става дума да направиш едно признание.

— Нямам какво да признавам.

— Слушай, Митря, бъди разумен. Не отговаряй така, зер може и лошо да стане. Можеш да събираш зъбите си по земята. Ако признаеш, лесно ще се отървеш. Съветвам те като брат.

Митря Кокор го стрелна с очи и въздъхна тежко:

— Какво да призная?

— Не така, не така, момче. С мене ще говориш както трябва.

— Какво да призная? — трепна Митря.

— Да ми кажеш къде е пушката, момче?

Митря подскочи. Жандармът забеляза, че момчето ококори очи учудено и се усмихна мрачно, после лицето му помръкна от отчаяние и мъка.

Какво би могъл да отговори — мислеше Митря. Ако признае, че е взел пушката, ще искат да каже къде я е скрил. Ако каже, че нищо не

знае и нищо не е вземал — пак това го чака: ще го разсипят от бой — с плесници, с юмруци, с тояга или пък с волска жила или мокро въже.

Извика гневно:

— Нищо не знам за никаква пушка. Не ми е дотрябвала, нямам кого да убивам. Остави ме на мира!

— Ако признаеш, ще се отървеш с по-малко наказание.

Митря Кокор избухна гневно:

— Чия пушка?

— На господин Кристя. Могат да се бият с нея дропли.

— Тая ли, дето стреля с нея по децата, когато крадат сливи?

— Какво искаш бе, калпазанино, аз ли на тебе да отговарям?

Твоята вяра! Казвай къде е пушката, докато не съм почнал с другите методи!

— Нищо не знам. Остави ме на мира! — изкряска Митря.

Фелдфебелът спокойно заповяда:

— Вържи го, Ароне! Това момче ме изкара из търпение.

Вързаха го.

— Ще кажеш ли бе?

— Нямам какво да казвам.

Биха го с плесници и юмруци, докато се умориха. Митря се беше свил, опрял брада на гърдите си, и трепереше с нечути стенания, които извираха от глъбините на душата му.

— Гледай го ти, не ще да признае! — учуди се фелдфебелът Гърняца. — Съблечи го и донеси мокрото въже!

Жандармът го развърза и му съблече ризата. Митря се отпусна безсилен и изтощен. Жандармът извади въжетата от долапа и отвори вратата да отиде да ги намокри на чешмата. В този момент Митря изведнъж скочи и светкавично го удари с глава в корема. Прескочи го и побягна.

Фелдфебелът Гърняца се спусна подире му, но се препъна в прага.

Тъкмо когато Митря да прескочи канавката край шосето, пред него се спря високият кабриолет на чифлика с бай Тригля на капрата. Отзад се беше изправил господин Кристя да види човека, който беше прескочил канавката с разрошени коси и кървясали очи, със синини по голото до пояс тяло.

Чифликчията извика:

— Чакай! Остави го, Гърняца. Стига!

— Разследвах го, господин Крестя — каза задъхан Гърняца. — Не иска да признае.

— Какво да признае? Пушката не е открадната — механикът я взел да я почисти. Дайте му ризата и дрехата. Да се качи при Триглия.

Митря се засрами, че е гол. В кабриолета беше и госпожа Дидина. На нея ѝ се стори забавно случилото се и тя се мъчеше да прочете в очите на тоя строен момък радост, че се е отървал.

По гърба и полазиха тръпки, като видя гняв и омраза в хубавите му очи.

Все пак Митря издума някаква благодарност, но без да я погледне. После плю кръв в праха, облече дрехата си и се качи при Триглия.

[1] Княз на Влашко (1456–1462). Наказвал своите врагове, като ги набивал на кол. Оттам и прякорът му, „цепеш“ значи „кол“. — Б.пр.

↑

ШЕСТА ГЛАВА

МИЛОСТТА НА ТЕЗИ, КОИТО ЖИВЕЯТ В МЪКА.

Господарят го повика на чардака.

— Върви, виж какво ще ти каже — насърчи го Триглия. — И умната!

Митря изстена дълбоко и излезе.

Господарят седеше в мекия си стол. До него на масичката беше бинокълът, а малко по-настрана — пушката, опряна на прозореца. Изглежда момъка, но не срещна погледа му.

— Погледни ме, Митря. Не чуваш ли?

— Чувам.

— Погледни ме!

— Ето! — дигна очи Митря.

— Я кажи каква беше тая история?

— А че де да знам?

— Боли ли те?

— Не ме боли. Бях доволен и се радвах.

Триносия се разсърди:

— А бе ти как говориш с мене? Гледай тука, не в къшето!

— Бях доволен и се радвах, че не стана по-лошо.

— А, така да! — омекна господин Кристя. — Умно момче си ти и голям дявол!

— Сиромашко момче, господарю.

Господарят промени тон:

— Виж какво, Митря, и аз съм доволен, че работата се изясни. Щях да съжалявам за такъв добър работник като тебе. А и господарката се застъпи.

Митря наведе очи и замълча.

— Можеш да си вървиш — заповяда господарят. — Чакай малко. Научих, че не си държиш езика. Приказвал си това-онова.

— Какво мога да приказвам, господарю? Никому нищо не съм казал, гледам си работата и неволите.

— И добре правиш. Както знаеш, в светото евангелие е написано...

— Не зная — каза момъкът.

— Ти да мълчиш, когато говори господарят! В светото евангелие се казва: „Който има уши — да слуша.“ Разбра ли?

Митря Кокор кимна недоверчиво с глава.

— Да запомниш тия думи, чу ли?

— Чух.

— Добре тогава. Ще ти увеличи заплатата.

Митря не отговори.

— Ето ти и двайсет леи. Да се почерпиш. Да си купиш тютюн и ракия.

Митря слезе от чардака със стиснати зъби, смачкал банкнотата на топка в лявата си ръка.

Когато влезе в обора при бай Триглия, хвърли банкнотата, изплю се върху нея, стъпка я с ботуша си и изпсува грозно.

— Какво има? — учуди се старецът.

Митря изстена горчиво.

— Не се отпущай, момче! — успокои го Триглия. — Какво те пита? Какво ти каза?

— Неговата верица! — изръмжа със стиснати зъби Митря.

Триглия се огледа. Нямахше никой наоколо.

— Видя ли ти гърба?

Митря поклати глава, че не.

— Не ми е чудно — въздъхна Триглия. — Не ги е еня тях за нашите патила. Много съм патил и аз на мое време от тия изедници. Не мачкай парите, момче. Ще ни свършат работа. Дай ги, аз тръгвам. Ще се върна веднага и тогава ще си поговорим какво е било някога. Дойдат ли да те питат и разпитват, ще мълчиш.

Митря остана сам и се замисли. Болеше го цялото тяло като след непосилен труд, а по гърба му сякаш се забиваха огнени игли. Душата му беше пълна с отрова. Мъчеше се да я излее. Стоя така сам, със застинал поглед и мислеше за жестоко отмъщение, което не му беше още много ясно.

Оборът беше празен. Добитъкът и ратаите бяха в Дроплите, в равнината. Оттам полъхваше топъл ветреца. Здрачът се спущаше спокойно като лек дим. Тая нощ трябваше да се върне на работа при другите нещастници. Беше роб между роби. Нямаше баща и майка. Брат му не му беше брат. Нямаше си кои да го обича, кой да го пожали на тоя сняг. Потръпна и преглътна горчивите сълзи.

— Закъснях — каза бай Триглия, като влезе. — До кръчмата е далеко. Донесох малко ракия и хляб да ти наложа раните. Пийни си малко, ще пийна и аз, да ти правя дружина. До утре болките ще постихнат. Сега да ти разправа, което ти, Митря, не знаеш — продължи старецът, като налагаше синините по гърба му. — Горчив ни е на нас животът, додето остареем, след това, додето си и умрем. Помня аз онуй страшно време, когато се надигнаха селата и подпалиха чифлиците. Властта беше пратила молдованци да избиват с пушки и топове нашите. А мене ме мобилизираха и ме пратиха с полка из Молдовския край, да запушим устата на другите, и те орачи като нас.

Имах един по-малък брат, беше още дете. Беше останал в къщи да наглежда добитъка. Барабанът бил хората да си стоят в къщи. Никой да не излиза, че властта ще стреля. Една сутрин братчето ми излиза на двора. В това време по пътя минавал патрул с един млад офицер. Вижда го офицерът. „Ей, какво правиш ти там?“ — „Излязох — казва — да нахраня добитъка.“ — „Я, ела насам!“ Отива момчето на вратнята. Офицерът изважда револвера от кобура и стреля. Паднало момчето като подкосен клас. Гък не казало. Пак нея сутрин промушили със сабя и Марина, невястата на Ница Чортя. Трудна била и детето излязло от нея в праха на пътя. Тъй наплашиха хората, че да помнят цял живот. Дойде ни акълът в главата и търпим. И все по-бедни сме. Не знам какво има още да става... Боли ли те?

— Не, бай Триглия, ама ми се сгърчи сърцето... Питам се — докога?

— Докато господ обърне очи към нас.

Митря въздъхна и изстена. После мълчаливо заслуша други стари истории, които му разказваше бай Триглия. Беше малко замаян от ракията и главата му клумаше.

Бай Триглия спря и попита:

— Спиш ли?

— Още не — отговори Митря.

— Исках да ти кажа, че завчера, преди да стане това с теб, тука в чифлика идва брат ти Гица. Казваше, че имал работа при господаря. Може да е искал да ти увеличи платата.

Митря скочи от постелята и извика, прободен от болката:

— Бате Гица ли?

— Че кой друг?

— Мелничарят?

— Той бе, момче. Брат ти, мелничарят.

В мозъка на Митря сякаш проблесна светкавица. Изведнъж всичко му стана ясно: от думите му в мелницата за порядките в чифлика, та до думите, които му каза Триносия на чардака.

— Да знаеш, бай Тригля, че брат ми ме е продал на чокоина. Не му стига, че ме пороби, ами иска и да ме затрие.

— Ехе — въздъхна старецът, — дето има една приказка...

— Да не е от светото евангелие? — мрачно се усмихна Митря.

— Не е от светото евангелие, ами от светото страдание, момче. „Кой ти извади окото?“ — „Брат ми.“ — „Затуй е толкоз издълбоко извадено.“

— Дълбоко ми го извади, бай Тригля!

— Може — замисли се старецът, — възможно е, като съди човек по някои негови работи. Ама нали една майка ви е раждала бе, момче, пък знам го, че ходи и на църква, изповядва се, причестява се, ще го накаже него господ, право в пъкъла ще отиде.

— Не го е еня него, бай Тригля, за оня свят. Добре да му бъде тука: да прибира уема, да оре моите ниви... Ааах-ах-ах! Защо не го намуших тогава с вилата?...

— Кога?

— Тогава, когато искаше да ме затрие след погребението на тейко и на мама.

Тригля се прекръсти.

— Запази го, света Богородице, от съблазните на нечестивия! Откажи се от тая мисъл, Митря, да не ти изгният костите в зандана.

— Не бой се, бай Тригля; като му дойде времето, ще го дам под съд.

— Аз да съм, и туй няма да направя. Ще се спогодите, Митря.

На Митря му се гадеше от гняв и мъка. Тригля се учуди, като го видя да се смее сам, а веднага след това се помъчи да повърне

събраната в него отрова. Даде му още ракия, докато очите му се замъглиха и главата му клюмна върху сламата. На другия ден още в зори бай Триглия закара Митря с една каруца до Дроплите и го остави на работниците.

Отначало никой не обърна внимание на момъка. Едва към малко пладне, когато започнаха да се събират около кладенеца и Триглия им донесе от одаята борша от гроволяци и ечемичния хляб, почнаха да го задяват с думи, едни отсам, други оттатък. Виждаха го отпуснат, сякаш го бяха парили в баня, очите му бяха червени, налети с кръв. Друг път не биха посмели да го задяват, като го знаеха какъв е сприхав и буен. Но сега някои от по-младите се осмеляваха:

— Навярно фелдфебелът Гърняца го е водил на сватба.

— Или си е изповядал греховете на поп Нае, та му е наложил пост и молитва.

— А може да го е викал и господарят Кристя да му подари нови ботуши.

— Не, бре, подковал му е старите, че ги беше скъсал да гони момите.

Митря мълчеше изнемощял, легнал върху купчина стари царевични кочани. Погледът му беше помътен; не чуваше. Жената на Триглия беше докарала добре борша, беше го подлютила, а и хлябът не беше много отдавнашен, та не би се опрял на здравите му зъби, но на него нищо не му се щеше. Беше отвратен от живота, идеше му да легне в земята, при мъртвите, дето имаше мир и покой.

Бяха се струпали около Триглия. Старецът се чувствуваше нещо като началник. Пушеше дебела цигара от царевична шума и разправяше „каква беда е слетяла клетия Митря“.

— Колкото знаете вие, толкова знаеше и той за пушката.

— Че какво ще знае, когато пушката не е била открадната?

— Знаем ние, не са му първица на чокоина тия работи.

Замълчаха. Митря се гърчеше неспокойно. После се отпусна и се обърна на една страна, сякаш му се спеше. Триглия бе довел жена си, баба Кица, която преди двайсетина години беше бабувала на Митря. Тя поклати глава и прехапа устни с беззъбата си уста, после се наведе и духна на четири страни. Беше пълна жена и изохка, като се изправи. Митря ѝ отвърна също с охкане. Тя се замисли, вдигна пръст и набръчканото ѝ пръстено лице се проясни.

— Били са го, майка — въздъхна тя.

Триглия я смъмри:

— Че то се вижда, Кицо.

— Не само са го били, ами са го и урочасали.

— По-скоро са го удряли през бъбреците.

— Може и това да е, ама аз знам, че е урочасан. Най-добре да го взема при мене под навеса, да му побая и да го завия. Да не замръкнат и осъмнат дано тия дебелоноси, тия мелничари, дето са се угоили като свини по Игнажден, и тия жени, дето им изтичат очите по мъжете?... Огън да ги гори, болест да ги тръшне, дето пребиха момчето.

— Мълчи, бабо — смъмри я Триглия, — мълчи да не те чуе някой.

— Тъй зер! Нека млъкнат те, да онемаят дано!

Занесоха Митря и го сложиха на сянка под навеса.

Баба Кица го зави с един скъсан кожух. Триглия ходеше насам-натам, въртеше се безцелно между съдовете и сечивата, диреше въглен в пепелта на разровеното огнище, протягаше дългия си жилест врат, да види Митря, и по едно време промълви към баба Кица:

— Раду, управителят, рече да направиш там каквото трябва, да вдигнеш момчето. Може да остане ден-два така, но после — виж, научил Триносия и се разлютил. Пред него с болести не върви. На него болни хора не му трябва, тях той ги изхвърля.

Бабата се обърна злобно, като настръхнала кукумявка:

— Дано нечестивият го стисне за гушата, дето тъй се лакоми, и все не му стига, все иска и иска! Че нали той накара да го бият, а сега пак момчето виновно? Знам я аз тая управля — въздъхна тя, — знам я, и още как, че и аз съм я патила. Лежах болна десет дена, а на сметката ми приспадна трийсет. И не стига, че ми изяде хака, ами и лихва ми взе отгоре, злъчка да го отрови дано! Да отскочиш, Йоане, тая нощ до нашата колиба в чифлика, има там зад иконата едно шишенце със зехтин и звъника, да го донесеш да намажа раните на момчето. Мазала съм и на други раните от бича и съм ги изцерьвала. Ще излекувам и това момче, и него ще го вдигна на крака. Пък и няма да стои много тука. Тая пролет го писаха войник и на септември ще го вземат в казармата. Дано намери повече милост там между чуждите.

— Каква милост да намери?

— Повече, отколкото от брат си, оня дебелак, дето сякаш с цев са го надували; повече, отколкото от чокои и чокойки. На чокоина му

харесва, че работи за трима, на чокойката — за други работи. Да дойдат да видят какво са направили от хубавото момче. Ще отида аз в неделя на църква да му почете попът за здраве и да се оплача от тях на света Богородица. Боже, боже и света Богородичке, накажи ги — да се надуют, да се пукнат, като пушка да пукнат дано! Какво има, момчето ми? Защо охкаш? Гърбът ли те боли? Кръстът ли те боли?

Митря лежеше със затворени очи. Не отговори, а само кимна с глава, че не го боли нито гърбът, нито кръстът.

— Зная, зная, чедо, теб те боли сърцето от яд и обида.

Митря не отговори. Бай Тригля излезе. Старата жена остана сама да разговаря със себе си и със своите видения.

Тригля донесе зехтина със звъниката. Но заедно със зехтина донесе и нареждане от господаря Крестя да му се отговори веднага дали Митря Кокор си е поел работата. Ако не е на работа, щял да повика мелничаря да прегледат сметката на брат му. Защото дължат за дрехи и обувки и за други там работи, записани в тефтера. Липсвали и някои неща от обора и склада, за които можело да се държат отговорни само ония, които имали обичай да крадат господарски пушки.

— Господ да го убие, проклетника! — прекръсти се баба Кица, вдигнала поглед към паяжините, повиснали от сламения покрив на навеса.

И господ се смили от молитвата на баба Кица. Не загърмя, не падна гръм да убие проклетника, но над Дроплите се изви страшен вятър от запад. От време на време вятърът носеше поройни дъждове. Когато дъждът отминеше, вятърът не спираше, а все свиреше и свистеше.

В огнището гореше огънят, задавян от гнилата слама. Димът се издигаше право нагоре и излизаше през дупката на покрива. Баба Кица седеше на рогозката, скръстила под себе си нозе, и наглеждаше Митря. Навремени в пепелта проблясваха две огнени очи. Старата жена се прекръстваше и заплюваше това призрачно видение.

Митря гледаше втръчено двете светлини в пепелта. Но не беше буден. Старата жена го попипа по челото — целият гореше в огън. От време на време потъваше в тревожен сън, после се стресваше и в притворените му очи жаравата проблясваше като две светулки. Въздъхваше и прошепваше няколко думи, сякаш поверяваше някому някаква тайна.

Баба Кица го слушаше внимателно. Прекръстваше се, понякога се усмихваше. Тогава устните и се опъваха над беззъбата уста.

— Раните му заздравяха — пошепна тя на Тригля и се сви до него в сламата.

Беше късна нощ и вятърът утихваше.

— Раните му заздравяха — продължи баба Кица, — но болката в сърцето му още не е минала. Когато пропяха първи петли, огънят му мина и сега спи. Но ме е страх, че довечера пак ще започне да бълнува. Пък кой знае — може да не бълнува. Душата му сякаш излиза и обикаля около чифлика или около мелницата. Виждам чак душата му броди като сянка. Дебне някого. Дебне ония, дето му докараха тая беда и го пребиха. Виждам как ги хваща и ги съди.

— Момчето е още болно, Кицо. Но си мисля, че може да стане тъй, както ти казваш. Само че не насъне като бълнуване, ами наистина да дойде време, когато и на робите ще им олекне на сърцето за всички злини и несгоди.

Митря Кокор оздравя и остана в пустата равнина, докато под есенните облаци дивите патици поеха своя път на юг.

СЕДМА ГЛАВА

ПРИЯТЕЛСТВО И ЛЮБОВ.

Известно време животът на Митря Кокор в казармата течеше като в мъгла. Като продължение на един сън, който му се е присънвал в трескави нощи. Все един и същи сън.

Сънуваше, че стои и чака да се отвори една голяма желязна порта, която води към непознати места. Беше тъмно и кално като след дъжд. Знаеше, че и мнозина други чакат из тъмните ъгли. Не ги виждаше, не знаеше кои са, но ги чувствуваше. Чакаше, вперил поглед във високата тежка порта. Трябваше да се прехвърли в друг свят. Струваше му се, че се е разделил с част от живота си, преминал в Малу-Сурпат, и си спомняше всички събития наведнъж, сякаш не бяха се редували едно след друго през годините: всичко минало стоеше като вкаменено зад него и той го напускаше. След известно време разбираше, че портата ще се отвори. Но изведнъж забелязваше, че е дрипав, бос и гологлав, току-що привдигнал се от болест. Баба Кица му се усмихваше с голите си венци и поклащаше глава: „Не може, майка, не бива да се явиш така пред света Богородица.“

Когато се пробуждаше от тоя трескав сън, сърцето му биеше силно. Част от живота му беше вече изминала. Сега беше пак сам между чужди хора, както беше сам и сираче през цялото си детинство. Само Тригля и бабичката му се бяха смилили над него. Сега се беше разделил и с тях.

Дойде в казармата със страха, че и тук го чакат жестоки мъки. Беше доволен, че не му се е случило нищо от всичко онова, което смътно си бе представял.

Попадна под командата на фелдфебела Катарама, решен да изпълнява всичко като роб, който не може да се отърве от робството си, ако не се подчинява напълно. Страхът от бой го дебнеше като звяр в самия него. Боеше се от собственото си непокорство като от натегнатата пружина на капан. Тъй че фелдфебелът Катарама видя у

него един пъргав и събуден момък, хареса го и го взе под своя закрила. Но това облекчи твърде малко горчивата мъка, която го гнетеше.

Два месеца след влизането на Митря в казармата фелдфебелът произнесе присъдата си, както сам казваше.

— Жалко, Кокор Димитру. Събудено момче си, изпълнителен си, но си неграмотен. Ако имаше малко нещо образование, човек щях да направя от тебе. Доколкото разбрах, не можеш да разчиташ много на имота си. Тъй че можеше да достигнеш до моето място, защото през хиляда деветстотин четиридесет и втора година ми изтича свръхсрочната служба. Но така ще стигнеш до ефрейтор и оттам нататък — военната кариера е затворена за теб.

Друг път му рече:

— Може да ми отговориш, Кокор Димитру, че ще се научиш да пишеш в казармата. Аз пък ще ти кажа: артилерията, Кокор Димитру, е тежко оръжие. Ще затънеш в теорията като в тиня и не можеш излезе. Няма кога да се занимаваш с четене и писане.

Веднъж късно вечерта в канцеларията — на другия ден предстоеше преглед на новобранците — фелдфебелът Катарама благоволи да приеме като почерпка две кила вино от Флоря Костя, ковача. Митря помагаше на Флоря през свободното си време, защото разбираше от гледане на коне.

— Кокор Димитру, я седни и ти тука, на стола, да пийнеш една чашка. Кани те тази стара пушка. Казва, че си добър другар и че лесно си учел налбантския занаят. Ако се научиш от него да пишеш, догодина си ефрейтор. Той ще се уволни като сержант и ти ще останеш на негово място. Мога да река — във вас ми е надеждата: Флоря ми е дясната ръка, Кокор — лявата. Вярвам, че ще минем добре утре на проверката. Всичките грижи и цялата отговорност все на нас. Какво знаят ония?...

За господата офицерите фелдфебелът Катарама не говореше с много-много уважение.

— Какво знаят ония? Да се увъртат около коконите, да ходят през зимата по балове, да играят на карти. Катарама не е учил много като тях. Катарама е свършил само четвърти клас. Но е изучил занаята и го бива в службата. Ехе, ако го нямаше фелдфебелът Катарама... — Поглади дългите си посивели мустаци и се засмя: — Ако го нямаше Катарама, зор щяха да видят господата. Какво ще кажеш, стара пушко?

— Така е, както казвате, господин фелдфебел — увери го Флоря, като побутна с пръст Митря по коляното под масата.

— Да имах аз тяхното образование, ехе — далеко щях да стигна! Какво ще кажеш, стара пушко? Я налей още по една чашка, че кажи. Щях да стигна... а може би щях да остана като тях. Щях да си имам за фелдфебел някой такъв като мене. Фелдфебел, направи това! Фелдфебел, направи онова! Фелдфебел, направи това и онова, нали затуй ти плаща държавата, затуй си фелдфебел! Какво ми плаща мене държавата? Тежко ми и горко! Едвам свързвам двата края. Все по-добре щеше да бъде да бях аз полковник, а господин полковникът — на мое място. Не, и така нищо не излиза. Те нищо не разбират.

— Ако вие бяхте полковник, вие щяхте да разбирате.

— Вярвам — горделиво отговори фелдфебелът. — Другояче щях да пипна аз юздите и другояче щях да пришпорвам. Но така, останах си, какъвто съм си, и през деветстотин четиридесет и втора ще изляза в пенсия. Може да ме оземли държавата. Ще си отворя една мелница...

Митря Кокор се засмя:

— Като бачо Гица.

— Какво, брат ти мелничар ли е, бе Кокор? Тоя, дето ти взе земята?

— Той, същият. Но ще си върна аз земята, като си изкарам службата.

— Може би смяташ да го дадеш под съд? — развесели се фелдфебелът. — Додето ти излезе правдата, ще ти излезе и душата, а ще пропилееш и това, което имаш. Помисли по-добре, че войната ей я къде е и ще ни трябват само три аршина земя.

Последните думи натъжиха за миг фелдфебела и за да пропъди мъката си, той обърна наведнъж чашата.

Лицето на Флоря Костя помръкна.

— Ще отнесе всички ни, като листи по реката. Ще изпогинат младите, ще останат само недъгавите.

— Какво говориш, бе стара пушко? — разпали се фелдфебелът. — Войници ли сме ние, или не? Наш дълг ли е да браним отечеството, или не?

Флоря Костя кимна с глава и погледна към Митря.

Митря се засмя:

— Ще браним, господин Кристя Триносия и другите като него, дето ни пекат на шиш и ни пият кръвчицата на нас сиромасите.

— Кой Триносия?

— Един от нашия край — въздъхна Митря.

— Разправи ми той какво е патил! Черна участ е неговата! — намеси се Флоря. — Ще ви изстине виното, господин фелдфебел.

— С такива ще се справя аз, дорде се обърнеш — каза важно Катарама. Беше позамаян и очите му се бяха овлажнили. — Но аз мога да се разпореждам само тука, Кокор. Там, дето казваш ти, да турят ред ония, дето управляват. Ако не турят, ще ги пратим по дяволите и ще си гледаме дълга. Ако прегледът мине добре утре — всичко е наред. Това е главното. А на ония, ще им побая аз, както си знам.

Фелдфебелът Катарама беше известен с баянията си. Като благовъзпитан мъж избягваше да псува на господна светии и на богородици. Поменуваше само части от тялото, облеклото и накитите им: брадата на Саваот, короната на Богородица, чехлите на света Юлиана, дисагите на свети Петър, търбуха на архангел Гавраил, светото евангелие на вашата мамка...

— Евангелието на вашата мамка, дръвници! — крещеше той, разкрачен пред хора от четвърта батарея. — Така ли се пее? Пусни си гласа бе, че да се чуе чак до небето! И туй ми било войник, търбуха на архангела на сестра ти!

За да може да излее оригиналната си патетичност, фелдфебелът имаше нужда или от известен брой чашки вино, или от въодушевлението на гнева. В тоя късен час той нарежда известно време заклинания по адрес на началствата си и на съдиите, после се умори и почна да се прозява уморено.

Когато ефрейторът Костя и Митря отиваха да си легнат в ковачницата на четвърта батарея, полковият часовник биеше единадесет и половина. Навсякъде беше паднал нов мек сняг и безлунната нощ изглеждаше по-светла. Стъпките им не се чуваха. Далеч по ъглите на казармената ограда караулите извикваха сънливо уставните формули. Съобщаваха, че по постовете им всичко е спокойно.

— Часът на смяната е най-хубавото нещо — каза ефрейторът.

Митря въздъхна:

— Никой няма да ми върне неотспаните години...

Влязоха в ковачницата в тъмното и се прибраха в стаичката зад пещта. Беше още топличка, тясна, с едно запречено прозорче. Старата пушка запали лоена свещ върху едно трикрако столче. Сламените им легла бяха на земята, покрити с вълнени одеяла.

Запалиха цигара и известно време пушиха.

— Чу ли го? — попита Флоря Костя. — Как ти харесва?

Митря се засмя:

— Харесва ми как псува.

— Батарейта е неговият чифлик — каза сериозно Флоря Костя. — Краде и от порцията хляб, и от парчето месо, и от овеса за конете, и от захарта на войника.

— Няма ли да го хванат?

— Кой ще го хване? По-големите и те крадат. Капиталистическа система.

— Как го рече?

— Абе добре го рекох, но ти не го разбираш... — засмя се ковачът.

Митря наведе глава.

— Във ваше село, в Малу-Сурпат, кой защитава правдата на потиснатите и ограбените?

— Там правдата на сиромасите отдавна е мъртва и погребана — прошепна Митря.

— И там по вас, Митря, е същата система, за която ти рекох.

— Значи, системата на вълците спрямо овцете, господин ефрейтор.

— Виждам, че разбираш, Митря. Като човек, който си патил, както ми разправи.

— Да, господин ефрейтор, патил съм, но други са патили повече, па мълчат и търпят. А на мене ми идва понякога да умра като синигер.

— Да, да. Трябва ти учение на тебе. Ще ти се поотвори светът.

— Може да се отвори вратата пред мене...

Ковачът го погледна в недоумение. Не знаеше за съня му.

— Тъй че намислил съм, Митря, да ти купя буквар и плоча. В пета батарея има един от нашите, интелигентен човек. Той ще се заеме с тебе.

— Ама може ли? — трепна Кокор.

— Може. Само не трябва да казваш никому нищо. Ще отдели за тебе един ден един час, друг ден — друг час, ще поговори с тебе за това, за онова... — Кокор въздъхна. — Има на тоя свят хора, приятелю Митря, които се борят за правдата на сиромасите и за просвещаването на неуките... — продължи ковачът кротко, сякаш разправяше приказка.

Митря го слушаше и чувствуваше, че му става хубаво, но още се противеше:

— Мъчно може да повярва човек толкова нещо.

Ковачът се усмихна кротко:

— Чувал ли си ти, Митря, за руската революция?

Митря кимна учуден. Да, чувал бе.

— Чувал си, но не знаеш какво е било. Там угнетените се надигнали, свалили царя, помели властта на капиталистите и наложили властта на работническата класа. Ще научиш ти всичко от учителя. Сега да си лягаме, трета смяна вече мина.

Митря си легна в сламата и се зави с одеялото. Ефрейторът угаси свещта. След известно време Флоря Костя попита:

— Защо не спиш бе, Митря, и все въздишаш?

— Друг път ще ти кажа, господин ефрейтор. Радостен съм, господин ефрейтор.

— Говори ми на име, Митря. Сега сме приятели.

— Да.

— Каж ми на име.

— Да, Флоря.

— Така.

Гърлото на Митря се сви в приятна тръпка.

Ковачът заспа. Кокор беше развълнуван и не можеше да заспи. Привиждаше му се желязната порта. Явяваха му се картини и думи от последния ден, когато напущаше селото.

Беше отишъл при чокоина да благодари по обичая за „хляба и солта“.

— Хайде, със здраве! — каза сърдито господин Кристя.

— Искам да си видим сметката, господарю.

— Че каква сметка? Ще я видим, когато дойде брат ти и поговорим с него. Записано е всичко, което ти е дадено. Доколкото знам, оставаш ми длъжен.

— За цял живот ли? — попита дръзко Митря.

— Не! — сопна му се Триносия. — И си посвий малко човката там, където отиваш. Иначе добро не те чака. Тук имаше късмет с моята добрина.

Митра извърна поглед настрана.

Чокоинът Кристя поклати глава съжалително.

— Както виждам, много има да патиш в живота си момче. Няма нужда да ми благодариш. Хайде, върви!

Кокор се обърна и излезе. Когато прекрачи портата, разтърси рамене и ритна с крак наляво и надясно, сякаш отърсваше от себе си праха на робските години.

От Хаджиу отиде в мелницата.

Завари Гица самичък. Жена му и момичетата бяха отишли на хоро.

— Даде ли ти нещичко господин Кристя? — попита мелничарят.

— Даде ми. Изкара ме борчлия.

— Остави, Митря; ще видя аз, ще оправя тая работа.

— Какво ще я оправяш — работата си е оправена: аз работя и пак аз плащам.

— Не така, не така бе, момче — завайка се мелничарят, като се чешеше по врата. — Нямах ли доверие в по-големия си брат? Смяташ ли ти, че не мисля за тебе?

— На мен ще ми се върне в Малу-Сурпат само името и оцавената кожа — викна гневно Митря. — Такава е моята участ.

— Може, ако не се укротиш.

— Ще направиш чепици на буля от моята кожа, бате.

— Не бъди зъл, момче. Буля ти ти е приготвила ядене. Подарява ти и два пешкира и две ризи.

Митря замълча.

По икиндия отиде на хорото. Там се бяха събрали всички момци, които отиваха войници. Почерпи се с тях по чашка-две и се понапи. Пяха, провикваха се. Вечерта всички трябваше да бъдат във влака.

Митря отиде в мелницата да си вземе вързопа с дрехите. Буля му не беше там. Дрехите му се намираха в старата бащина къща.

— Ще ми се да дойда с тебе до гарата в Алуниш — каза Гица, — но не мога да оставя мелницата. Дай ръка и да се разделим като братя.

Митря му подаде ръка, но не се чувствуваше като брат. По пътя към селото все сумтеше и ту сваляше калпака си, ту го нахлупваше.

Жал му беше, че ще му одерат и оцавят кожата.

Буля му я нямаше в бащината му къща. Беше си тръгнала с децата по друг път. Завари само малката сестра на буля си. Настасия. Израсла беше висока, едва я позна. С две дебели дълги плитки, праметнати върху гърдите. Очите ѝ бяха все тъй хубави, големи, кестеняви.

— Чаках те, бачо Митря, да ти дам дрехите.

— Да.

— Ако имаш време, постой малко, искам да те попитам нещо и да те помоля за съвет.

— Добре. Питай.

— Ето какво, бачо Митря. Сестра ми и бате Гица искат да ме покалугерят в манастира „Циганец“, дето живее една наша леля, стара монахиня.

— Че защо ще те покалугеряват? — учуди се Митря. — Нямаш ли и ти право да си живееш живота като другите?

— Имам, бачо Митря. Ама сестра ми и бате Гица не щат да се откажат от моята част от земята. Те мислят за имота. Като ме покалугерят в „Циганец“, нивите ще останат на тях.

— Че защо ми разправяш на мене тия работи? Аз не съм поп, моме.

Момичето изведнъж се изчерви:

— Знам, бачо Митря, че не ме обичаш и че в Алуниш има една Вета, Вета Вамеш, която те обича. Тъй че писано ми е да отида в „Циганец“.

Момичето се разплака, подпряло глава с лявата си ръка.

Той я хвана за дясната и я накара да седне до него.

— Кой ти каза за Вета?

— Така чух, бачо.

— Празни приказки, Настасия — каза кротко Митря.

Момичето се успокои и му се усмихна през сълзи, които блестяха като бисери.

— Тогава да не отивам в манастир...

— Недей отива.

— Да те чакам ли, додето се върнеш?

— Не съм казал такова нещо, Настасия. Каквото ти подсказе сърцето.

— Ще те чакам.

Тя изведнъж скочи, втурна се в къщи и излезе с няколко румени круши от дървото, на което понякога като малко дете се катереше, а на слизане майка му го чакаше да го грабне в лапите си. Спомни си забравения образ на загиналата Агапия и сърцето му се изпълни с умиление. Девојката прочете вълнение в очите му и се зарадва в себе си.

Митря не знаеше какво да каже, разтърси глава и се засмя:

— Настасия, искаш ли да чуеш една гатанка за мелницата и за бате Гица?

— Искам, кажи! — рече Настасия и пак седна до него.

Митря стана, хвана я за двете ръце и я изправи.

— Слушай, Настасия:

*Суха, слабичка,
като бабичка,
а ми гълта за двоица,
та пълнее бате Гица.*

Настасия прихна да се смее с ръка на устата.

— Да не я казваш по седенките!

— Други ще я кажат — увери го девојката.

Смехът им секна.

— Вече да тръгвам — реши Митря.

Тя се натъжи. Той я остави да тъжи и си тръгна. На старата върба грачеше сврака. Беше тиха есен. Девојката го стигна и вървя до него по селската улица, докато се показаха хора.

ОСМА ГЛАВА

МИТРИЯ МОЖЕ ДА ИМА УЧИТЕЛ.

Учителят влезе бързо в ковачницата. Беше плещест, мургав мъж, с малко вирнат нос. Сърцето на Митрия се разтуптя силно, когато срещна дълбокия внимателен поглед на зелените му очи.

Флоря Костя го беше предупредил: „Ако ти се усмихне, значи, че те приема за ученик.“ Учителят го изгледа внимателно и го прецени. Подаде му буквара и плочата. Като видя радостта на Митрия, се усмихна. Стисна му ръка и го потупа по рамото.

— Имаш ли някое момиче, на което искаш да пишеш?

— Имам — отговори сериозно Митрия.

Гласът на учителя, мек и кротък, му хареса.

— Тогава знай, че след месец, най-много два, ще ти купя една пощенска картичка и ще ѝ пишеш.

Черните очи на Митрия изведнъж се замъглиха.

— Ще ѝ пиша. Имам аз една работа с нея.

— Разбирам.

— Не е това, дето мислите вие. Не е за любов — отговори Митрия стеснително.

— Значи, за някаква работа.

— Една работа с един мелничар, който казва, че ми бил брат.

— Добре, Кокор. Ако ми вярваш и имаш желание, ще разправиш и на мене. Не сега, защото нямам време.

— Тогава, кога ще започнем? — попита Митрия припряно.

— Имай търпение. Сега в единадесет часа трябва да се представя пред полковника. Предадох ми заповедта, като идвах насам.

Ефрейторът Флоря го слушаше с внимание и го погледна въпросително.

После обърна тревожен поглед към Митрия.

Учителят беше излязъл.

— Може да няма нищо лошо — рече Митрия.

Флоря кимна с глава, замислен и загрижен. Митря настоя:

— Може ли да има нещо?

— Може.

— Какво ще правя аз тогава с плочата и буквара? — попита наивно Митря.

Флоря се засмя горчиво.

— Такива хора ги гонят и преследват — каза тихо той. — Не ме гледай така. Ела по-насам и седни тука. Може да повикат и нас, да ни разпитват, да дадем показания.

— Да не е някой злосторник?

— Да, такъв е — според днешната власт. Злосторник е, защото е от партията.

Флоря замълча. Митря го гледаше с очи, които питат.

— Партията на работниците — продължи Флоря, — която се бори за правата на онеправданите. Пак ли ме гледаш така?

— Гледам като прост човек, който нищо не разбира.

— Ще ти обясня всичко. Само че ако те питат — нищо не знаеш! Разбираш ли?

— Разбирам.

Митря почувствува, че езикът и устните му се вкаменяват.

— Не смея да ти кажа сега всичко. Сърцето ми е черно като смола. Колцина от тия, които се борят да се промени светът, загинаха така!

Ковачът беше като отровен, очите му — пълни с мъка. Митря не посмя да попита повече. Реши да почака. Надяваше се, че страхът на ефрейтора ще бъде напразен и учителят със зелените очи ще се върне.

— Остави ме, Митря.

Кокор взе буквара и плочата и излезе. Те му се струваха като мъртви в ръцете, сякаш отиваше да ги погребете.

Денят беше влажен. Из празния двор минаваха премръзнали войници и се подхлъзваха в калта. Отиваха и се връщаха така, без причина и без цел. Над казармата се виеха врани и прегракнало вещаеха виелица. От време на време тръбачът свиреше сигнали. Дежурните подофицери тропаха усилено с крак и глухо ругаеха.

— Файтонът на господин полковника! — чу се отнякъде глас.

Когато чу гласа, Кокор се спря на мястото си и зачака в студената влага. Стоя дълго време, след като отмина полковникът. Видя само

ботушите му с шпори, един върху друг, под чергилото. След това излязоха пешком няколко офицери. Затягаха коланите на мушамите си и бързаха. Чу се тръбата за обяд. Митря стоеше загрижен, като се отпусчаше ту на единия, ту на другия си крак.

— Какво чакаш тук бе, момче?

Беше ковачът: все тъй загрижен, с пръстено лице, свил вежди.

— Чакам да видя дали няма да излезе.

— Напразно чакаш: вземаха го двама агенти от Главното управление на Сигуранцата и го отведоха. Почвам вече да се поуспокоявам. Какво спокойствие впрочем? Горко ми на спокойствието!

Без да съзнава какво прави, Кокор понечи да подаде на Флоря буквара и плочата. После ги стисна пак под мишница.

От тоя ден Митря заживя с някакво вълнение, което му носеше лоши сънища. Струваше му се, че неговата съдба е също тъй горчива, както съдбата на отведения.

Само за един миг го беше видял. Не знаеше дори името му. Струваше му се, че в тия зелени очи е цялото му бъдеще. Само миг и той бе изчезнал като сънищата му в ония мъчителни нощи. Сега Зеленоокия е в затвора. Властта на чокоите ще го съди и ще го осъди. Защо ще го съди и осъди, Митря разбра лесно. Някои работи разбра от ковача Флоря, други бяха записани с отрова в сърцето му. Зеленоокия е бунтовник, комунист, един от ония, които се борят за трудеция се народ. Зеленоокия беше революционер като ония, които се бяха борили за унищожаването на Руската империя. Ясно е защо управниците преследват Зеленоокия и другите като него, защо ги подлагат на страшни мъчения в затворите.

Сърцето му се свиваше. Защо е тая жертва? Защо толкова жертви?

Изведнъж разбра защо — когато в спомена му изплува неговата бедна скръбна младост.

Из него бушува бунтарство. Като него бяха всички роби на живота, с които е пълен светът. „Нека сринем старий, гнилий строй!“ — крещеше цялото му същество. „Бой последен е този, дружно вси да вървим!“ звучаха в ушите му стиховете, които ковачът си тананикаше.

„Сега Зеленоокия, който изразяваше моите страдания и надежди и на стотици хиляди като мене — мислеше Митря Кокор, — гине в

пещерата на людоедите.“ Но ковачът Флоря, съвзел се от първото униение, го уверяваше, че борците на революцията, които нямат брой, както пясъкът и речните камъни, ще направят на прах и пепел властта на тираните, а осъдените защитници на народа ще излязат от мрачните затвори и слънцето на свободата ще ги огрее.

— Тежко ми е — призна една вечер Митря на ковача, като седяха край топлото огнище, — че останах без учител, с плочата и буквара, като с неми братя, от които нищо не мога да науча. Страх ме е да не остана неук за цял живот.

Имаше в наше село, в Малу-Сурпат, един Григоре Мъндрия. Сиромаш човек беше, но работеше добре и с ум. Намери си жена по прилика, ожени се една пролет и набързо си струпа колибка. Веднага след това взе пари назаем срещу работа и почна да си строи къща, в която да прекара живота си мирно и тихо. Смел човек беше. Но който е записан в тефтера на Хаджиу, е обречен цял живот на робия. Изгради само дървената част на къщата и не успя да я довърши. Остана си роб на стария господар, а след това на Кристя Триносия. И той роб, и жена му робиня. Запомнил съм ги и двамата стари, вече без никаква надежда.

Имаше в Хаджиу и един Лае, с прякор Сиромаша, който ходеше винаги с пробити цървули и с аба, от която висяха парцали. Зиме, лете, все така беше облечен. И преди петнадесет години, и лани. Някога косата му беше черна, очите — живи. Сега е вече побелял, а очите му — помътнели. Не се промени, даже и сто години да живее, няма да се промени — ще си остане такъв, какъвто съм го запомнил.

Така и с мене. Надявах се да прогледна. Неук и прост ще си остана.

Ковачът въздъхна тежко и се замисли.

— Виж какво, братко — каза по едно време той, — искам да направя нещо, та да те не гледам вече такъв тъжен. Малко съм учил четмо. Но и с малкото, което знам, ще се помъча да ти помогна. Донеси буквара и плочата.

Тъй Кокор започна да се учи.

Отначало му беше трудно. Ръката му беше като вдървена, пред очите му мъгла.

Почна да разпознава буквите и да ги рисува несигурно на плочата. Но не можеше да схване връзката между буква и звук.

Изпотяваше се, като че ли изкачваше стръмнина, но и докъдето стигнеше, все още нищо не виждаше. Пък и ковачът не можеше да му обясни добре. Но една вечер, край догарящата свещ, Митря почувствува, че в главата му проблесна светкавица.

— Измътих буквите — каза той радостно на ковача — и думите се излюпиха както живи пилета, че и самият аз се чудя.

По Великден на 1942 година Митря написа с молив на една пощенска картичка, във войнишки стил с едри букви, следните поразкривени редове:

Драга Настасия, желая щото краткото ми писъмце да те намери в добро здраве и да знаеш, че аз съм здрав и ний, новобранците, като свършим обучението, се приготвяваме и не знам дали ще се видим вече в тоз живот, но може да даде Господ да остана жив и да ме чакаш. Прегръщам те хиляди пъти аз, ефрейторът Кокор Димитру.

ДЕВЕТА ГЛАВА

УЖАСЪТ НА ВОЙНАТА НАХЛУВА В ПРОЛЕТТА НА ЛЮБОВТА.

От посланието на този едва научил четмо и писмо човек, който цял час се бе потил, докато наниже своите неразчитаеми слова, се вижда, че чрез цензурата властта е преследвала думата „война“, и че той е знаел това. „Шпионите“ не трябваше да узнаят кога и как новото попълнение заминава на изток. Митря казва: „Ний, новобранците, като свършим обучението, се приготвяваме.“ Между две цигари отегченият цензор можеше да не забележи подобни невинни неща. Но Настасия от Малу-Сурпат беше много по-внимателна от него.

И вестниците бяха съвсем неми относно движението на войските в страната. Съобщенията по радиото и обявленията пред общините и префектурите — също.

По мнението на тогавашното правителство народът не трябваше да знае нищо от тия тайни, предназначени само за големците.

Въпреки това народът знаеше. Знаеха преди всичко новобранците, че им предстои да вървят на заклание. В полето, по време на бойната подготовка и на стрелбата, или в казармата, в часовете по теория, офицерите говореха само за неприятеля, за един неприятел, който се намира сред безкрайни степи, между гори и блата. От известно време се споменаваха и за скалисти планини като Кавказките например. Названието Одеса, неизвестно по-рано на цели поколения селски труженици, които спяха своя сън в гробищата, сега се срещаше често в обикновените разговори.

Но германските комюникета за войната опровергаваха по два пъти на ден подлото мълчание на тогавашните румънски управници. Войната ставаше все по-жестока и изискваше нови войски, тоест нови жертви. Заточаването на евреите и циганите в района на Днестър беше предмет на политически коментарни дори и сред ония, които систематично биваха държани в неведение по тоя въпрос. Безкрайните влакови композиции с военна плячка на немците, даже и плячката на

румънското командване, състояща се от това, което падаше измежду пръстите на немците, показваше, че там, далеко на изток, стават неща, непознати от предишните войни по земята. Неофициалният, но верен военен бюлетин го издаваха ранените от частите, които бяха влезли в боя, и разните видове куриери — куриерите на дивизиите и личните куриери на офицерите. Официално узаконеният грабеж, масовото унищожаване на мирни села и на невинното население, разрушаването и опожаряването на стотици градове показваха, че върху света е налетяло бедствие, по-страшно от нашествията на Атила и Чингиз хан в стари времена.

Германското командване се хвалеше с „научната“ война, защото беше поставило в служба на смъртта и разрушението всички постижения на науката. Преди сто години е съществувал военен закон, би могъл да се нарече човешки, който под страх на смъртно наказание е забранявал на войника да плякосва и убива невъоръженото население на неприятелската територия. Сега германците бяха отменили тая забрана и техните военачалници заповядваха да се води война без капка човечност, война далеко по-жестока от войната на някогашните диви орди, защото днес хората се бяха научили, въпреки всичко, да ценят кротостта и милосърдието.

Преди хиляда и петстотин години Атила се е считал за „бич божий“, а Чингиз хан в тринайсети век — за унищожител на човешкия род. И двамата заедно със своите орди се бяха превърнали в прах, носейки проклятието на вековете. Сега Хитлер се смяташе за „валякът“, който смачква всяко друго племе, за да остане на света само германската нация. Неговият край беше предварително начертан от самото това безумно тщеславие. Атила и Чингиз хан са били варвари, диви и жестоки, знаели са да пишат само със сабята си и да пият вино от черепите на победените; живели са във времена на мрак и невежество, докато Хитлеровият „валяк“ беше изскочил като от някой гроб на миналото сред днешния свят, който се счита за цивилизован.

Ефрейторът Кокор Димитру имаше известни познания по тия работи, без да ги разбира напълно, но се мъчеше да проникне в тях. Едно му беше ясно, че е дошъл и неговият ред да отиде на смърт. Нямаше какво да дели с братята си, с хората на изток, дето вилнееше бурята на разрушението. Не желаше никому смъртта, желаше само да остане здрав и читав. В него се надигаше гневът, че след като

толкова години е бил роб, сега му се отнема и животът, без причина и без вина.

Започваше да разбира, че тая война са я започнали ненаситните; че за вечно ненаситните гинат вечно гладните. Че чокоите и капиталистите воюват за сметка на народа, за да унищожат руската революция, за да отстранят опасността, която е надвиснала и над тях. Но за това проглеждане му помагаша и разговорите с ковача Флоря, и брошурите, които му даваше и които той четеше край лоената свещ до късно, докато се затвореха очите му.

Макар и с несръчна ръка, пощенската картичка беше написана така, че да преодолее всички пречки и да стигне до Малу-Сурпат. Настасия щеше да разбере, че трябва да дойде при него „да се видят още веднъж в този живот“. Ако не може да дойде — да го чака; може да остане жив и да се върне.

Това беше писмо, изпълнено с любов и дълбока скръб.

Това писмо стигна в Малу-Сурпат, пощаджията го занесе на мелницата и го предаде на самата Настасия. Девојката го прочете с неизказано учудване и лицето ѝ пламна. Огледа се наоколо да види дали някой не дебне съкровището ѝ, и мушна картичката в пазвата си, при стръка босилек, който пазеше за спомен от един човек, на когото вече не се надяваше. А ето че сега той ѝ се обаждаше.

Неизвестно как, чрез дружки и кумици, чрез братовчедки и свахи, но в Малу-Сурпат се разчу, че мобилизираните през четиридесет и втора година заминават скоро на фронта. Много скоро. Невести и братя, бащи и майки да тръгнат веднага да се видят още веднъж с близките си войници.

— Трябва да отидем и ние! — каза Настасия на зет си и сестра си, като ги стрелна с поглед и попипа с треперещи пръсти плитките си, завити на венец около главата ѝ.

— Затъкнала се е с мушката на ухото! — извика сърдито мелничарката. — Да знаеш, че е получила и тя писмо!

— Получила е — изръмжа Гица. — Каза ми оде в крчмата пощаджията. От Митря.

— Леле! Получаваш от войници любовни писма, писани от военните писари, та да научи цял свят и да станеш за смях на всички. Право казва Гица, че мястото ти не е между хората, а в манастира.

— Моето място си е между хората — сви устни Настасия, — а писмото е писано от самия него.

— Има си хас да се е научил да пише там, в казармата! — учуди се Гица.

— Научил се е я! — наежи се Настасия.

— И таз добра! — развика се мелничарят. — Това ли му трябваше на него? За какво му е на войника четмо и писмо? Войникът има да върши други работи: да върви на война, да се бие с неприятеля, това му е работата! Отива с топа и стреля по ония, стрелят и те по него. Това приказвахме в кръчмата; гинат едни, гинат други...

— Ти това ли пожелаваш на брат си, бате?

— Не му го пожелавам, но войната си е война.

— Та да ти остане неговият имот?

— Какъв имот? Няма никакъв имот. Ще ми остане едно никакво парче земя. А то трябва да се работи.

— А ако Митря се върне?

— Нека се върне!

Настасия почувствува желание да издере очите на зет си. Очите ѝ се разшириха и тя оголи белите си зъби.

— И ще се върне!

Тя изпя тия думи като победна песен.

— Отде знаеш, мари?

— Знам.

— В писмото ли го пише?

— Пише го я!

— Дай да го видя и аз!

— Какво ще видиш, като не знаеш да четеш!

— Дай го, ще ми го прочете попът!

— Попът да ти чете за уроки, не си давам писмото.

— Дай писмото, мари, че ще те цапна!

— Ще цапнеш ти, когото си цапвал досега, а не мене, проклетнико!

Гица се спусна към нея, мелничарката изпищя и закърши ръце. Настасия изскочи бързо навън и полетя към кръстницата си Уца Аниняска.

Към пладне мелничарката дойде да я вика за обяд.

— Хайде, сестро, Гица се успокои.

— Не отивам аз при душмани.

Кръстницата Уца беше вдовица, но още в силите си. Имаше черни очи и сключени вежди. Тя ги изгледа строго и ги смърри:

— Ще станете за смях и приказ на селото. Не ви ли е срам!

— Знам, лельо Уцо — завайка се мелничарката. — Кажй й и ти да се прибере. Да не се бои. И Гица не ще разправи. Човек като него има нужда от зачитане. Няма да уйдиса на ума на едно смахнато момиче я?

— Смахнати са други — изсъска като усойница девойката. — Аз живота си браня!

— Така да е, както казваш — съгласи се жената на Гица, — само се върни. Хората на мелницата почнаха да ни одумват. Питат дали сме те пратили в манастир, дали си годеница на Митря и не знам още какво...

— Ако ми каже само една дума още — извика девойката, — ще изляза на улицата и цялото село ще събера.

— Опазил ни господ от такова нещо! Тежко ни и горко! Какво ще правим?

— Върви, Настасия, и знай, че и аз съм тука — намеси се Уца Аниняска, като заплаши с пръст мелничарката. — Да направите, както иска момичето: отидете в града, изпатете с мир Митря. Да му дадете на клетия него пари за дълг и тежък път. Да му кажете блага дума като на брат.

— Да, лельо Уцо, да, лельо Уцо — въздишаше по-голямата сестра.

А Настасия тананикаше тъничко някаква песен и си оправяше мушкатото на ухото пред едно малко огледалце.

Леля Уца я заплю, да не й е уроки.

— Такава бях и аз на млади години — въздъхна тя и очите й се овлажниха.

На втората неделя на площада в града се бяха събрали сума селяни от окръга и от по-далече, едни дошли с влака други — с каруци. Не бяха донесли нищо за продан, носеха само дисаги с ядене и дрехи. Вестта за заминаването на войниците по разни пътища се бе разнесла навсякъде. Един другар от Малу-Сурпат съобщи на Митря, че са дошли домашните му.

— Дошъл е брат ми, мелничарят? — учуди се Митря и се засмя.

— Не, друг, по-хубав — отговори Гърля Тудор и му намигна.

Цялата батарея беше в отпуск. За господин фелдфебела Катарама тоя празничен ден беше ден за получаване на дарове, както на поповете на задушница.

— Вървете, бре, евангелието на вашите баби, дошли са ви дарове от село.

Митря Кокор стигна задъхан на площада. Неговият хубав дар навярно е дошъл с мелничарката. Къде може да са? Не се виждат никъде.

Някой леко го дръпна за ръката. Обърна се бързо. В светналия му поглед се огледа Настасия. В плитките ѝ бяха втъкнати изкуствени цветя. Усмиваше му се с всичките си зъбки. Беше тъничка и стройна.

— Дисагите за тебе, бачо Митря, ги оставих в каруцата на кръстницата.

— С Уца Аниняска ли си дошла? Къде е тя?

— Има работа при един търговец. Ако не ѝ остане време да те види, желае ти всичко хубаво и ти праща много здраве. Изпрати мене.

Митря хвана девойката за ръката.

— Да ѝ кажеш, че много ѝ благодаря. Не за дисагите, а за дето те е пратила.

— Самичка дойдох, бачо — засмя се девойката. — Леле, колко се карахме в къщи! Бате Гица щеше да ме убие, но после му мина. Ще ти разправя всичко. Беше дума отначало да дойдат и те, но снощи сестра ми я заболя кръст, а бате Гица рече, че щели да му правят проверка на мелницата, и затуй аз се качих в каруцата на кръстницата. Не можеше да не дойде някой.

— Радостта ми дойде!

Тя се вгледа в него и изведнъж замлъкна. Тънките ѝ устни леко потрепериха, кафявите ѝ очи се напълниха със сълзи. Край тях сновяха хора като на панаир. Някои се поспирваха и ги заглеждаха усмихнати. Митря почувствува, че мястото не подхожда за думите, които имаха да си кажат.

Хвана я за ръката, в която Настасия си държеше забрадката. Тая забрадка беше за него и той знаеше, че ще я носи по далечни места, със сълзите и любовта на оная, която я беше везала. Девойката тръгна след него. Руменото ѝ лице, изгоряло от слънцето, изведнъж помръкна.

Тръгнаха мълчаливо към края на града, по улици край нацъфтели градинки. Излязоха на един тесен път, от двете страни със салкъми, потънали в розови гроздове. Над свода, под който влязоха, беше написано с големи позлатени букви: Алея на вечността. Прочетоха и двамата едновременно с тих глас това безсмислено название. Извървяха тесния път и влязоха в гробището. Девойката започна да разправя какво се беше случило в къщи. Той я слушаше; харесваше му нежният напев на гласа ѝ. Навремени спираха пред оградата на някой гроб, отрупан с живи цветя и изсъхнали венци. От храсталаците, в сиромашкия край на гробището, от време на време се чуваше свирукане на млад кос. Слънцето грееше ярко, самотата ги обгръщаше.

— Заминаваш ли? — попита тя изведнъж, като го загледа право в очите и устните ѝ отново потрепваха. Не го остави да отговори. — Нашите в село се вайкаха, сбрани около каруцата на кръстницата. Бяха надошли и от други села. „Всичко ще запустее. Ще откарат нашите по чужди краища — казваха някои, — ний сме прости работници — казваха — и не ни трябва война; нямаме с никого нищо да делим.“

— Така е, но какво да правиш?

— Но който има късмет, ще се върне — каза Настасия и се усмихна тъжно.

Митря се спря.

— Имам си и аз един късмет и ще се върна при него.

Девойката се развесели, но сълзите продължаваха да се стичат по бузите ѝ. Хвана го за лявата ръка и сложи глава на рамото му, над сърцето му. Сега това сърце биеше силно. Тя чакаше ръката му да я прегърне. Чакаше първата прегръдка от хилядите прегръдки, обещани с пощенската картичка, която беше в пазвата и заедно със стръка босилек.

И тоя щастлив неповторим миг дойде, когато една кукувица изкука името си между гробовете и прелетя над главите им към алеята с чудноватото название.

ДЕСЕТА ГЛАВА

ЕШЕЛОНЪТ Е ВСЕ НА ПЪТ...

Капралът Флоря Костя беше старши на вагона, в който пътуваше Митря. С тях имаше и много други войници.

— Всеки да почисти канапето си! — каза Митря. Във вагона за добитък, който правителството беше предоставило на своите „войни“, шегата на Митря предизвика смях и премина и по другите вагони.

„Не разтягайте канапетата“ — тоест не заемайте много място; „изкарайте навън канапетата“, сиреч изхвърлете сламата, на която спите, „да не почне сама да върви“ — добавяше Митря със зловна усмивка...

Шегата с вървящите и летящи канапета от вагона на капрала стигна чак до офицерите.

— И от вашите вагони ще избягат! — закачаше Митря другарите си. — Зер, току-виж, че те вас изхвърлили навънка!

Фелдфебелите заповядаха да се напише с тебешир върху всичките петдесет вагона предназначението им. То, разбира се, не беше известно. Но фелдфебелите бяха научили от господата офицерите, че крайната точка е Москва и Сталинград. И грамотните написаха по сивите дъски с колкото се може по-едри букви: *Букурец-Москва*; други: *Букурец-Сталинград*. Намери се един по-смел от всички, който написа с още по-едри букви: *Вагон с предназначение Сибир*. Тоя път мястото на кланицата беше твърде далече.

Митря Кокор добави още нещо: *Букурец-Москва, отиване и връщане*. Тая добавка веднага бе възприета навсякъде. Една вечер капралът Флоря заличи отиване и връщане от своя вагон.

— Ти какво, искаш да останеш там ли? — пошегува се Митря.

Флоря се огледа, да види дали няма някой наблизко, и се усмихна, без да отговори.

Полковник Палади, сериозен мъж с прошарени коси, се ядоса, като научи за тази игра на надписи.

— Да престанат тия глупости! — посъветва той младите офицери. — Вие да не мислите, че на тях много им се иска да вървят в Москва и Сталинград? Де да ме болеше мен толкова главата, колкото искат те да отидат. Такава е заповедта и ние ги водим. Това е истината, какво ще го усукваме? Познавам ги аз тия хитри селяни. Пък и в края на краищата имат право. Нещастници, които нямат нищо общо с политиката. Но ония със Сибир го попрекалиха. Дайте заповед да се почистят вагоните.

Заповед се даде.

— Да се почистят от глупаци и от въшки! — изказа се Митря шепнешком.

И тая приказка се разнесе.

Когато влакът минаваше през по-големите гари, войниците пееха патриотични и войнишки песни. После един по един вагоните затихваха и наборниците, както си казваха войниците, се заглеждаха с унесени очи в зелените полета.

— Това е то нашата война — нивата... — каза по едно време Митря.

Вагонът на капрала се разсмя.

— Какво се смеете като смахнати? — разсърди се Митря.

Другарите го изгледаха в недоумение. Знаеха, че обича да се шегува, и сега не го разбираха.

Пътуваха така цели седмици. Правеха дълги престои по самотни гари. Понякога валеше и ги обгръщаше влажна мъгла, която се спущаше като черна мъка над осъдени. Митря дремеше в тъгла до Флоря Костя. Упорито се вгълбяваше в себе си и мислеше за кафявите блестящи очи. Тогава въздишаше и стенеше. Болеше го душата.

— Какво има, Митря, какво ти е? — попита го веднъж Костя.

Митря отговори, като излъга наполовина:

— Ех, братко, мисля си, къде ли е сега и какво ли прави учителят, дето ми даде буквара и плочата? Веднъж го видях и не мога да го забравя.

— Учителят чака — отговори ковачът.

— Жив ли е?

— Да, доколкото узнах. И за какво друго мислеше?

— Мислех си, братко, като смахнат, че дядовците ни са пътували само до един хвърлей място, а ние сме тръгнали накрай света да

търсим пъпа на земята.

Някои другари внимаваха в думите на Митря и чакаха шегата.

— Тръгнали сме — продължи Митря — без никакъв интерес. Дядовците ни са ходели да спечелят парче хляб, а ние отиваме да гинем.

Капралът свъси вежди:

— Държавата ти плаща по един лей на ден, а ти дава безплатно и влак, и ядене, и дрехи.

— Не говори за костюма, че ще се разсърди наборът.

Войниците поглеждаха жално облеклото, с което ги беше дарила властта.

— Сърдиш ли се, наборе? — попита Флоря.

— Драго ни е!

Дафинеску Илия, приятел на Митря, добави:

— Само Митря въздиша и тъжи.

Новобранците обърнаха погледи към Митря.

— Мисля си — въздъхна Митря — за сиромаша от приказката, дето отишъл с една дисага при господата да го пита за нещастията си. А аз с две дисаги съм тръгнал при дявола.

Войниците се натъжиха.

— Тоя Митря не е май с всичкия си — казваха си те, — не приказва човешки.

И наистина Кокор не украсяваше приказките си с пословици, поговорки и анекдоти, както правеха мнозина от войниците, които имаха по-остър език. Неговите думи излизаха от горчилката на живота му.

Така влакът пътува дълго време, измина много път, докато почнаха да се явяват опустели села. Всичко беше разрушено и опожарено. Вятърът довяваше миризма на изгоряло и на леш. Около развалините обикаляха подивели и увълчени кучета; с подвити опашки, те виреха муцуни нагоре и виеха на умряло.

Един ден, подали глави от отворената врата на вагона, другарите на Митря стояха захласнати пред някакви стени и укрепления. Някога там бе имало град. Беше вече по мръкнало, но никъде не светеше. В развалините на гарата се виждаха една крива дъсчена барака и палатки на войсковата част, която поддържаше железопътната линия, свързваща света с пущинака и фронта. Сред тия развалини и палатки и

в бараката светнаха електрически крушки. Онова, което някога е било град, остана очертано далече върху мрачното небе, като в някакво далечно време, за което никой вече не си спомняше.

На някои малки гари, дето все още имаше странични линии, влакът се спираше за един ден и една нощ, за да си починат войниците от друсането, което зашеметяваше мозъците им. Плъзваха наоколо да дирят прясна вода. Щом откриеха чешма или поток, те се събличаха до кръста и отчаяно се миеха, макар че размазваха по себе си саждите от локомотива. Изхвърляха от вагоните „канапетата“ и палеха с тях огньовете. „Четяха вестник“, тоест сваляха си ризите и внимателно ги пощеха край огньовете.

Един следобед Митря и ковачът стигнаха в някакво селце, скрито в една близка падина, дето се гушеха няколко обитаеми къщи между многото срутени. Наоколо пасяха две крави, няколко мършави прасета и една дузина кокошки, които се разкудукдякаха изплашено и се разбягаха при тяхното приближаване. Зад една къща се криеше жена, която изтича във високото конопиче.

Флоря Костя се провикна с няколко руски думи. Жената се обърна към чуждите войници. Не бяха германци. Опита се да им се усмихне, но само изкриви беззъбата си уста.

— Имаше ли насам германци, бабушка?

— Имаше... — проплака тя, като сочеше с пръст страшната си беззъба уста. — Вие какви сте?

— Не сме немци, бабушка.

— Така, така... хора сте... Накъде?

— Отиваме на фронта. Румънски войници, бабушка.

— Тежко ви и горко! — извика старата жена, като се хвана за главата.

Тоя вик прониза Митря до дъното на душата. Очите на капрала се овлажняха. Наблизо изскочиха още няколко жени, двама старци с кожуси и няколко боси деца...

Кокор забеляза враждебните погледи, с които го стрелнаха. В ръцете си здраво държаха вили. Извади от чантата си един черен хляб и разкопча с пръст калъфа на револвера си. Разчупи хляба и го подаде на децата. Отначало поискаха да побегнат, после се приближиха и протегнаха слабите си ръчички със сгърчени пръсти. Един от старците пристъпи и попита с тънък глас на румънски:

— Вий румънци?

— Да.

Старецът обърна вилата със зъбите надолу.

— Аха! Ний били там... били на война. Тогава друга война. Сега немец волк, немец гусеница, немец саранча.

— Какво каза? — попита Митря.

— Казва, че немецът е вълк, гъсеница и скакалец, а не човек.

— Но нашите момчета — продължи старецът на своя език, а капралът обясняваше на Митря, — нашите момчета ги връщат назад! *Назад! Назад!* Ай, как ги бият! Ай, как ги бият!

— Немец капут! — извика изведнъж другият старец и затресе от радост немощното си тяло, скрито под кожуха. — Няма вече да напредвате! Вървете си в къщи!

— Ай, нещастни хора, добри хора... — вайкаше се бабичката, тръгнала подире им.

— Подиграват ни се — прошепна Митря.

Капралът не отговори. Върнаха се на самотната гара. От време на време се споглеждаха и се разбираха без думи.

— Не казвай нищо на момчетата! — реши Костя Флоря.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

... ДОКАТО ЕДНА НОЩ МИТРЯ И ФЛОРЯ ВИДЯХА МЪЛНИИТЕ НА ИЗТОКА.

— Елате по-наблизо, господа — каза след вечеря полковник Палади на офицерите си. И побърза да разтвори картата още докато ординарците разтребваха масата. — Елате по-близо, моля, за да можете всички да видите общото положение на фронта.

Това съвещание ставаше почти всеки ден. Тази вечер полковникът изглеждаше по-възбуден. Светлината на свещите беше по-слаба. От изток се задаваха бурни облаци.

— За пръв път — продължи изведнъж командирът, като вдигна очи от картата — имах „по-остър“ разговор с германски офицер. Става дума за коменданта на тая противна гара веднага щом пристигнахме тук. Искаше да ме убеди, моля ви се, че складът му с хранителни продукти се бил изпразнил и нямало да може да ни достави определената дажба. Че „сме щели да останем няколко дни“, че „това го затруднявало“, че „имал да снабдява ешелоните, които идват от вътрешността“. „Аз съвсем не държа да оставам. Дайте ни път по-скоро.“ — „Не мога, влаковете от фронта вървят един подир друг, сами виждате, че дивизиите вероятно се прегрупирват.“ И това ми било отговор! Но сега отново се ядосах, както на оная отвратителна гара, дето се прехвърлихме на широките линии. Извинявайте, но нашите немски другари ни третираат донякъде като помощен персонал.

— Донякъде? — учуди се тихо един нисък дебел поручик.

Полковникът го изгледа продължително и посегна с дясната си ръка към масата, където трябваше да бъде шишето с коняк.

— Може би имате право, Микшуния — кимна той с глава. — Дайте ми, моля ви се, една цигара, от ония, хубавите, които още имате от къщи.

— С удоволствие, господин полковник.

Офицерът му поднесе сребърна табакера и подаде и запалката си.

— Благодаря, Микшуня. Имам кибрит. Извинявайте за забележката, която направих и която нашият другар подчерта. Понякога и аз изпадам в лоши настроения. Когато се намираме в таква окаяно положение, бих искал да видя една усмивка, да чуя една ласкава дума. Те са точни като автомати и абсурдно непреклонни.

— Ще се очовечат, господин полковник — осмели се пак Микшуня, като намигна с едно око.

— Разбирам какво казвате и не го одобрявам.

Микшуня наведе глава.

— Все пак има нещо вярно в думите ви, Микшуня. От известно време по картата правим изводи, които ни учудват. Навярно не разбираме добре съотношението на силите. След светкавичните напредвания — стратегически отстъпления!

Офицерите мълчаха и слушаха внимателно.

— Несъмнено — продължи полковник Палади — никога не е имало, по-добре обучена и по-организирана армия. И все пак — въздъхна той, — нервирам се, когато помисля, че все пак...

Хвърли угасналата цигара и взе друга от табакерата на поручика.

— Тази схватка...

Запали цигарата.

— Тази схватка се простира на хиляди километри, от Балтийско до Черно море... Милионни армии... Бойна техника, каквато никога не е имало... Авиация, командване... какво да ви кажа? Но не можем да не забележим, че става нещо необикновено. Нали сме от занаята най-последно! И си даваме сметка. А комуникетата, колкото и да се прикриват зад стилистични похвати, говорят за известно отстъпление.

— Само това ли? — забеляза отново поручикът. — А при Ленинград, при Москва и някъде при Волга...

— Да. По ония места, закъдето сме тръгнали и все не пристигаме. На три пункта от решително значение. Няма ли да си пийнете, момчета — добави той, като посочи с цигарата си шишето с коняк. — Както казва фелдфебелът Катарама: „работата се закучи“.

Полковникът се засмя и показа грозните си черни зъби.

— Но има още нещо. Русите започнаха все по-мощни контраатаки. Трябва да признаем, че тяхното напредване е постоянно. От друга страна, попълненията на нашите съюзници, които отиват на фронта, ми се струват не така добри както преди две години: зелена,

недостатъчно обучена младеж! Какво ще речете, ако хвърлим и ние така изведнъж тоя влак със селяни в урагана. Хубаво, нали? Ще ги разпръснат като перушина. Така и с ония деца. Пристигат с ентузиазъм, въодушевено крещят песни, а след това плачат и зоват своите Mutti^[1]. А от гълбините на Изтока, господа, прииждат войски, съвършено екипирани и обучени. Сякаш не те са отстъпвали. Но са все същите, а идват и други, и то много повече, хиляди и милиони... Авиация, танкове, моторизирана артилерия, катюши и знам ли още какво. Какво ли нямат, господа? Да ви кажа право, аз като стар войник, които се е бил на младини заедно с руснаците, им се възхищавам. Тревожи ме фактът, че те непрекъснато прииждат, непрекъснато прииждат. Те победиха Наполеон. Сега се вижда, че и Германия губи играта.

Полковникът запали нова цигара и изпи още една чаша коняк след много други. Движенията му ставаха по-резки, дрезгавият му глас — по-гръмък.

Нея вечер ефрейторът Кокор Димитру беше първа смяна на пост при вагона на офицерите заедно с Дафинеску Илия. Митря отсам, Дафинеску от другата страна. Прозорците на вагона бяха със спуснати пердета, „да не гледат новобранците какво правят началствата“, както се изразяваха самите войници. Полковникът седеше между светлината и прозорците откъм Митря, тъй че Митря виждаше сянката му, черна и увеличена върху пердето на единия прозорец. Наоколо беше тихо и пусто, Митря спираше разходката си и се заслушваше: от време на време чуваше по някой откъслек от фраза. Наблюдаваше движенията на сянката: с лявата ръка полковникът изваждаше от устата си цигарата с дълго цигаре, а с дясната отпиваше от време на време от чашата.

„Много му харесва това питие, дето му викат коняк — си казваше Митря, — налива малко коняк в голяма чаша. Налива често. Досега девет пъти е вдигал дясната си ръка.“

Митря се смееше сам в тъмнината. Спомняше си какво беше казал Катарама за русите: „Че така ли ни беше думата, бе московци? Уж щяхте да правите контрареволуция, уж нямахте оръжие... А то си имате всичко... Ключовете на свети Петър от райските врати! Наредихте Наполеон, сега ще наредите и Хитлер.“

Беше безлунна нощ. Далече на изток като вкаменени планини се бяха надигнали черни облаци.

Скоро след речта на полковника, която се носеше в нощната тишина, дойде и смяната на Митря, водена от разводача. Митря му предаде паролата и се оттегли. Можеше да спи до сутринта.

Техният вагон за „добитък“ беше шестият от края. Наблизо го чакаше капралът Флоря. Когато се поотдалечиха към края на влака, Митря му разправи полугласно какво беше чул и видял и добави с прозявка:

— Както виждам и господата офицерите приказват за войната като нашия фелдфебел.

Ковачът не направи никаква забележка. Само го попита:

— Спи ли ти се, Митря?

— Спи ми се, но не много. Защо?

— Ако ти се спи, не влизай във вагона. Задушно е и ще те удари вонята. Излязох за малко и след туй не можах вече да вляза. Отблъсква ме. Затова те чаках. Тук, на петдесетина крачки, намерих една купчина сено. Ще се настаним в нея гръб до гръб и ще ни бъде добре. Нощта ще мине бързо. До разсъмване имаме три часа.

Отидоха при купчината сено и се настаниха в тъмното. След известно време ковачът попита:

— Не говореха ли за политиката у нас?

— За кого? За Антонеску ли?

— Да.

— За него не говореха.

— Е, да — размисли ковачът, — пазят си кожата.

Сред тишината, която настъпи след тая ленива размяна ма думи, в черния облак на изток изведнъж пламна голямо червено око. Пламна и угасна, сякаш премигна. На Митря му се стори, че духът на степта се издигна заплашително над бедните нещастници, загубени из тия места.

— Видя ли?

— Видях — отговори тихо ковачът. — Там бурята започва. Много далеко.

Край тях безкрайната степ се беше вкаменила като мъртва. Но в тая неподвижна тишина все пак се носеше някакво тихо тънко жужене. Милиарди буболечки скърцаха с крилата си, диреха се и сватбуваха в

тревата. „Толкова много са и ония, които са тръгнали срещу нас“ — помисли Митря.

Окото на духа блесна още веднъж. Черният облак на изток започна бавно да се придвижва, вземайки различни неясни очертания, докато се превърна в някакъв крилат жребец, устремен в неудържим скок. Удължи се и скоро се изгуби към юг.

На изток се проясни. Шумоленето на степта продължаваше. От безграничните далечини се чу някакво свистене. Скоро след това над тишината, в която двамата другари бодърствуваха изумени, нахлу студена струя — далечният полъх на бурята. След десетина минути отмина. Отново се възцари тишина.

Кокор наостряше уши, както правеше през нощите, когато биваше на стража в Дроплите. Шепотът на равнината не се чуваше вече.

— Пълна тишина! — каза Костя ковачът.

— Какво ли правят нашите в къщи? — прошепна Митря.

— Внимание! — предупреди го със същия тих глас капралът.

Митря поиска да попита нещо, но се спря учуден пред блясъците в далечината, отдето беше тръгнал крилатият жребец на бурята. Не се чуваше нищо. Виждаха се само нови и нови блясъци.

Двамата другари мълчаха с разтуптени сърца. Там беше фронтът, към който отиваха.

[1] Мамички (нем.) ↑

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

КРАЯТ НА МНОГО ЧОВЕШКИ ЖИВОТА И НА МЪКИТЕ.

Измежду многото хитроумни изобретения тоя военен влак №404 сякаш гонеше специален рекорд: никога да не стигне там, закъдето бе тръгнал. Свиреше, пушеше, тракаше, пъхтеше, спираше, отново тръгваше, пак спираше. Сякаш изпълняваше желанието на мнозина от тия, които караше, или на черните машинисти, които, щом стигнеха на някоя изоставена гара, започваха, както казваше Кокор, да лаят един срещу друг. Към това се прибавяше и друго едно странно явление: като че ли хоризонтът се отдалечаваше и потъваше в безпределния изток. И още нещо: понякога върху тоя военен влак № 404 връхлитаха бури и виелици. Не като по нас. „У нас — както казваше Кокор — бурите са като палави деца. Тук е бърлогата на вещиците на бурите. За един миг завъртяват човека и го събарят на земята. Искат да катурнат и влака от релсите.“

— Махайте се, бре хора! Вървете си, отдето сте дошли. Какво дирите тука?

— Милост, бабо Вещице, тръгнали сме и ние да дирим Дявола — кланяше се смирено Кокор. — Аз нося и дарове — две дусаги.

— Ама те са празни сега, бре Митря — смееха се войниците.

— А че вие сте изгризали, каквото имаше в тях, нощем, докато съм хъркал. Но после те се напълниха с онова, което ние като глупаци сме тръгнали да дирим по тия места. Тъй че нося дар на Дявола две дусаги човешка простотия.

Един мрачен следобед по време на престоя на влака пристигна представител на румънската дивизия от тоя участък. Войниците, които бяха по-близо до вагона на коменданта, чуха добре, че е офицер делегат, но не разбраха от коя дивизия и от кой участък.

Офицерът беше дребен, брадясал, мургав, с много дълъг шинел. С каска, с колан, без отличителни знаци. Държеше се малко надменно,

когато говореше с полковник Палади и другите офицери, като човек, който е „минал през огъня“.

— Видът му е май посмачкан... — забеляза Митря. — Утре и ние ще бъдем такива храбреци като него, яка ни душа!

Узнаха, че полкът се прегрупирва. Три пъти променял мястото си за почивка в продължение на пет седмици — тоест, откакто беше тръгнал наборът. И не се местили напред, местили се все назад. „Сякаш гонят опашката си.“

— Стратегическо отстъпление — обясни наперено и самоуверено офицерът делегат. Като че ли самият той в момента беше измислил тая формулировка.

— Поручик Попеску, дръжете се сериозно — отговори полковник Палади и го изгледа строго.

Микшуния го потупа по рамото:

— Бе, Нуцо, съвипускници сме и те знам за умно момче!

Поручик Нуца Попеску се поперчи още малко в дългия си шинел, после се усмихна примирително:

— Донесохте ли малко коняк?

— Носим — увери го Микшуния. — Носим и карти за игра.

— Не влизат в работа! — махна с ръка Нуцу. — Нямаме време — все се местим. Сега веднага, с вашите фургони и нашите камиони, трябва да пренесем в лагера всичко, каквото носите. Не сме далеко. Там, на края на селото, до големия кръстопът. Гъмжи от машини. Укрепяват фронта. Вчера руснаците атакуваха на четиридесет километра отук. Ще видите на картата какво е положението. Бяха отблъснати.

Полковникът го прекъсна:

— Тогава веднага ли да разтоварваме всичко?

— Да, господин полковник. Вчера, щом получихме съобщение, че пристигате веднага: подготвихме всичко. Това беше приятно занимание, всички се радвахме.

— Можем ли да започнем?

— Микшуния, дай заповед.

Микшуния даде заповед само с очи, защото фелдфебелите бяха там. Струпаните войници се пръснаха, без да бързат много.

— А приятелите... какво правят? — обърна се Микшуния към поручик Нуцу.

— Ех, братко Микшуня, останахме всичко на всичко осмина.

Очите на Нуцу се засенчиха от искрена скръб. И той наведе гордата си доскоро глава.

— Какво правят Чобану и Параскивеску? — попита слабичкото офицерче, наречено Дамичката.

— Ех, Дамичке — въздъхна Нуцу, — Чобану и Параскивеску ни пожелаха дълголетие!

Клепачите на Дамичката премигаха над хубавите му женствени очи.

— Не мога да повярвам. Бяха ми братовчеди. Бяхме като братя.

— Ще повярваш, Дамичке. Загинаха и други: Порумбеску, Лаксатив, Кроитору... Той ми беше непримирим враг, редовно го обирах на карти. Съжалявам за него, беше ми нещо като доходно имение. И Корбица... и Йован, оня, който ни декламираше баладата за Йован Йоргован и твърдеше, че произлизал от тоя народен герой. Когато издъхваше, повтори думите на героя: „Е, деца мои, аз отивам при дедите.“

— А Панакоада?

— Панакоада е жив.

Дамичката се зарадва, но само за минутка.

Слънцето потъваше на хоризонта сред прозрачни пурпурни облаци, когато войниците с всичкия си багаж се отправиха към „селището Сомотрец“. Не беше вече село, не беше останал нито един от жителите му, които бяха орали земята, отглеждали овошки и развъждали добитък: сякаш се бяха възнесли на месечината или потънали в земята. Сега Сомотрец беше един обикновен пункт, дето разбитият полк беше изпратен на почивка. Половината от въоръжението на полка се беше стопило; конете бяха отишли по дяволите; офицерите — останали само неколцина; попълнението, макар и цял набор, не можеше да замести избитите войници. Най-вече „ахмаците“ гинели или изчезвали безследно, с усмивка обясни Нуцу.

Бившето село изглеждаше чисто и благоустроено. Въпреки неуредиците изтегленият за почивка и прегрупирване полк чакаше с радостна възбуда новини от Румъния.

Катарама се сопна:

— Какви новини от Румъния! Няма никакви новини. Всичко е в ред, колесницата на свети Илия и калимавката на Саваот! Добре сме ви

намерили живи и здрави. Чух, че сте останали само двеста и трийсет души.

— С мене двеста трийсет и един, господин фелдфебел — обади се Дънила, шивачът от батареята на Катарама.

— И ти ли си тука бре, Дънила Рошу?

— Тука съм, господин фелдфебел. Със зъби се държа за живота. Май много оредяхме, господин фелдфебел.

— Е, нищо де! Дойдохме и ние да пооредеем като вас. Имате ли си всичко?

— Имаме.

— Донесъл съм и аз малко царевично брашно.

Познатите войници се радваха и се тупаха по гърба.

Кокор наблюдаваше срещата на командирите. Полковник Чаушу беше слаб и изгорял от слънцето, но добре разположен както винаги. Бръснат, с белезникавосини очи, като от стъкло. По-рано от Палади бе станал полковник. След като се прегърнаха, Чаушу докосна леко Палади с опакото на ръката си по най-изпъкналата част на тялото:

— Ще поспадне!...

Кокор размишляваше: „Ние се тупаме по гърба, зер гърбът носи товара. А началствата се тупат по корема.“

— И тъй, драги Палади, утре ти предавам полка. След година и половина получих и аз един месец отпуск. Наредих се: заминавам с братовчеда си — генерала. Иначе ще я караш добре; на почивка си и все в отстъпление.

— Напредвахме, за да отстъпваме... — прошепна Кокор на войниците край него.

Мракът се спущаше над полевия лагер, където войниците суетливо се настаняваха за нощуване. Не се запалиха никакви светлини и огньовете. Наборът и старите войници изядоха сухата си храна лежешком.

— Фронтът не е много далеко — обясняваха на Кокор старите войници. — Щом се покаже някоя светлина в равнината, веднага долитат едни орли и си снасят яйцата отгоре. Чупят се страхотно и миришат. Не са ни изтрябвали.

„Старите“ сякаш се хвалеха с тая напасть. Както и с действията на съветската артилерия и танкове. Наборът ги слушаше с уважение и уплаха.

— Чухме, че като ни хванат, ни режели гръклянците.

— Кой, бре зайци? Московците ли? Приказки! И те са хора като нас. Пазете се по-скоро от вашите приятели, германците. Щом те видят, че поизостанеш или се позатулиш, да идеш по нужда, живи хора сме, или те нанижат на щика, или те очистят с картечницата. Твърди войскари.

— А те не отстъпват ли?

— Как не? Има случаи, когато никой не може да устои. Понякога върху ни налети такъв страхотен змей...

Кокор слушаше и не му се спеше. По някое време стана и заедно с ковача тръгна да дири тихо кътче, където да слушат тишината и да си поприказват спокойно за своите работи. Диреха, но не можеха да намерят. Най-сетне попаднаха в една дълбока яма от снаряд. Край гъстия буренак нощта им се струваше по-топла. Легнаха по гръб в пръстта и се покриха с шинелите. Размениха няколко думи и задрямаха.

Късно през нощта се събудиха, обърнаха се един към друг и наостриха ухо. Чуваше се тътен на оръдия, като глухо биене на барабан, и то не много далече. След малко боботенето заглъхна. Двата приятели усещаха миризмата на гнили бурени и чакаха пак да задремат в студената нощ, когато зърнаха на изток зелени ракети. Канонадата започна отново с непрекъснати тътнежи и те усетиха земята под тях да се тресе.

Мина четвърт час, мина един час! Струваше им се, че изпод земята към тях се носи някакъв трепетлив рев. Под високото безмълвие на звездите сякаш тръпнеша от болка сърцето на земята.

Станаха бързо и се върнаха в лагера. Всички бяха будни и излезли навън: сякаш цялата околност беше настръхнала. Всички трескаво обсъждаха събитието. Някои бяха научили, че уж полковник Чаушу се бил засмял:

— Не бойте се, германците ще ги задържат.

Но и той се разхождаше в тъмната нощ, спираше се, вглеждаше се в далечината и се заслушваше.

— Каквото слуша той, чуваме го и ние — каза един брадясал стар войник.

След кратката пауза артилерията на болшевиките се бе приближила.

Цели три часа нервите на войниците бяха изопнати. Тресенето на земята и далечното боботене не преставаха. А без съмнение „ужасът на света“ — както казаха новобранците — растеше и обхващаше и съседните участъци. По едно време Митря Кокор забеляза, че краката му треперят: погледна ги като чужди и изръмжа една ругатня. Седна на земята. Видя наблизко лица на стари войници и се засрами от проявената слабост. Къде ли е капралът Флоря?

— Тука ли си?

— Тука съм.

И двамата произнесоха думите си с разтракани зъби. Старите войници край тях ги гледаха мълчаливи и сериозни. Те чакаха, а времето сякаш беше спряло. От време на време въздъхваха. Ухото им беше свикнало с онова, що ставаше там, в заплашителната далечина, която се приближаваше.

Разсъмваше се, когато на кръстопътя неочаквано се показаха първите камиони с хора. Хора, гонени от бурята на смъртта, от вихъра на ужаса.

— Пак ще се местим — промълви един стар войник на Митря.

Митря го хвана за ръката:

— Немците отстъпват ли?

— Да не би да напредват? Не ги ли виждаш?

— Че ний, новобранците, едва сме пристигнали!

Сам се изсмя на безсмислените си думи. Но всичко, което ставаше, сякаш беше чакало него.

Наборът се беше раздвижил и се суетеше, без да чака заповед. Скоро след това се понесоха и командите на офицерите, но никой не ги слушаше. Сред незаглъхващия тътен на оръдията и шума на камионите и на леките коли, които се трупаха в три плътни колони, полкът прибираше съоръженията си и набързо се готвеше за тръгване. Както често се случва по време на паника, един пристигна в своята част с метла в ръка, друг с голям къшей хляб, а трети бе яхнал неоседлан кон, без юзда.

— Я гледайте бе, Александър Македонски!

Митря се спусна изведнъж сред тях, сякаш искаше да ги набоде на рога. Не беше още полудял, макар че лицето му бе изкривено.

— Хей, новобранци — извика той. — Ставайте, всеки да даде по една кожа!

Болезнената му усмивка се появи по всички лица.

Той продължаваше да мърмори с омраза като на себе си:

— Та да си платиш за всичко...

Изведнъж сред ухилените войници се спря зачуден полковник Палади, следван на две крачки от Чаушу.

— Къде ми е шофьорът? — запита гневно Чаушу. — Защо се смеете бе, говеда?

Войниците се пръснаха едни наляво, други надясно, трети назад.

— Ти знаеш ли да караш? — изкрещя Чаушу на Митря.

— Само волска кола, господин полковник.

— Тогава защо стоиш и ме гледаш бе, говеда? Бегом марш! Доведи ми веднага шофьора Визиреску.

Кокор се втурна да дири някого. Моментално беше забравил името. Но се беше съвзел и си даваше сметка, че всеки бяга, грабнал каквото свари, към кръстопътя. Фургонът с впрегнати коне, двата полкови камиона и леките коли на командирите чакаха да влязат в колоната. Някои бяха захвърлили всичко, което носеха, и се бяха накачили като гроздове. Но шосето не можеше да побере гъстите колони. Те приличаха на огромна гъсеница с железни прешлени, която се виеше и едва се влачеше.

Просторът се изпълни със страхотно бръмчене на самолети.

Кокор видя отблизо немци. Не можеше да се каже, че те не са хора. Но сега бяха обезумели и сякаш разглобени. Самолетите пикираха над колоната бегълци. Затракаха картечници. „Градинарите поливат лехите.“ Минаваха, издигаха се високо, после се връщаха и ръсеха. От камионите хората скачаха в пакет и се спасяваха кой където свари в полето.

Самолетите отминаха. Старите войници и наборът на Митря навалиха в празните камиони. Но избягалите почнаха да се връщат. Кокор беше свидетел на сбиването. Бегълците се нахвърлиха. Веднага влязоха в употреба и pistolетите. Но новобранците, по-пъргави, продължаваха да се катерят. На десетина крачки Митря видя своите и между тях фелдфебелът Катарама, който се придвижваше напред с прегракнал вик. Хвана се с една ръка за камиона и помери да се метне в него. Един от ония, които бяха вътре, замахна с брадва и отдели ръката му от камиона. „Твоята мамка камионска!“ — изрева

фелдфебелът и размаха окървавената си ръка, а с дясната издърпа автомата от кръста. Но противниците веднага го направиха на решето.

— Очистиха го! — извика Кокор.

Фелдфебелът се строполи край пътя и се сгърчи на една страна. През тялото му, което тръпнеше в конвулсии, новобранците се хвърлиха в щурм към камионите. С брадви, пистолети и автомати ония от камионите ги отблъснаха.

Оттам, накъдето беше тръгнала колоната, се появиха три големи самолета. Нова паника, ново спиране и пак войниците като скакалци се юрнаха с безумни скокове в полето. Съветските летци се спуснаха на двеста метра и хвърлиха бомбите си. При първия грохот на взрива Митря се строполи с лице към земята. При втория залепна още по-силно към „майчицата на всички нас“, както си мърмореше той, като се кръстеше. Веднага усети кръв по лицето си. Миризмата на кръвта го задушаваше.

— Братко!

Беше ковачът.

Митря дигна глава и видя, че Флоря се гърчи. Изпод ботуша му бликаше кръв. Митря хвана ранения крак. От коляното надолу той се клатеше като отделен от тялото.

Грохот и тътен, грохот и тътен... Митря не се пазеше вече. Явно беше, че е настъпил последният му час. Беше стигнал вече при дявола с двете си дисаги, натъпкани с човешка простотия. Микшуния му се хилеше, паднал по корем, но с извито настрана лице. Загинал бе, значи, и господин поручикът Микшуния! Залиташе, като се държеше с две ръце за корема и Дафинеску Илия. После се сгърчи на земята като червей и замлъкна.

„Ще умра и аз... — въздъхна Митря. — И по-добре.“

Господин полковникът Палади се беше облегал пребледнял на един издънен, разбит камион. Беше подпрял лакът на една дъска и отпуснал глава в ръката си.

„Това е нашият камион. Господин полковникът Палади е застанал като пред фотограф.“

Митря започна да брои убитите. Не успя да ги преброи. Камионите, които бяха отблъснали пристъпа на новобранците с топори и куршуми, лежаха разбити на големи и малки парчета от желязо,

дърво и човешки тела. На пихтия бяха станали и ония, които съсякоха, а после застреляха фелдфебела Катарама.

— По-добре, че стана така, Флорьо — пошегува се ласкаво Митря. — Няма вече да имаш ревматизъм в крака.

Но ковачът беше загубил съзнание.

Когато в следния миг дигна очи, Митря Кокор видя, че през полето се задават някакви сиви призраци. Танкове. Всичко живо от разбитата колона на камионите и от развалините в полето веднага се отпрати към червеното знаменце на съветския команден автомобил.

— Германците знаят реда... — учуди се Митря.

Хвърли и той поясока с пистолета, както видя, че правят всички. Бяха се наредили и вдигнали ръце. Дигна ръце и той, но никой не му обърна внимание.

В далечината продължаваше същият тътнеж. Тук все същият грохот и вой на самолетите. В степта се показаха други танкове, които прибираха в далечината други стада от хора.

„Много свят изпогина. Но и мнозина останаха... Може да ни теглят и на нас по един куршум в сляпото око като на ранените.“

Ще умре в слънчев ден. Такава е равнината в Дроплите, само че тиха и спокойна, както вече няма да бъде, защото всичко е свършило.

Когато дойдоха да дигнат ранения, санитарите намериха Митря Кокор да плаче.

— Какво ти е? И ти ли си ранен? — попитаха на руски.

Митря разбра и посочи ковача.

— Я нет ранен. Мой приятел.

— Харашо, харашо... — потупаха го по рамото. — Върви се нареди при пленниците.

Ковачът отвори очи. Митря се отдалечи с облекчено сърце.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

МИТРЯ ГЛЕДА, РАЗБИРА И СЕ УЧИ.

„Изпразних дисагите с простотията и спечелих капка мъдрост.“

Тъй му се искаше на Кокор да започне писмото си до някого далече, там в Малу-Сурпат, край пустата равнина на Дроплите.

„Всичко, което знаех за страната, дето се намирам, и за хората, които живеят тук, всичко беше в дисагите. Сега видях истината, че тук хората, работници като нас, живеят без чокои. Имало е и тук господари като Триносия, но народната революция ги помела. Ти не се плаши от тая дума, защото такава нещо ще стане и по нас и сиромасите от Малу-Сурпат, каквито сме ние, ще влязат в забранените ниви. Искан ми се да тегля една бразда в Дроплите, дето се мъчех като жалък роб една есен. Да видя, че дядо Тригля има спокойни старини, а неговата Кица е спряла поне за един час да си почине.“

Не можеше да прати такава писмо, защото беше пленник и някои негови другари му бяха казали, че още нямат право на писма — те бяха стари пленници, знаеха повече и дори говореха езика на страната. Трябва да го научи и той колкото се може по-скоро.

И не само, че не беше позволено да се пише писмо, но и работите у тях и в Малу-Сурпат не бяха тръгнали още по новия ред, защото войната не беше свършила. Вървят съветските войски стремглаво напред и гromят немците, но още не са измъкнали страната си от техните ръце.

И още нещо: всичките тия работи и много други не могат да се поберат в една пощенска картичка, голяма колкото длан.

„Първо и първо, Настасия, да знаеш, че откакто съм тук, разбрах, че те обичам.“

Тя знаеше това още когато се срещнаха в града и кукувицата бе кукала за пролетта от един цъфнал салкъм.

И още колко други неща!

„Дойде един русин, Настасия, и ми каза да оставя Флоря, който лежеше върху ръката ми със счупен крак, и да се наредя при другите пленници.“

Беше с прошарени коси, с руси вежди и с очи като сини мъниста. Потупа ме по рамото и ми се усмихна, като ми рече това.

Когато тръгнах, казах му, че съм румънец.

— Да. Харашо!

Знаеше.

Отидох и се наредих при нашите. Германците на една страна, нашите — на друга. Едва тогава се опомних и ми мина през ума да питам кой беше тоя войник с прошарени коси, който се погрижи за моя приятел Флоря. Но не можех вече да се върна назад. От нашите никой не беше го забелязал. Кой беше, как се казваше? Руснаците не можах да разберат каква ми беше мъката. Изсмяха ми се, когато преводачът им обясни.

— Бъди спокоен. Приятелят ти ще бъде откаран в болница и ще оздравее.

— Но искам да знам кой е санитарят с прошарените коси, който го дигна.

— Не е нужно да знаеш, а може и да не го видиш вече! Един наш другар.

През първите шест месеца в лагера Митря Кокор се сприятели с двама съветски войници. Единият — Васили Пиструга от Могильов, а другият — Митя Караганоз от Кострома.

От Пиструга, дребен, черничък и събуден момък, Митря много лесно се научи да говори руски. По същото време учител му стана агрономът Митя Караганов. Той беше едър, спокоен и сериозен мъж, макар че на години беше колкото Кокор. Той постоянно обясняваше на Митря как живеят селяните в колективното стопанство в тяхното село. Говореше спокойно и с малките си дръпнати нагоре очи се вглеждаше в ученика си.

Докато времето беше хубаво, до късна есен, пленниците помагаха по поправката на един бент с дъбови подпори, който преграждаше водите на една рекичка. Рекичката сега беше езеро и водата с тихо ромолене се промъкваше през укрепеното с вериги и подпори ставило. Долината се издигаше на вълнисти тераси, засадени с овощни дръвчета. В дъното имаше село. Дървените къщи бяха

покрити с камъш, а големите прозорци украсени със зелени капаци. Митря гледаше селото отдалеч и много му харесваше.

Митя Караганов от Кострома му обясни, че селяните в това село имат колективно стопанство от единадесет години и се занимават с овощарство и градинарство. Водата, потребна за градините, се помпаше от езерото. А отсам при бента водата се спущаше по улея и задвижваше една турбина. Воденицата работеше непрестанно и мелеше спорно. Турбината произвеждаше и електрическа енергия за осветление, както и за една малка фабрика за селскостопански сечива. Покрай селскостопанските сечива майстори дърводелци произвеждаха серийно и каси за прозорци, маси и столове от липово дърво.

— Греблата и вилите — обясняваше Караганов — се изпращат по високите места, дето хората се занимават само със сенопроизводство. Имат кравеферма, фабрика за масло и различни видове сиренета. А касите и рамките за прозорци, масите и столовете се изпращат чак в пустинята на Казахстан, отвъд Каспийско море, към Аралското езеро, където почнаха да се строят къщи и села. Тамошните чергари са живели хиляди години само в шатри, карали са стадата си от паша на паша и повече са гладували, отколкото са живели. Често пъти са изкарвали прехраната си и с грабежи. Хановете им са живели в две-три сиромашии селища от глинени къщурки и са получавали данък от чергарите. „Беден господар, беден овчар“, имали те пословица. И след хиляди години болшевиките ги научили да докарат вода в пустинята и скитниците овчари започнали да се занимават със земеделие. Сега столицата на тяхната република е цветуща градина. От двете страни на улиците текат потоци и напояват градини с портокали и смокини. Новите села имат училища, лекари и всякакви специалисти. Животът в Казахстан съвсем се е променил.

Такива приказки слушаше Митря Кокор през дългите вечери, които с приближаването на зимата ставаха все по-дълги.

Веднъж Пиструга попита Митря със смях:

— Ти, човече, вярваш ли това, което ти разправя Караганов?

— Вярвам — отговори Кокор. — Аз повярвах на лъжите, които се разпространяваха у нас, че в Русия било така и онака, че хората там умирали от глад, та на това, което виждам с очите си, ли няма да вярвам?

— А какво виждаш с очите си? — развесели се Пиструга. — Бил ли си в Казахските степи? Бил ли си при планинците и техните крави?

— Не съм бил, но виждам какво е тука.

— Харесват ли ти къщите със зелените капаци?

— Слушай, Василий, не ме изпитвай. Аз съм видял само мъка и страдание. Каква сиромашия е имало някога в Арал, аз съм видял и изпитал у нас в Хаджиу, дето хан е един Крестя, наречен Триносия. Сега пък аз да попитам: откога е тоя бент и това езеро?

— Неотдавна, от тринайсет-четинайсет години.

— Вижда се. Вижда се още, че и ябълковите градини са млади, кажи-речи, колкото езерото. Селото може да е старо, но къщите са нови и строени в линия. Мелницата, фабриката, електрическото осветление са, тъй да река, деца на езерото. Преди да се направи бентът, да не би тука да е бил рай?

Пиструга се разсмя високо, както му бе обичаят при такива закачки.

— Да си кажа право, май не беше рай.

— А аз знам, другарю Пиструга, че е било сиромашки пущинак, като у нас при Дроплите.

Митя Караганов се усмихна сдържано и каза тържествено на украинеца:

— Василий Иванович, Кокор ви беше ученик, но не сте го опознали добре. Аз го разбрах и затуй му разказвам моите приказки.

— Но, Дмитрий Матвеевич — отговори Пиструга, — доколкото разбирам, вие желаете да направите от тоя селянин от Дунава — политически деец.

— Да. Желая.

— А попитахте ли го дали той желае?

На веселия смях на украинеца Кокор отвърна с лека усмивка:

— Василий Иванович — каза той с тон, подходящ за момента, — откакто съм тук, разбрах и друго нещо. Нашите досегашни господари нарочно са ни държали настрана от политиката. Караха ни да се занимаваме със задгробния живот и с блаженствата на душата на оня свят. А те си правеха своята политика на тоя свят.

Каратанов измърмори:

— На вълка вратът му е дебел, защото сам си върши работата.

— Така е — продължи Кокор. — Тъй че сега и ние, сиромасите, трябва да си правим наша политика на тоя свят и в тоя живот. Знам, че тя не се харесва на господарите, защото е опасна за тях. Но какво да им правя. Когато му дойде времето, ще се върна в Малу-Сурпат.

— Ще те тикнат в затвора и Тася ще плаче.

— Може. Но ако победата е на наша страна, няма вече да ме тикнат.

— На чия страна да е победата? Не разбирам.

— Знаете вие, Василий Иванович, какво искам да кажа. Това, което е станало в Русия, ще стане и у нас. Ще се дигнат робите и ще паднат господарите. Един мой приятел ми е поразправил нещичко. Освен това имам и очи, и уши. Откакто съм тук, гледам, чувам и разбирам.

Двамата руси му стиснаха ръката.

— Слушайте, Василий Иванович — каза решително Караганов, — тоя селянин от Дунава е политик и това много ме радва.

„Нижат се ден след ден и седмица след седмица — въздъхна Митря Кокор, като остана сам. — А тъй ми се иска да получа писмо, но не знам от кого.“

Пиструга и Караганов напуснаха лагера.

Понякога в свободното си време Кокор седеше мълчалив и потъваше в мислите си. Шумът в стаята, дето му беше леглото, постепенно затихваше и в полузатворените му очи се появяваше образът на момичето, по което тъгуваше. „Като виждам как това момиче ми се усмихва, би трябвало да се радвам — казваше си той. — Но вместо да се радва, сърцето ми се изпълва с омраза. Няма да се успокоя и няма да бъда щастлив с нея, докато не си отмъстя на ония, които ми отровиха живота.“

Зимата беше натрупала големи преспи сняг. Нощем при пълнолуние излизаше с един-двама другари да гледа как видрите се промъкват като змии от една дупка на езерото в друга. Звездното небе беше като кристал, в който ясно звучаха шепотите, стъпките и крясъците на нощните птици. Студът режеше като бръснач и се забиваше в ноздрите като огнени телове. Зимата в Дроплите се беше запечатала в спомените му като игра с шейни. Тукашната зима беше свързана с огромните пространства на полюса и със снежните виелици, които заплашваха да погубят всичко живо, от буболечката до

звяра и човека. Звярът чакаше затоплянето в бърлогата си под преспите. Но човекът посрещаше зимата с непоколебимо упорство. И тъкмо това правеше впечатление на Митря Кокор.

Един неделен ден към три часа, когато пленниците излизаха от столовата на лагера и се разотиваха по стаите си, преди да се прибере, Митря се спря за миг да погледне една шейна, впрегната в тройка. Снежен вихър премина по пътя и Митря вдигна високата си яка на кожуха да се запази от снежния рояк.

Докато изтърсваше снега от валенките и кожуха си в преддверието на седма барака, последната в редицата, влезе Шерпе Георге, буковинецът, и му съобщи, че го викат в канцеларията на капитана.

Митря трепна. Сърцето му заби радостно.

— Трябва да е заповед за преместване... — каза Шерпе.

— Повикаха ли и други?

— Не съм чул.

— Може да е оня едрият, който пристигна с шейната, оня великан, колкото една мечка.

— Не го видях.

— Кой знае... — прошепна Митря, обхванат от някакво безпричинно безпокойство.

Сложи си овчия калпак, стегна си кожуха и излезе. Снегът блестеше виолетово под ниското слънце. Когато стигна в канцеларията, забеляза, че се е задъхал. Спря се за малко в „калидора“, както казваха на джамлъка пред канцеларията. Чуваха се гласове. Митря разпозна баритона на капитан Баранта, сибиреца-инвалид. Единият му крак беше дървен и той се гордееше с това. С него тропаше по вратите на стаите, когато минаваше по проверка. Имаше големи мустаци и ги сучеше с достойнство. Заради тях румънските пленници го бяха нарекли „Будьони“.

Ординарецът слагаше дърва в печката, която топлеше другата стая. Когато затвори желязната вратичка и се изправи, той се учуди на неподвижността и мълчанието на влезлия.

— Повикал ме е капитанът — обясни Митря.

— Аха! Да.

Митря продължаваше да стои на едно място.

— Влез, другарю... Ако отвориш сам вратата, ще ми послужиш.

И той беше брадат „сибиряк“, дошъл чак от Енисей заедно с капитан Баранта. На Сибиряка му липсваше едната ръка. Вместо нея имаше дървена ръка с кука. С тая кука затвори вратичката на печката, после куката изчезна в дългия ръкав на шинела. Със здравата си ръка покани повторно Митря и му се усмихна учтиво:

— Пажалуйста!

Митря влезе.

Навярно нямаше нищо лошо. Не се чувствуваше виновен за нищо, пък и не беше дошло още време за освобождаване. Будьони говореше възбудено с приятния си глас: разпитваше за приятели, които онзи, който седеше гърбом към вратата, изглежда, познаваше. Будьони стоеше прав, а другият бе седнал на дървен стол без облегалo, с калпака и шубата до него.

Баранта тропна с дървения си крак по пода и му направи знак с очи. Другият изведнъж се обърна.

Митря веднага го позна. Беше неговият човек с русите вежди, оня, който вдигна Флоря и му каза да се нареди при пленниците; който го беше потупал по рамото и му се бе усмихнал кротко във вихъра от дим и кръв в първия му боен ден. Нямаше униформа и отличителни знаци. Не знаеше как да го титулува. Само стисна ръката, която му се протегна.

— Кокор Димитру? — запита Русовеждия с „предишната“ си усмивка.

— Аз съм.

— Нося ти новини от твоя приятел Костя Флоря.

Произнесе името като една дума: „Кастафлоря“.

За Митря тоя глас беше като музика. И тая усмивка смекчи горчилката в душата му, старата му постоянна горчилка.

— Здрав ли е, добре ли е?

— Здрав е и е добре.

Митря премигна развълнуван.

— Оттогава искам да узная името ви. Разделихме се набързо...

— Може... — усмихна се Русовеждия. — Не си спомням вече.

Зарадвал се беше и капитан Баранта, без да разбере за какво ставаше дума.

— Това е нашият доктор — представи го той, — другарят Остап Берьозов.

— Само фелдшер, не доктор — забеляза с усмивка другарят Остап.

— И то прочут доктор, който направи операция на крака ми, както на толкова други, на които броят не се знае... Тоя крак, с който си тропам заповедите.

Той тропна три пъти с дървения си крак по пода и ги изгледа, като си сучеше мустаците.

Фелдшерът Беръзов привлече вниманието на Митря:

— Виждаш ли, Кокор, крака на Баранта? Обут е добре, за да не разваля вида на хубавия сибирец. И добре му служи. Също такъв дървен крак със стоманени пружини има и другарят Кастафлоря. Отдавна ме молеше другарят Кастафлоря да се заинтересувам къде си да, те издиря и да му съобщя. Когато съм го дигнал, казва той, ти си го държал в ръцете си. Виждам, че и твоите очи се радват, както се радваха неговите, когато говореше за тебе. Веднага открих и познах у Кастафлоря наш другар, комунист. Заинтересувах се къде си. Трябваше само да намеря удобно време да се отбия за един ден по тия места. Едва сега ми се удаде случай. На идване се отбих за два дена от пътя си, ще ми трябват още два, за да се върна и продължа пътя си. Днес мога да остана тук, за да ти разправа за него и науча новини от тебе. Ще му кажа, че съм говорил с тебе без преводач и той ще се зарадва.

Капитан Баранта тропна три пъти по пода с дървения си крак.

— Позволете ми да кажа и аз нещо. Отивам да поръчам един самовар и каквото там трябва. Изпразнете си торбата с новините, докато се върна. След това ще чуем по радиото военното комюнике. Кокор обича да слуша добри новини. Веднъж чу и гласа на Йосиф Висарионович. Да знаете, Остап Остапович, колко му хареса на Кокор онова, което каза Йосиф Висарионович.

— Харашо! — съгласи се другарят фелдшер Остап Беръзов. — Виж какво желае Кастафлоря, приятелю Кокор — продължи Русовеждия, когато останаха сами. — Че си здрав, виждам. Но душата ти е болна: познавам по очите.

Митря въздъхна и наведе глава. Мъчеше го призрактът на спомена.

— Бъди разумен, Кокор, и чакай: така ти поръча Кастафлоря. Казва да се преместиш отгук, да отидеш там, дето е той, за да си довършиш учението. Баранта е доволен от тебе. Тъкмо за това

говорехме, когато ти влезе. В твой интерес е да отидеш там, дето те вика. Ще останеш до пролетта, а напролет ще дойде заповед и за теб. Ще ти помогнем да видиш и да опознаеш всичко добро в нашия социалистически свят.

Кокор кимна с глава. В сърцето му беше бликнала топлота и надежда.

Дървеният крак на капитана тропна три пъти по вратата. Сибирецът от „калидора“ носеше самовара. След него вървеше друг сибирец, който носеше поднос с чаши.

Митря се усмихна на Русовеждия:

— Три чаши мога да изпия, но четвърта не: ще се пръсна. А искам да дочакам пролетта, другарю лекар Беръзов!

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

МИТРЯ Е БОЛЕН ОТ НЕТЪРПЕНИЕ.

В края на май Митря Кокор се срещна със своя приятел Флоря в един пленнически лагер, който се намираше на няколко часа път с влака от Москва. Там имаше много малко румънци, повечето бяха италианци и словаци. Мястото приличаше по-скоро на училище, отколкото на лагер. Жилищата на пленниците се намираха в един стар парк извън градчето.

Беше време на пролетния цъфтеж. Люляците започваха да се разпукват, а в гъстите брезови горички плахо се обаждаха някакви птичета, които тук се наричат *салавеи*. Всичко напомняше румънската пролет, само че настъпила с известно закъснение. Слънцето блестеше като златна жарава и хората, отивайки на работа, весело се поздравяваха.

— Военна тегоба — забеляза ковачът. — Но няма да трае дълго.

— Тоя салавей е роднина на нашенския славей — промълви Митря със замътени от старата мъка очи.

Флоря се пошегува:

— Но ти дори не чуваш какво ти казвам! Какво ти е? — Хвана го за дясната ръка и се вгледа в него. — Изглеждаш болен; поотслабнал си. Да седнем на тая пейка на слънце и да поговорим. Имаме два часа време.

Митря се отпусна на пейката. Тогава видя изкуствения крак на Флоря и потръпна.

Флоря забеляза, усмихна се неловко и почука с дървения си крак по земята.

— Нашият „Будьони“ чукаше по три пъти... — опита се да бъде весел и Митря. — Така наричахме ние Баранта, капитана на лагера, заради мустаците му.

— Благодарение на Беръзов... — промълви Флоря.

След дългата раздяла приказката някак си не им вървеше.

Известно време мълчаха. Митря се загледа в една къщичка с червени керемиди, в нацъфтелите наоколо перуники и нарциси. Перуниките бяха сини, а нарцисите — бели.

— Отдавна ли си тука?

— Не. Откакто се запролети. На почивка съм. За пролетта по нас ли ти е мъчно?

Митря поклати глава.

— Мъчно ми е, но не е това. Виждам, че времето не може да върви по-бързо, отколкото му е отредено.

— Тогава? Старата болка ли?

Митря кимна.

— Ще ти разправя една случка и ще разбереш по-добре. Най-напред, както му е редът, се представих на доктор Беръзов в едно място — записал съм го в тефтерчето, — отдето се качихме на един параход и се спуснахме по канала на Москва.

— Имало е какво да видиш.

— Наистина много неща видях и всичко ми хареса. Рекох си: по-рано тук не е имало нищо и чудесата, които виждам сега, са дело на човешкия ум. Видях и безкрайните житни полета отвъд досегашната граница на житото, нагоре, на север: ново жито, което зрее бързо, както са бързи и тамошните лета. Видях след това села, сега изградени, покрай едни мочурища, дето водата е прибрана в канали. А на места — езера и млади защитни лесове против ветровете. Дето е бил мъкър пущинак, сега се ширят ниви, а езерата са пълни с риба. И пак си рекох: може да са хубави някои гледки по света, които са си хубави открай време — планини, езера, морета и гори. Но онова, което е направил човек с ума и с труда си от пущинака, от мочурището и от нищото — за мене стои по-горе. Светът става по-широк, нещастieto на сиромасите — по-малко. Към тая земя днес се добавя нещо, което вчера не е било. Наистина, измислени бяха и много други неща, дето ги нямаше вчера, но те са — да страдат и да гинат от тях хората.

— Беръзов ли ти ги обясни тия работи, Митря?

— Той ми ги обясни, но аз ги разбрах най-вече с мъката си.

— Не разбирам какво има толкова да те мъчи. Всичките тия неща трябва да те радват.

— Тъжно ми става, защото си казвам: и у нас в Дроплите можеха да се поразширят хората. Но пущинакът си остава пущинак. Та, както

ти казвам, заведе ме Беръзов — сега вече като да беше агроном...

— Човек на място е тоя Беръзов, Митря...

— На място и свестен човек: като се срещнем, все ме тупа по рамото. Заведе ме, значи, в един градинарски колхоз, на две-три станции път от Москва. Колхозът се казва „Память Илича“. Видели бяхме и други такива колективни стопанства, видяхме и това. Разсади на домати, чушки и краставици под стъкла на големи пространства. И пак си казах: и това е добро! Гледам: клуб, където се събират другарите градинари и градинарки, четат вестници, слушат радио, приказват за политика. Казвам си: това е още по-добро; така бих искал и нашите селяни да излязат от мъглата. Стигнахме в една градина с две-три къщи, пълни с дечица. Няколко кърмачета, повечето по на две и три години, а някои — и по-големички. В една стая — купища играчки, в други — легла с чаршафи, там спят хлапетата. Тъкмо бяха обядвали и четирите селски бавачки ги водеха да спят. Играли, колкото играли, наядли се до насита и сега отиваха, топарлаците, да спят. Майките им — на работа, нямат никаква грижа. И пак си казах: тежко ни и горко на нас в Малу-Сурпат! Какви ти играчки, какво ти ядене, какъв ти сън? Нали едно от моите братчета, на което сега трябваше да казвам „бате“, го бяха разкъсали свините, когато било на една година и майка ми го оставила на сянка в едно корито и отишла наблизко да си гледа работата! Това годиначе се казвало пак Митря, на него са ме кръстили и мене. А можех да бъда аз в коритото. Тогава, братко, като видях оная къща със селските деца, стана ми жално и се дръпнах настрана — да си изтрия сълзите. И отредили и крави, и кози, и птици — цяло стопанство — за храна на тия дечица и за немощните в селото — старци и старици. Всичко е добро, хареса ми всичко, което видях, но тия деца не мога да ги забравя. И пред мене изпъква оня Митря, братчето ми, който можеше да стане нещо повече от мене, но го няма вече: изчезна като капка, като буболечка...

Ковачът го изслуша мълчаливо, после каза:

— Това ли те е натъжило?

— Това, пък и друго.

— Е, Митря, приятелю, някаква болест те яде тебе.

— Може. Беръзов казваше, че съм имал признаци на жълтеница.

— Побъркал си се ти малко, откакто виждаш всичките тия работи тука. Знай, приятелю Митря, че не е далече времето, когато и у

нас ще тури ред Партията. Войната скоро ще свърши. Русите ще смачкат немците и може би и аз като твоя сибирец ще отида да потропам три пъти с дървения си крак по берлинския калдъръм. Ще смъкнем господарите, ще раздадем земята на селяните, ще махнем експлоататорите в индустрията, държавата ще стане собственик на фабриките и ще изработим за вас, селяните, и машини, и сечива. И като се ръководим от науката и от всички нови открития на науката, както тука, ще си създадем и ние нова държава.

Митря въздъхна:

— Но кога?

— Ех, приятелю Митря, чини ми се, че твоята болест се нарича нетърпение!

— Така е, Флоря, стоя като на въглени. Боя се да не умра преди това.

Ковачът го потупа по рамото:

— Живи ще сме да видим всичките тия работи, Митря. Видя ли Червения площад в Москва?

— Видях го.

— Е, тогава знай, че там ще стане големият парад след победата. А мавзолея на Ленин?

— Видях го. Той сякаш спи и бди. Видях и Кремъл, над който горят червените звезди.

— Там под тия звезди — каза ковачът — ден и нощ бди нашият учител. Имай търпение, Митря, както той има търпение чак до Сталинград. Научи се да бъдеш спокоен като тия равнини, на които не виждаш края; и научи онова, което още не знаеш — за времето, което чакаш.

— Имаш право — въздъхна Митря. — Ще го науча.

— Виж какво, Митря — додаде ковачът, след като се поразмисли. — Смятах да поотложя предложението, което исках да ти направя. Но виждам, че е дошло време.

— Какво предложение?

— Наближава, Митря, освобождението и на нашата нещастна страна. Тогава демокрацията ще вземе кормилото. Но всичко, което ще се направи и преустрои, ще трябва да се брани. А за това ще е потребна и нова, народна войска.

— Чух за дивизията „Тудор Владимиреску“ — трепна Митря. —
Слушай, братко, не ме оставяй, нареди ме в нея.

— Имай търпение, Митря; имай търпение, момко... — каза
ковачът.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

МЕЛНИЧАРЯТ ГИЦА ИМА НУЖДА ОТ СЪВЕТИТЕ НА ЧОКОИНА.

В Малу-Сурпат, в мелницата на Гица Лунгу, камъните мелеха зърно, а устата на селяните приказки. Идваха хора всякакви и не само от тяхното село. Едни с чували в каруци, други с торби на гърба. Последните, сиромаси и вдовици, мелеха по-малко, та и по-малко смееха да се намесват в приказката. Другите, с чувалите в каруците, понякога вземаха мелничаря на подбив. Така, да минава времето и да разберат какви новини има от нашите на фронта. Пък и да поразвържат малко езика на Гица Лунгу, който от време на време отиваше в чокойската къща в Хаджиу. Господин Кристя имаше радио, а по радиото дрънкат политика всякакви хора. От Хаджиу научаваха например, че войната на немците вървяла добре и политиката им — също.

Що за добро беше това — и за ония в Берлин, и за нашите в Букурещ, дето тръгнаха по ума на един изрод с мустаци като майски бръмбар, когато руснаците са ги подгонили назад и ги бият, та пушек се дига! Разправял господин Кристя, че сега немците се оттегляли, за да ударят утре още по-страшно с някакви нови машини за отровна мъгла. Тия да ги вярват господин Кристя и ония в Букурещ. Ограбиха ни страната и пратиха децата на безполезна гибел и против нашата воля. Триносия казвал още, че немците били измислили и някакви машини, които разпръсвали смъртоносни лъчи. Измислиха те нещо похубаво — да обират от хората тука всичко, което се яде и пие, и да го пращат у тях си с влака. Натовариха на вагони и дрехите, и покъщината, и ламарината от покривите на къщите в Молдова и ги откараха в Германия.

Оня петък, след като приказваха за всичко, Стойка Черней, наречен Червената брада (брадата му едва беше почнала да се прошарва), подхвана мелничаря:

— А бе, Гица, какво ли прави брат ти Митря?

— Знам ли аз? Нямам никакви новини от него.

— Чух, че бил загинал някъде из степите.

— Може. Не съм го пратил аз.

Чернец се изсмя.

— Да не искаш да кажеш, че е отишъл сам, за собствено удоволствие?

— Не искам това да кажа. Но ако му е било писано да загине, ще му отслужим панихида, както се полага. Някои разправяха, че московците били натикали немците и нашите в един леден пущинак и ги държали там да измрат от глад и студ. Щом речели да излязат, московците стреляли по тях с топовете и не ги оставяли. Може там да е загинал и брат ми, горкият. Изяли го вълците, само краката му в ботушите останали.

Приказваха под един заслон, беше горещо пладне. Всички се бяха струпали и слушаха. Добитъкът хрупкаше при каруците. Мелницата глухо тракаше.

— Какво ще правиш ти сега бе, Гица? — натъжи се дяволът му неден, Стойка Чернец. — На тебе остава Митревият дял от имота.

— Какъв имот бе? Една педя земя. Нищо не струва.

— Струва, струва — бодна го Чернец. — Защото ти не отиде на война, а Митря отиде и имотът му остана на тебе.

— Преди всичко — избиколи Гица отговора, — преди всичко тая Митрева земя е заложена у чокоина.

— Ти ли си я заложил? Как става тая работа?

— Много ясно, чокоинът държи земята срещу дълга на Митря.

Чернец се изсмя злобно:

— Хубава сделка е свършило това момче, горкото! Робува няколко години без плата и дрехи и останало длъжник на Кристя с частта от бащиния си имот.

— Имаше плата.

— Ами! Знаем ние. И храна ли имаше? И това знаем.

— Земята аз я изкупих — побърза да добави Гица Лунгу.

— Е, добре тогава; поне това да намери момчето, като се върне.

— Как ще се върне, когато е загинал?

— Не се знае бе, Гица. Така се беше чуло и за други, па после се разбра, че са живи.

Стойка Чернец дигна острия си поглед, но изразът му изведнъж се смекчи, като видя Настасия наблизо. Девојката беше опалена от слънцето и отслабнала, но пак имаше цвете в косите. В кафявите ѝ очи нямаше сълзи. Не се стесняваше от събраните и дигна гладкото си чело повече, отколкото трябваше.

— Бай Стойка — каза тя, — получи се вест, че Митря не е загинал. Жив е като мене и като тебе.

— И най-вече като тебе, моме. Много се радвам.

Мелничарят се почеса с лявата ръка зад ухото, а с дясната подири да се опре на някой стол.

— Много ще се радвам да е така — смънка той с половин уста. — Отде научи, ма? Да не ти е писал? Зер сега знае и да пише. И за това се радвам.

— Вижда се то, Гица — жилна го Чернец.

— Разбира се, че се радвам — сопна му се Гица. — Значи, на тебе е писал?

— Не ми е писал — отговори Настасия, без да го погледне.

Тогава се изстъпи напред Уца Аниняска, гъстовежда и зачервена от слънцето.

— Ти си върви в къщи, моето момиче — подтикна я тя. — Остави на мене, аз ще им разправа.

Настасия си тръгна. Мелничарят се загледа подир нея свъсен и със стиснати челюсти, а след това се обърна към Уца:

— Е? Защо мълчиш? Казвай — сопна се той на Уца.

— Ще кажа — засмя се Уца с всичките си зъби, — само не ме гледай така любовно, че лошо ще ми стане. Тая нощ изневиделица е дошъл Динка Ипатеску. Чакайте, не се вълнувайте...

Хората под навеса се раздвижиха.

— Чакайте, не се вълнувайте. Нашите хора още не се връщат. Но няма да е за дълго. На Динка Ипатеску му се паднал случай. Почнала голяма битка, цели две недели траяла. Московците пробиха фронта на едно място, наречено Уман, и подгонили немците. Гонили ги, но не могли да ги хванат: напълнила се Молдовата със зайци. Немците се спирани тук-таме да си натоварят вагоните с храна и с това-онова, а после — пак беж! Зер по петите им ги гони страхът. Между тия бегълци имало и наши, и Динка — право в къщи. Дошъл и си заминал, хич не го усетила властта. Зарадвала се Динковата Порумбица. Само

три дни бяха заедно след сватбата и замина младият ѝ мъж да си остави костите из пущинаците. И ето, че си дошъл. На другия ден по обяд тича Порумбица право при мене, нали и на нея съм кръстница. И ми разправи всичко. Кои са загинали, кои са живи. Жив е Иримия Робу, от махалата, и Санду Кълугару от Поарта Сатулуй, и Николае Григорица, пѓдаринѓт. И други, каза ми ги всичките, за които ѝ разправил Динка. Жив е, казва, и Митря Кокор, пленник у московците. Веднага повиках другата си кръщелница и ѝ съобщих добрата новина, да дойде да ви каже и на вас. Митря не е загинал. Бил подофицер.

— Как? Тогава не е той — избърбори мелничарят. — Где се е чуло и видяло, сиромах човек — подофицер?

— Ето че ти чу, хубостнико! Динка знае какво приказва. Няма по света и в руската земя друг Митря Кокор. На него всички му се радват, даже и Дидина. Хубав момък беше, каквито аз харесвах едно време. Не се ли радваш, Гица?

— Радвам се — смотолеви мелничарят, като се съвзе, — как да не се радвам — Митря ми е роден брат.

Мелницата беше спряла. Мъжете и жените се прѓснаха. Натовариха чувалите, метнаха торбите на гърба си и се разотидоха.

Мелничарят остана замислен под навеса. Клатеше глава, мърмореше нещо и си правеше сметка на прѓсти, загледан надалече със зачервените си клепачи.

— Хм-хм! — закашля се сухо. — Кой е? Къде отиваш?

Беше механикѓт, брадат, прошарен немец, със зачервен нос. Влачеше си ботушите из двора и си вееше с голяма сламена шапка. Дочените му дрехи, изпоцапани с машинно масло, висяха по него. Порано живееше в чифлика на Триносия. От известно време работеше в мелницата, но не се разбираше и с Гица, както не беше се спогодил и с чокоина.

— Шваба, отрепка... — измърмори Лунгу. — Ей, Франц, тебе питам, къде отиваш?

— Малко на кръчма... — отговори Франц, като продължаваше да си вее с шапката. — Аз не Франц, аз хер Франц...

— Хайде, хайде, не се надувай, че си бил хер. Не чу ли — руснаците бият немците, та пушек се дига.

— На мене малко еня това. Аз моли вас да казва на мене хер Франц.

— Добре, добре. Отключи ли втория уем?

— Не. Отключи, когато бъде двамата. Аз сложил кофар на мене със секрет. Аз няма доверие, когато отива на кръчма, няма вий вземете повече от мене.

— Ай, дявол да го вземе! — избърбори Гица сърдито. — И с тоя не върви. Накъдето се обърнеш, все шмекери. Аз влагам капитал, машини, части, той — дрипите си. Освен заплатата, давам му и от втория уем. Оправи и нагласи той там каквото трябваше, зер го бива дяволът, ама все за моя сметка. Като му кажа, че ортаклъкът ни по равни части от тоя уем не е правилен, той се смее. При кражба, казва, няма друг закон: по равно. Да беше поне пестил. А то, пара се не свърта в ръцете му. Да взема да му преместя кръчмата тука, при мене. Защо да му прибират други парите, а не аз? Гледай го ти него, да турне кофар със секрет!

— Какво казваш?

Беше жена му Станка.

— Казвам за немеца, неговата верица! Взел, че турнал кофар със секрет на втория уем.

— Така ти се пада, Гица, правиш ортаклък с разни пришълци. Ела, моля ти се, да видиш нещо друго, че затуй съм дошла да те викам. Да видиш оная непрокопсаница, сестра ми, как се дърли с мене. Аз й казвам, че она е загинал, а тя се смее.

Гица се нацупи и позеленя от яд.

— Какво да правя? — скръцна той с развалените си зъби. — Говорих с поп Нае. Не скланя да я посъветва за добро като сираче. Да съм му мушнел в ръката пет стотарки, да чете молитви, та да се обрече на света Богородица. Като изчетял той молитвите, които трябва, на оная веднага щяло да й се доще да върви в манастир. Сякаш съм бабичка, та ще ме лъготи с такива глупости.

— Гица, Гица — прекръсти се жената, — нашите щерки само й споменаха за метани в „Циганец“, а тя се нахвърли върху тях и ги цапна по устата.

Плесна се през устата и мелничарят и се ококори към Станка:

— Ще я вземат дяволите! Ей сега ще й дам да разбере!

Жената сложи ръце на гърдите му:

— Олеле, Гица, чакай, не я бий, Гица. Ще скочи през прозореца, ще побегне и ще се развика из селото, че искаме да я убием, та да й

вземем имота!

И се бори с него, докато го усмири.

— Тогава какво искаш от мене? — каза задъхан мелничарят.

— По-добре с добро, Гица, по-добре кротката, Гица.

— Ами! — изкриви уста Гица. — Ще седна да ѝ се хиля насреща като на кокона.

— Чакай, Гица, успокой се, Гица! Наплискай очите си с малко студена вода, почакай малко, па ела да обядваме! Но не закъснявай, да не изстине чорбата.

Гица Лунгу се запъти със залитане към долапа в килера до мелницата.

— Ще се успокоя аз, не бой се. Ще се успокоя с една ракия. Но да знаеш, жено, че брат ми не е загинал. Аниняска донесе новината.

— Олеле, олеле! — завайка се жената и притисна ръце до слепите си очи.

— Мълчи, сега аз ти заповядвам да се успокоиш. Може пък... може да не е вярна новината... Може да са празни приказки... Може пък да се смили господ над нас.

Станка захленчи подире му на прага на килера:

— Дай и на мене, Гица. Боли ме под лъжичката, дето се ядосах...

— Бягай, мари — сопна ѝ се мелничарят. — Жена на човек като мене... Не е прилично. По-добре аз да изпия две чашки. Е, хайде, ела, на и на тебе една... — омекна той, като я видя, че се разплака. — И знаеш ли какво, Станке? — продължи той по-разведрен след втората чашка. — Донеси ми тука чорбата. Не искам да я видя оная с нейните фасони. Идва ми да я заколя, на парчета да я нарежа, не знам какво ми идва! Донеси си чорбата и ти. Оттук можем да следим и немеца — дали няма да подправи ключа на моя кофар. Такъв човек може да те окраде, без да му мигне окото. Пиенето го кара. Чини ми се, че никога не е имало такива лоши хора като днеска. Сестрата — готова да те продаде, че ѝ дошло време за мъж. Брат ти, след като си го отгледал, и той с претенции. Каж ми ти мене, каква е тая война, да отиваш и да се връщаш като на панаир? Ще питам аз Кристя: богатият знае повече от сиромаша; затова е богат, защото е умен. Чокоинът знае повече от мене.

От всичко, което беше надумал този ден в яда си, едно не забрави Лунгу: след няколко дни отиде в Ходжиу и поиска да види „господина“.

Господинът му беше както обикновено на чардака — с бинокъла и пушката. По-махмурлия и по-сърдит.

Гица Лунгу сложи грижливо шапката си на един стол и се поклони чинно.

— Какво става с тебе, Гица? Гледам, нова шапка си си купил.

— Ха де — засмя се Гица, — кусур му на келявия самурен калпак! Много е скъпа, господине.

— Полага ти се, Гица, зер имаш откъде. Какво, дошъл си да ме питаш как върви войната ли?

— Затуй дойдох, господине. Друго вземане-даване нямаме помежду си: всичко уредихме.

Триносия го изгледа продължително, като клатеше глава.

— Лошо върви, Гица. Ако не се съвземе немецът и не измисли нещо да разбие, да смачка, да разпердушени русите, лошо става положението.

— Защо, господине? — завайка се подплашен мелничарят.

— Ама ти, Гица, не разбра ли до днес, че най-голямата опасност за нас са болшевиките?

— Защо, господине? Те са си там, а ние сме си тука.

— Тежко ти и горко, Гица, щом само толкова си разбрал. Че ако те прегазят немците, утре ще ги видим тука. Ще се надигнат и у нас голтаците и сиромасите, както стана у тях. От революция се боя аз, Гица.

— Няма да стане чак така, господине — смънка Гица уплашен. — Според мене хората у нас ще се радват на мира: не им е до размирици. Тежко им и горко, едва си влачат дните.

— Ти не разбираш ли, че други ги подстрекават бе, Гица? Та на болшевиките това им е занаята — революцията. Ако ние не пипнем и не стегнем здраво юздите, лошо може да стане.

— Стегнете, стегнете ги... — съгласи се Гица Лунгу.

— Тоест правителството. Правителството има власт, правителството трябва да бди.

— Ти казваш, господине, не ще дойдат и у нас ония...

— Казах, че ще дойдат. Ще искаме мир: преклонена главичка сабя не я сече.

— Така е — съгласи се отново мелничарят.

— Така е, но как ще го направиш? За тая работа трябва майсторлък, трябва умни хора, които да знаят да водят преговори.

— Ще се намерят и такива... — каза Гица Лунгу. — Да си ни оставят нас на мира.

— Това е то! — рече Триносия.

— Да ме оставят — продължи Гица, — малко ли грижи имам на главата си. Затуй съм дошъл: да искам съвет от един умен човек. Момичето, сестрата на жената, се държи в опозиция.

Чокоинът се засмя:

— Тая, дето искаше да я калугериш, та да остане на вас, имотът ѝ ли?

— Не за това, господине... — защити се мелничарят позасрамен.

— Е, за това де. Но и така е добре, защото ти знаеш какво да правиш с нивите ѝ.

Мелничарят замълча и преглътна слюнката си. После погледна чифликчията с болните си очи:

— Чу се и за Митря, оня непрокопсаник, брат ми, че щял да си дойде.

— Говореше се, че е загинал.

— Не бил загинал. Така разправят всички. Дошла била вест оттам.

Гица млъкна и зачака внимателно да чуе съвета на човек, по-умен от него, „защото беше натрупал повече богатство“.

— В края на краищата и да дойде, какво от туй? Такъв като него трябва да се радва, че си е отървал кожата, и ще е доволен, че ще му дадем парче хляб. Аз не съм ли тука? Нямаме ли власт? Нямаме ли жандарми? В ръцете ни е.

— Тия от войната се връщат наежени, господине.

— Знам. За това говорех аз преди малко...

Какво беше казал той преди малко? Казваше нещо за преговори и за умни хора. Гица Лунгу не разбираше добре и се усмихваше стеснително.

— Страх ме е, господине, да се не върне сакат: да остане на едно място и ние да го храним. По-добре да умре, отколкото така.

— Слушай, Гица — поучи го чифликчията с известно отвращение, — чакал си досега, ще почакаш още малко. Ще видиш каква е работата и ще вземеш мерки според случая.

Гица Лунгу се почеса зад ухото, вперил поглед в ъгъла, дето гледаше и чифликчията. Какво ли държи там? Парите? Парите му са в банката в Букурещ. Какво? Да не е глупав да ги държи в Хаджиу? Само мелничарите, които имат по-малко ум, си държат пачките банкноти в Малу-Сурпат. Но и те не са чак толкова глупави, колкото ги мислят. Защото там, дето са скрити пачките, и дяволът не може да ги намери.

— Разбра ли?

— Разбрах — въздъхна мелничарят. — Позволете ми пак да дойда...

— Ела — каза господин Кристя.

Това „ела“ беше по-малко безразлично от друг път и бай Гица забеляза. „Значи, и той има нужда от мене“ — правеше си сметка Гица, като слизаше от чардака и слагаше внимателно новата шапка на главата си.

Случи се така, че още същата вечер господин Кристя му прати вест по един ратай на кон да заповяда бързо в чифлика. Бяха повикани и други: кметът и секретар-бирникът, попът и учителят, старшият на жандармерийски пост и други видни хора, да научат една добра новина, предадена по радиото.

Бай Гица закъсна, докато се облече, защото се беше съвсем разсъблякъл поради задушната августовска нощ. Закъсна, докато да се облече като за гости, и си мислеше каква ли новина може да бъде. Добра новина? Да е научил нещо за Митря? Не е това, защото нямаше да вика толкова хора. Навярно немците са обърнали другия край, започнали са или с отровните мъгли, или със смъртоносните лъчи.

Стъпките му отекваха в тихите смълчани улици на селото. Преди да излезе пред Хаджиу, чу глъчка сред високите мисирища. Забърза и срещна някои от повиканите в чифлика.

— Бяхте ли? Какво има?

— Сключено е примирие със Съветите. Сега — вече край: ще си гледаме работата и ще се отървем от немците.

В тъмното мелничарят се мъчеше да разбере кой беше говорил.

— Околийският — прошепна на ухото му поп Нае.

— Ще отида и аз до чифлика — смеси се с тях Гица.

— Няма смисъл — посъветва го старшият от участъка, Данциш.
— Господин Кристя е уморен, почерпи се малко с нас и си легна. Ще

стане утре рано, да вземе мерки.

— Какви мерки?

— Мерки като при такова събитие. Ще съобщим на хората, ще им обясним, ще ги посъветваме...

— Така, така. Ще го видя утре.

Поп Нае го побутна с лакът и му пошепна:

— Какво ще го виждаш? Гледай си твоите работи. Ще дойдат руснаците.

— Е, та какво, като дойдат? — измърмори Гица.

— Нищо, казвам ти, да знаеш. Тъй мисля аз.

Върнаха се в село, като говореха за щяло и нещяло, огривани от вечните звезди.

Сериозен, със строго лице, хванал поводите на породистите си коне, господин Кристя кръстосваше с ниския си кабриолет вече цели шест часа. Обходи бавно целия си имот в Хаджиу. Всички хора бяха по местата си. Такава беше заповедта му: всички да си гледат работата! После пое бързо към Дроплите. Там се разсърди, защото бяха позакъснели. Впрегнатите волове току-що бяха тръгнали към плуговете, оставени в нивите.

Тригля го беше видял отдалеч и го чакаше при „одаята“, на средата на пътя, който минаваше край стопанството в Дроплите. Беше гологлав и утринният ветрец развяваше бялата му коса. В дясната си ръка държеше синджир.

— Какъв е тоя синджир? — попита Триносия, като спря изведнъж конете.

— Нищо няма, господарю, един наш синджир.

— Чухте ли новината за мира?

— Чухме.

— Кога? Как! — учуди се чифликчията.

— А че знам ли? Дойде някой посред нощ. Ходил в селото. Та той ни каза.

— Е, какво ще кажете? Радвате ли се?

— А че какво да кажем, господарю — засега нито се радваме, нито съжالياваме. Ние, сиромасите — продължи Тригля, като захвърли синджира, — чакаме да видим какво ще стане.

Щом си тръгна чифликчията, баба Кица подаде изпод навеса глава като стара кукумявка и се загледа подир кабриолета.

— Каква беше тая работа, дядо Тригля? — извика тя. — До преди малко времето изглеждаше хубаво. Виждам, че се намръщи!

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

НАСТАСИЯ ТАЙНО ЗАМИНАВА.

Една сутрин Мица, момиченцето на Чудосу, само осемгодишно, но будно, пъргаво и игриво като яренце, се завтече до мелницата да попита „кога ще тръгне моторът, че ще дойде и татко да мели“ и се позакачи с Настасия, която предеше на завет, огряна от слънцето.

Чудосу беше съсед на Аинияска, един плет ги делеше. Жена му Мария беше козата, а Мица, изглежда, беше яренцето само за да се потвърди старата поговорка.

— Бягай, Мицо — отпъди я Настасия, — остави ме на мира, че ми е криво и черно пред очите.

— Ама ако отскочиш до Уца Аинияска, ще се зарадваш.

Яренцето побягна. Докато го видиш, вече се мярна на края на селото, прескочи в едни градини и се загуби.

Настасия захвърли хурката, погледна какво прави Станка при раздимената пещ и се завтече подир Мица, като връзваше червената си забрадка.

Знаеше, че кръстницата ѝ Уца е болна от два дни. Мъчеше я старият ѝ ревматизъм: едва издържаше на крака половин час, докато си сготви нещичко. Повечето време прекарваше в леглото под юргана. Навестяваха я съседи и кръщелници, да я наглеждат и да ѝ помагат.

Настасия влезе забързана и зачервена. Гърдите ѝ се вълнуваха от дълбокото дишане, което я задавяше.

— Ой, кръстнице Уцо, на един дъх дойдох. Момиченцето на Чудосу остана зад мене... Какво има?

Кръстницата Аинияска се беше подпряла на лакът на края на леглото. Беше чула, че девойката идва: бе хлопнала портичката, бе изтрополила с тежки стъпки по двора, дръпнала бе силно дръжката на външната врата.

— Добра новина, моето момиче — отговори тя с усмивка.

— От Митря ли?

— От него. Само кажи ми, мила Настасия, защо тая радост ме натъжава?

— Не разбирам, кръстнице Уцо, плашиш ме.

— Не се плаши, моето момиче. Письъмце имаш. Ей сега ще ти го дам. Донесе го Динка Порумбициният. Пратили го началниците му с писма в Букурещ и той, щом предал писмата там, на госпожата на полковника и на капитаншата, изтичал бързо на гарата и се метнал на влака да дойде при булката си както миналия път, макар и за една нощ. Полкът му бил до полка на твоя Митря. Преди един час Бица ми донесе писмото. Прочетох го, па повиках от прага Мица Чудосувата, нали и тя ми е кръщелница. Тичай, казвам, Мицо, и ми доведи веднага наша Настасия. Ето писмото.

Настасия беше отворила широко очи и чакаше да види някое писмо, голямо колкото евангелие, а кръстницата Уца ѝ подаде хе такава една бележчица, сгъната на четири.

Девойката я разгърна разтреперана: листчето пареше пръстите ѝ. „Писмото“ казваше само толкова:

Кръстнице Аиняско,

В тебе ми е надеждата и те моля да доведеш
Настасия още сега веднага в Сибиу.

— Не разбирам — прошепна побледняла Настасия и погледна учудено Аиняска.

— Прочети го още веднъж.

— Ще го прочита. Но защо ти казва „кръстница“? Не си го ти кръщавала.

— Не съм го кръщавала, но ще ви венчая заедно с брат си Маноле Рошиору.

Руменината на Настасия изби до върха на ушите ѝ. Целуна ръка на Аиняска и пак се върна към разтворената бележка, която държеше в лявата си ръка.

— Защо не дойде той тука и защо да отида веднага в Сибиу?

— Така е, моето момиче; не ти казах, че Динка Порумбициният идва от Сибиу и е дошъл, защото са го пратили началниците. А Митря не може да отсъства, защото не може да си остави службата.

„Веднага“, защото няма да стоят много и заминават. Войската продължава да гони немците. Отива и дивизията „Гудор Владимиреску“. Но как да разбереш ти? Аз стоях, моето момиче, и мислих, а ти кога да размислиш, като си цялата пламнала...

— Да, кръстнице Уцо, така е — засрами се Настасия и очите и овлажняха. — Но защо каза, че тая радостна новина те натъжава?

— Защото съм болна, моето момиче, и не мога да мръдна. Дявол да го вземе тоя ревматизъм, семето му да изсъхне, че да не мъчи хората. Не можеше ли да ме хване зимъс или миналата есен, когато нямах къде да ходя?

— Олеле, кръстнице, какво ще правя сега? За бай Гица и дума не може да става да ме придружи. Бай Гица ме гледа под вежди като разбойник, да е кабил да ме изяде. И по-скоро едната си ръка ще отсече, отколкото да види брат си.

— Да му изсъхне дано! — въздъхна Аниняска.

— А сестра ми, кръстнице, чини ми се, че е намислила с отровни гъби да ме отрови.

— Отровила се дано! — въздъхна пак Уца.

— Пари имам, кръстнице, турнала съм си настрана. Но как да отида без тебе?

— Ще отидеш по живо, по здраво.

Аниняска я притегли към себе си и избърса сълзите ѝ с длан.

— Да отида сама?

— Саминка. Да си бъдете вие там двамката. А после ще си се върнеш. Ще те заведе брат ми Рошиору — кумът ви — до града. Брат ми е вдовец, тъй че никой няма да научи. Ще се качиш на влака и ще отидеш. Къде е Настасия? Няма я. Не знае и Аниняска. Никой не я е виждал. Ако е жива, все ще се върне. А ти си далече, крилата на севдата ще те носят. И така: ще се приготвиш, довечера Маноле ще те вземе и ще те откара до влака. Не бери грижа. От Букурещ нататък е много свят. Но все ще се намерят добри хора да ти помогнат. Само добре да си скъташ парите. А аз ще ти приготвя един зимбил с храна. Да целунеш Митря и зарад мене!

— Да, кръстнице — побърза да я увери Настасия.

Коленичи, целуна двете ръце на Аниняска и ги обля в сълзи.

Него ден девойката беше като болна, ходеше като замаяна и не можеше да си намери място. Вечерта изчезна от мелницата като сянка

и замина.

Едва на другия ден се разчу из селото. Една нощ и целия ден във вторник мелничарят и Станка пазеха в тайна изчезването на Настасия. В сряда бай Гица излезе и отиде при жандармите. Тогава от първите разследвания на фелдфебела Данциш слухът се пръсна и нарасна като пороищата на Лиса.

Когато бай Гица се върна в мелницата, заедно с обяда Станка му поднесе и прясната новина, че сестра ѝ Настасия била паднала в един кладенец.

Мелничарят се почеса зад ухото и уморено поклати глава, загледан в някакво тъмно кътче, където страхът покълваше като стрък черна къклица. Намръщи се:

— Не е добре, Станко.

— Защо? Ти не си виновен.

— Не съм — прошепна той, без да я погледне. — Но кой ти каза за кладенеца?

— Научих от селяни. Минаха отгук и оставиха чували.

— Те отде знаят? Видели ли са? Те ли са я извадили от нашия кладенец?

— Какво ти е, Гица? Така говореха. Казваха какво са чули. Какво общо има нашият кладенец?

— Нищо. Питам. Ти знаеш ли нещо?

И изведнъж я погледна със зачервените си очи.

Тя изпищя и плесна с ръце:

— Олеле! Сега разбирам! Ставай, остави яденето. Тичай да видиш. Спусни канджата в кладенеца. Непрокопсаница с непрокопеаница! Да даде господ и света Богородица в пъкъла да се дене дано!

Мелничарят настръхна. Струваше му се, че по кожата му раснат тръне.

— Ти ли я бутна, Станке? — задъха се той и дигна ръка към нея.

— Какво приказваш, човече?

Тя го гледаше с ококорени очи. Гица се засмя злобно.

— Та толкова ли глупав ще бъда! В собствения си кладенец?

— Ай, Гица, какво приказваш? И аз не съм толкова глупава. Значи, ако е вярно, както изглежда, омърсила е кладенеца ни.

Тя вървеше подире му. Той диреше задъхан канджата.

Дойдоха и двама селяни. Стовариха чувалите си и се завтекоха да заврат и те рошавите си глави и да опулят очи към дъното. След мелничаря претърсиха и те с канджата. Нямахше нищо. Само си губеха времето.

Гица Лунгу се отдръпна, плувнал целият в пот. Погледна към небето и се прекръсти. Едва тогава видя ясното небе на тая ранна есен, която изглеждаше, че ще бъде дълга. За миг се поуспокои.

Но страхът като черна къклица бе вече покълнал в него и растеше. Ако не е в кладенеца на мелницата, другаде ще да е, проклетницата. Посегнала е на себе си, да я убие господ, да я убие, та върху тях да падне вината. Гледай ти какво й дошло на ума!

Боеше се да погледне селяните. Струваше му се, че го гледат подозрително.

Влезе в къщи и си довърши обяда. Жена му изглеждаше спокойна.

— Е, видя ли, че няма?

— Какво съм видял? Нищо не съм видял. Може да е в друг кладенец. Но си мисля: защо непременно в кладенец?

— И аз тъй казвам, Гица. Отгде го измисли, че е в кладенец?

— Аз ли го измислих?

— Че кой? И защо в кладенец? Може да е в някой въртоп на Лиса. Или под яра при Бобу, в тресавището, дето потъна, та се не видя, алестата кобила на поп Нае.

Мелничарят стана, като се олюляваше.

— Исках да те цапна, но виждам, че нямам сили, и ми е жал за тебе. Отивам пак при жандармите. Да дирят, да разследват, да изяснят работата, да махнат тая беля от главата ни.

Тя остана да хленчи и да къльне при огнището. Той тръгна към селото покрай телефонната линия, отрупана с лястовици, готови за път. Бяха се нанизали една до друга като огърлица, чак до края. Други се виеха отгоре на ята и цвъртяха.

— Тях не ги е еня... — въздъхна Гица. И ги напсува на ума си. Сякаш и те приказват какво е станало с оная, лудата. — Пък кой знае? Може да не е загинала, а да е тръгнала подир оногова. Това не ми се вярва. Къде ще го намери тя Митря? Или пък е научила от някого, че Митря е загинал, щукнал й е умът и е тръгнала по света. А може да не е нито едното, нито другото. Може да се е разбесувала и да е избягала с

някого от тукашните села. Ама че работа за смях! Или да са я дигнали в камиона някои бягащи немци и да са я откарали със себе си? Правят такива работи. Хич не искат и да знаят. Пък и кой ще им се опре? Стрелят с картечница... Загазиха и тия немци. Подгонили са ги руснаците като да са вълци. Дигнаха се против тях и нашите. Бягат през планини, през пущинаци. Но тъдява не са минавали. Тогава как? Къде се е дянала тя, че да ни струва зло. Хората да подозират нас... Затуй ония двамата при кладенеца ровеха в боклука на мелницата... Значи, удушили сме я и сме я заровили там. Не ми дойде тогава наум, че да ги подбера: „С кого мислите, че имате работа бе, селяндури със селяндури? Гица Лунгу не е способен на такова нещо!“

И тия, дето минават покрай мене... Казват добър ден, ама не ме поглеждат. Женорята се събират по портите глава до глава, поглеждат с края на окото си и после си завират човките в ушите. Ако обърна глава, ще ги видя как правят знак с брада подире ми. Устата на такива хапят и ръфат бетер от глутница вълци.

Фелдфебела Данциш го нямаше в жандармерията. Нямаше го и в общината. Отишъл с няколко души на разследване.

Влезе им в дирята и ги намери. Търсеха с мрежа из въртопите на Лиса. Досега нищо не намерили. Данциш свива рамене:

— Няма, бай Лунгу, няма и няма. Дирихме навсякъде. Дойде и Аниняска. Тя видяла момичето във вторник сутринта. Ти казваш, че вторник вечер не е спала в къщи. Какво заключение можем да направим ние, освен, че е изчезнала? Ти ще ми направиш една молба, аз ще турна заключението и ще чакаме. Току-виж, се върнала.

— И това е възможно... — въздъхна Гица Лунгу. — Да ти кажа право, Данциш, след тия тревоги, дето ми ги създаде, ако се е махнала, по-добре хич да не се връща! Прати, моля ти се, едно писмо до манастира „Циганец“. Може пък там да е отишла. Тогава ще се успокоя. Зер тая история ме подлуди.

— И мене, бай Лунгу. Хвърлиха ме в огън някои, че имало престъпление.

— Да знаеш, че само женорята са виновни, Данциш. Гледай каква бъркотия създаде това моме. Гледай какво измислиха тука, в селото, за една почтена личност. Какво е сторила оная, дето отрязала косата на силния Самсон, когато спял, и после го предала на

филистимляните? Гдето се обърнеш, гдето погледнеш, все измислици и гюрултии, причинени от тях...

Бай Гица изглеждаше по-спокоен и му се приказваше. Но Данциш зорко го следеше и му хвърляше по някой бърз поглед. Гица Лунгу почувствува, че семето на къклицата е покълнало и в него.

Фелдфебелът му се усмихна престорено. Бай Гица разбра, че неприятностите още не са се свършили.

В петък, събота и неделя огънят понамаля, без да угасне. В пепелта все още просветваха искри. Необходимо беше духало, за да лумнат отново пламъците, но духало не се намираше. В понеделник заваля ситен, непрестанен септемврийски дъжд. Селяните се бяха завърнали мокри от полето, дето прибираха царевицата, и жените кълняха из дворищата. Децата им се мотаеха из полите, те ги плясваха и ги гонеха в къщи. Помагаха на мъжете да разтоварят царевичака, хлъзгаха се из калта, забрадките им се смъкваха и те си изливаха яда наляво и надясно. Беше се родила малко царевица, но и тя чакаше сега на дъжда, докато дойде кефът на Триносия да нареди да почне подялбата. Селяните си приказваха, че ставало дума подялбата да се прави другояче. Вместо три дяла на господаря и два за орача, да се дадат четири на селянина и един на чокоина — стигало му. Сега, след примирието с русите, тия, които държат страната на народа, казват, че земята била на ония, които я работят, и че правата на чокоина ще намалее. Тъй че някои се наговаряха да дигнат царевицата без съгласието на чокоина и да му оставят, колкото те смятат, че е право. Може би щяха да направят нещо, но ги бе малко страх от Данциш.

Валя понеделник през нощта, валя целия вторник. Едни след други прииждаха сиви облаци, трупаха се над Дроплите и съвсем покриха небето на юг. Всичко потъна във влага и униние.

Вторник по мръкнало Аниняска чу, че се тропа на външната врата. Трепна. Страх я беше от крадци, та стоеше заключена. После ѝ се стори, че дочу жален глас. Стана, охкайки, и побърза да отвори. „Навярно е Настасия!“ И наистина Настасия беше: с един голям чувал като гугла на главата и на раменете, със запретнати поли, с обуца, потънали в кал.

— Ти ли си?

— Аз съм, кръстнице. Добре, че стигнах. Полето е цялото в пороища. Мислех, че няма да мога да стигна.

— Добре ли пътува?

— Добре, кръстнице, но съм капнала от умора...

— Доволна ли си?

— Доволна. Видях Митря. Постоях при него. Готвят се да заминават.

— Къде се срещнахте?

— В квартирата му. Беше сам. Имаше хубава стая. Подофицер е, кръстнице. Само че е доста поотслабнал. Имал жълтеница: от умора.

Влязоха, заключиха и пуснаха пердетата. Светлината идваше само от огъня в огнището. Настасия махна бързо всичко от себе си. Уца Аниняска извади от сандъка сухи дрехи за преобличане. Зави я в едно кожухче. Настани я върху едно ниско столче близо до огъня.

— Ха така, моето момиче, стопли се и думай. Думай, пък аз ще ти приготвя нещичко за ядене.

— Не съм гладна.

— Трябват ти сили, че да ми разправиш.

— Няма нищо за разправяне, нямам какво да ти кажа, кръстнице. Видях го и толкоз.

— Целуна ли го зарад мене?

— Ай, кръстнице, забравих.

Смееше се и си оправяше косата зад ушите. Под забрадката над лявото ѝ ухо още стоеше, повехнало, мушкатото от оня час, чийто спомен беше жив в душата ѝ.

— Ти спомена, че бил болен.

— Да. Казваше, че му минало.

— Няма да му мине лесно, моето момиче. Минало му е, като те е видял. За да оздравее наистина, трябва му дроб от черна юница три пъти в неделята и сварена звъника по три пъти на ден. Може да бъде и от бяла юница, само дроб да е.

— Знам ли, кръстнице, дали във време на война може да има всичко, каквото му трябва? Казваше, че бил по-добре напоследък. Лекарите настоявали да го пратят в болница. Той не ще! Да си изпълним дълга — казва. — Продължаваме да вървим напред! Като свършим, ще се върна на село, в Малу-Сурпат, имам сметки за разчистване — казва.

Аниняска поклати глава, вперила поглед в пламъците, и пошепна:

— Да го видим първо да се върне здрав и да направим сватбата. Друго нямаш ли да ми кажеш?

— Не.

Кръстницата я погледна с крайчеца на окото си. Настасия притвори клепачи. Боеше се от тия вежди като пиявици.

— Във влака беше един свят — игла нямаше къде да хвърлиш, едва дишах. Но ми направиха място.

— Остави това, моето момиче. Отиде, върна се, готово. Сега кажи: стопли ли се, добре ли се чувствуваш!

— Да, кръстнице.

— Тая ноц ще спиш тука. А намисли ли, че утре трябва да отидеш в мелницата?

— Не съм мислила, но ще отида, няма накъде.

— А знаеш ли, моето момиче, каква врява се дигна след твоето заминаване? Почна разследване, диреха те из кладенците, из въртопите на Лиса. Гица Лунгу беше като попарен. Селото го подозираше: и него, и сестра ти.

Девојката се засмя злобно с белите си зъби:

— Като научи как съм заминала, Митря помисли за това, че ще се вдигне голяма патърдия в село. Казваше още, че не трябва да се знае за срещата ни, да не тръгнат пък други приказки.

— Разбирам.

— Каза ми да разправам, че съм ходила в Букурещ да питам за него, нали съм му годеница; да разбере умрял ли е, жив ли е и къде е. Че съм ходила в щаба на дивизията, улица еди-коя си, забравих как се казваше. Че съм научила, че е жив, и съм се върнала.

Аниняска я изгледа дълго и се съгласи.

— Засега така е добре.

Поприказваха още, побъбриха си до късно. Уца настани кръщелницата си в леглото, зави я добре и почака, докато заспи. След като пропяха първи петли, стана, отиде тихичко и се наведе да чуе дъха на момичето.

Рано сутринта се облече хубаво. Още валеше. Остави Настасия да спи. Заклучи я сама в къши и излезе из селото. След половин час доведе фелдфебела Данциш.

Момичето се беше умило и вчесало. Оправяше на себе си дрехите, изсушени на огъня.

Уплаши се, като видя жандарма. Уца Аниняска ѝ направи знак да бъде спокойна.

Данциш я поздрави с добро утро, но я изгледа строго:

— Къде си ходила, Настасио?

Девојката извърна глава, без да го погледне. Виж го ти как ѝ говори! Че той е по-малък по чин от Митря!

Отговори дръзко:

— Не чух добре.

Аниняска едва не се прекръсти от учудване. Сложи ръка на устата си, за да не се изсмее. Срецна погледа на фелдфебела и му отговори с намигване. Данциш и отговори също с намигване. Той беше един шмекер откъм Амарадия. Братята му с кобилица разнасяха стоката си из Букурещ.

— Къде беше, госпожице Настасио?

— А че ходих из Букурещ да науча това-онова.

Аниняска се намеси.

— Аз казах на господин фелдфебела.

Девојката усещаше в себе си някакъв устрем. Искаше ѝ се да разправи сама, както я беше научил Митря. Но жандармът я спря:

— Моля, моля, няма нужда. Сега разбирам. Но не беше разумно това, което направи, госпожице. Да изчезнеш така изведнъж, без да се обадиш на никого. Помислих, че си го направила от отчаяние или че е нещо по-лошо. Дирихме те из кладенците и в Лиса. Писах и в „Циганец“.

Девојката се чудеше и гледаше с широко отворени невинни очи. Аниняска отново се намеси:

— Като се върне Митря от войната, ще ги венчаем, аз и брат ми Маноле Рошиору.

Фелдфебелът Данциш сякаш се зарадва.

— Добре, добре. Тогава да оставим тая работа тъй, както си е. Бяхме се объркали всички, главите ни се бяха запалили. Добре, че дойде тоя дъжд, да ги угаси. Ама че дъжд, ха! Доколкото разбирам, бай Гица не знае още нищо.

— Възможно е... — сви устни девојката.

— Не знае — благодушно успокои Уца човека на властта.

— Тогава ще намина да му кажа. Имам да уреждам с него и други работи.

— Добре. Ти знаеш как и какво да му кажеш.

— Разбира се. Да оставим момичето на мира. Добре, че се върна. Да забравим.

— Фелдфебелът Данциш е умен олтенец, Настасия — каза кръстницата на кръщелницата си.

Момичето се усмихваше безгрижно и наместваше увехналото мушкато над ухото си.

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

МЕЛНИЦАТА НА КУЛАКА МЕЛИ ЗЪРНО, ПРИКАЗКИ И ЯДОВЕ.

Настасия се върна в мелницата, изпълнена с вяра, сякаш в нея беше цъфнало някакво цвете. Но цветето на радостта скоро повехна без слънцето, което го беше топило. Очите на бай Гица със сини кръгове и зачервени клепачи я дебнеха. Сестра й Станка едва съдържаше още скритите си нокти. Сутрин шеташе и помагаше в домашната работа, колкото тя смяташе, че трябва срещу храната и подслона, който й даваха. Вече не мислеше за правото си върху бащините ниви. Те бяха във властта на Гица Лунгу, който бе стъпил върху тях като мечка, кога разкъсва юничка. Никой не можеше да ги измъкне от лапите му. Според нея само Митря можеше да стори това: така беше се налял и израсъл тоя мъж. Достатъчно беше да го погледнеш, за да познаеш, „че го е майка раждала, а не кокошка снасяла“, както казва баба Кица. Старата жена отдавна бе забелязала у него силата, която сега се беше проявила — още през оная есен, когато лежа пребит в Дроплите и надви смъртта.

Следобед девойката се чувствуваше по-добре, защото отскачаше с хурката или с плетката до кръстницата си Аниняска. Тогава в разговори и приказки отново се успокояваше. Бяха спокойни септемврийски дни. Небето беше като син кристал. Жеравите проплакваша жално, отлитайки на юг. Настасия си представяше, че тия жерави идват оттам, дето хората още се сражават, стрелят се едни други и се убиват. Молеше се наум за своя Митря. Нито за миг не допускаше, че може да не се върне в къщи, в Малу-Сурпат, човек като него: не толкова, защото е работлив и достоен, а най-вече, защото тя го обича.

След като почнаха октомврийските дъждове, следобедите и станаха по-тъжни. Отслабна. Кръстница Уца я гледаше продължително.

— На мене, моето момиче, можеш да ми кажеш какво ти е...

Тя навеждаше глава с навитите плитки и сдържаше сълзите си. Още не беше уверена, но подозираше, че е забременяла. Смесваше тъгата си с радостта от спомена. Тъгата и страха от своите братя, хората, и най-вече — страха от сестра си Станка и от бай Гица, които все още я държаха в ръцете си.

Впрочем за мелничаря Настасия не беше толкова остър трън, колкото новите ядове и неприятности, които му се случиха в началото на тая есен.

Преди всичко напусна го механикът Франц.

Ей така, изневиделица, на немеца му хрумна да си върви. Взел беше без знанието на Гица „втория уем“ и го беше дал навярно на кръчмаря срещу борча си. Гица позеленя от яд и го пипна за яката, но немецът го изпсува на своя скърцащ език и така го блъсна, че той си удари главата о една греда в тавана на мелницата. Нямахше какво да прави: немецът го заплаши, че ще отиде да го обади в общината за кражбата, която беше измислил във воденицата. Беше нагласил така, че когато селяните изсипваха чувалите в коша, част от зърното се стичаше в една тясна тръба. Тъй че вторият уем беше една хитра и подла добавка към редовния уем. Бай Гица не се разправя повече с швабата и го остави да върви по дяволите. Франц Кранц си замина набързо и ни се чу, ни се видя повече. Няколко дни след това от вътрешното министерство дойде поверителна заповед, която веднага всички узнаха: „Лицето Франц Кранц да бъде веднага арестувано“, защото било прикрит шпионин.

Така да се изложи бай Гица! Върви сега в общината и давай показания. Давай други показания в жандармерийския участък. Дири свидетели, че хабер си нямал за шпионажа, доказателства, че не си знаел и за шмекерията с уема. Когато се разкри всичко, селото закипя. „Като оглупял“ Гица обещавахе на хората известно обезщетение. Как? По тефтера за мливото... Да го вземат дяволите тоя Франц, дяволите да го вземат тоя Кранц! Кой е можел да знае, че е намислил да граби селяните, които идват да мелят житото си в мелницата на един честен човек! Кой можеше да допусне такова разбойничество! Ако го беше хванал бай Гица навреме, така щеше да го фрасне с чука, с който начукват камъните, та на място да го остави и да отърве Румъния от такъв разбойник, че и шпионин на туй отгоре! Франц трябва да се намери непременно, да каже сам как е правел тая работа. Защото

заедно с него изчезна и майсторията с кражбата. Та да може да се разследва дали с тоя „почтен“ занаят не са се занимавали и други тъдявашни мелничари конкуренти. Гица свиваше рамене, не знаел, хабер си нямал. Да го убиел господ, ако е знаел, ако с имал хабер от тая работа! Някои от селяните подозираха, че всичко е ставало със знанието на бай Гица, нали мелницата е негова, а не може собственикът да не знае какво върши механикът. Като го хванат и го докарат тука, да видиш как немецът ще издаде и бай Лунгу.

Изведнъж се пръсна новината, че са намерили Франц. Дойде една жена, Ана, вдовицата на Лаю, оня, дето през една тежка зима го изядоха вълците там горе, край Лиса. Тя съобщи новината още откъндала, преди да е смъкнала от рамото си чувалчето с царевичката. Вътре в къщи бай Гица се строполи на една страна, като чу тая работа. След Ана Лаювата пристигна и Захария Адам с каруцата си с бялата кобила. Станка излезе на прага замаяна и наостри уши, да види дали не е разбрала криво. Провикна се и Захария:

— А бе, свате, намерили го бе, намерили Франц. Паднал в дерето на завоя, като минавал моста на рекичката при Спръвал. Пиян трябва да е бил. Заорал с глава в една педя вода, не повече, и устата му се напълнила с тиня. Гол бил, разкъсан от кучетата. Не намерили у него нито пари, нито документи.

Гица се посъвзе и излезе от къщи, за да пусне мелницата. Поне толкова беше научил от крадеца. Дойдоха да мелят и други селяни. Събраха се на приказка под навеса. Конете хрупяха при каруците и от време на време дигаха глави; едни пръхтяха, други се заглеждаха за миг безучастно в насъбраните селяни, които разговаряха оживено.

— Какво ще кажеш за тая работа, бай Лунгу?

— Какво да кажа бе, братя? Наказа го господ за това, което е вършил. Косите ми побеляха от него бе, брат! По цели ноци не спях. Така му било писано — като си имаше тоя порок, — да падне и да се удави в една локва вода. Научих от свата Захария...

Стойка Чернец току-що бе слязъл от каруцата и чу думите на мелничаря. Дойде при селяните с камшика в ръка.

— Та какво ти каза Захария, Гица Лунгу?

— Че намерили моя Кранц удавен и разкъсан от кучетата. Не си ли чул?

— Да, чух от жандармите. От града дошли прокурорът и докторът. Бяха ходили да видят и сега се връщаха. Твоя немец го разстреляли неговите хора, дето се скитаха тъдява из пущинаците. Очистили го, взели му парите и документите и офейкали. Научили от германските бегълци, заловени оня ден. Те са били, те са очистили Франц Кранц. Признали си, без да ги питат.

Добитъкът и селяните слушаха безучастно новината на Чернец. Гица Лунгу остана един миг замислен и намусен. Вятърът свиреше в шушулките на двата обезлистени салкъма край мелницата и разносяше пръски сняг. Чернец беше дръпнал каруцата на завет и разпрягаше, обърнал глава към навеса и наострил уши към селяните.

— Е, какво ще кажете за тая работа? — попита той, като се върна. — Голяма беля му беше дошла на Гица Лунгу лятоска на главата, но излезе чист, макар че беше позеленял от яд горният. Сега пък — друга. И тоя път се отърва. Кранц го очистили бягащите германци. Познали го, че е дезертъор.

— Ох, ох! — въздъхна мелничарят и разтвори уста. — И добре са му сторили.

Чернец се учуди:

— Защо бе, Гица? Не беше ли и той един клет човек, избягал от тая отвратителна война? Нашите, които покриха с труповете си руските полета, искаха ли война? Кой иска война?

— Моят немец беше разбойник. Ограби ме.

— Я ме погледни, Гица, и повтори още веднъж тая дума.

Селяните се хилеха около мелничаря. Ана, вдовицата на Лаю Зевзека, зацвили от смях.

— Ограби ме, ограби ме той мене... завайка се мелничарят и се хвана за главата.

— Той ли забогатя?

— Той не забогатя, но ограби мене.

— А че не го убиха за това, убиха го за войната, за тяхната война. Жесток народ! Когато по-рано идваха насам, в селото или в чифлика, изглеждаха хора като нас. Какво направиха проклетниците и у нас, и навсякъде, дето бяха! В Сърбия, в Полша, във Франция, във всички страни, които прегазиха... Грабеха, палеха, хвърляха във въздуха. От кожата на евреите барабани правеха. Толкова опустошения и плач не е

имало от времето на татарите, които са намотавали червата на хората по плетищата.

— Силен народ! — оживи се изведнъж мелничарят.

— Защо бе, Гица?

— Да ти кажа защо: силният взема със силата, както умният взема с ума си.

— Абе, Гица, това ли ти е на тебе вярата и правдата? След като толкова са теглили нашите деди, след като толкова теглихме и ние, селата ни опустяха, толкова жени овдовяха и толкова старици останаха без подкрепа, ти ли се намери да хвалиш немците!

— Че защо, аз само с моя не се погаждах. Хитлеровите немци бяха кадърни и достойни хора.

— Абе, Гица, ти не знаеш ли колко работи се промениха на тоя свят? Мина времето на силния и насиетието. В Русия, след като премахнаха чокойството и изедничеството, най-сетне се намери правда и за работния човек. Който работи, ще яде, който не работи, няма да яде. Милост за работника, който се превива и в пек, и в студ, и го болят мазолите по ръцете, това е то новият закон, Гица, който са издали болшевиките. Немците — със силата, тия — с правдата. И въпреки всичката сила на немците тия ги бият и гонят, защото под водачеството на руснака са се надигнали сто народа. И се бият тия сто народа, Гица, за правдата, която са добили. Изгониха немците и от нас. Идва и за нас времето да се отърсим от злото и от мъката, в която живеем.

— Ами — упорствуваше Гица, — право си е достойният да печели, а сиромашът да му събува чизмите!

Чернец плесна с камшика по земята.

— Чокоинът от Хаджиу достоен ли е? — попита той и изплющя пак с камшика. — Аз не знам да има голямо богатство, натрупано честно. Триносия не похваща работа, не копае. Работят робите за него. Той яде, а робите гладуват. Нашият труд не почива на правдата, а на грабежа. Ето Ница Немия...

И той посочи един сгушен, съсипан селянин, потъмнял като земята, на която се беше свил, рошав като таралеж, с кръгли, подплашени очички. Казваха му Немия, защото по цели часове не продумваше.

— Ето Ница Немия — продължи Чернец. — Живя в робия, за да може да си изгледа децата. Кажи, Ница, имал ли си ти поне мъничко

радост, откакто се помниш на тоя свят?

— Не съм имал... — изохка Немия от глъбините на мъката си, като из глъбините на земята.

Някой се засмя и попита:

— Дори и през оная пролет ли, когато и ти си бил млад и хубав като цвете?

Сивият призрак не отговори, потънал в каторгата на душата си.

— Той е един — въодушеви се Чернец. — А като него сме мнозина. Отгледа Ница пет деца. Загинаха във войната. От това жена му се побърка. Загиналите деца ѝ се привиждат като пиленца. И тя ги вика: „Елате мамините при мама“ и ги закриля с ръце като квачка... Ами твоят брат бе, Гица, не беше ли толкова години роб в Хаджиу, не спеше ли на земята, не ходеше ли гол зимно време, не гладуваше ли? Малко остана да го отнесе смъртта...

— Поради глупостта му... — измърмори сърдито Гица Лунгу. — Можеше да се нареди... Ти май чакаш да се върне непрокопсаният ми брат. И той има остър език. Ще се съберете двамата и ще направите партия.

— Защо ще правим ние партия, тя си съществува, партията на работниците.

— Всичките тия работи, дето ни ги разправяш, Чернец, си ги научил от брат си, казанджията — заяви мелничарят. — Какво искаш ти: държавните работи да ги водят тия с чуковете ли?

— Да — каза разпалено Чернец, — тия с чуковете да коват чак до звездите на небето, а тия с плуговете да орат чак до портите на рая.

— И министри да бъдат тия, които пълнят затворите?

Чернец каза по-кратко:

— И това ли не си чул бре, Гица? Че те излязоха от затворите и взеха в ръце спирачките. Ще се отървем и ние от теглото. Ще изгрее слънцето и за ония, на които им бяха останали очи само за плач.

Навъсен, Гица се задушаваше. Въздъхна дълбоко и се отпусна.

— Не се бъркам — изкриви той уста. — Аз съм мелничар и е време да пуцам камъните, да ви меля брашно.

Моторът загърмя към сивото небе сред засилилия се вятър и лапавицата. Мелницата мелеше зърна, хората — приказки. Бяха объркани и се зарадваха на това, което чуха от Чернец. Знаеха, че съветските войски, с които се бяха побратимили и нашите, навлизаха

вече в бърлогата на ония, дето се бяха нахвърляли като гладни вълци върху хората. Докато немците бяха у нас, търговците бяха по-алчни, собствениците и фабрикантите — по-жестоки. Добре е да бъдат премахнати жестоките, както казва Чернец, а тия, дето страдаха по затворите за правдата, а сега са в управлението на страната — да облекчат страданията на робите по фабрики и ниви.

В едно затулено кътче жените запалиха огън от съчки. Тия, дето чакаха ред, се насъбраха около огъня да се постопят поне отпред, защото отзад още ги шибаха вихрите на вятъра. В играта на пламъците сякаш отново ставаха хора като мене и като тебе и Ана Зевзеквата, и Ница Немия.

Но за бай Гица се трупаха повече ядове, отколкото уем. След като свърши меленето и хората се разотидоха, от къщи към него се втурна Станка. Така се беше разпищяла и опулила, така беше зинала, че от гърлото ѝ не излизаше глас. Лапавицата я шибаше в лицето и пълнеше устата ѝ. Дръпна Гица в килера до мелницата.

— Нахвърли се върху мене, Гица — очите ми с нокти да издере!

— Кой? Сестра ти ли?

— Сестра ми, та кой друг? Да ѝ изсъхнат ръцете, червеи да я изядат дано!

Мелничарката изведнъж се опря и загледа учудено мъжа си. Гица нито скочи, нито се учуди. Клатеше глава между двете си ръце като в някаква страшна умора.

— Какво ти е, Гица?

— Остави! Толкова беди ми се струпаха на главата... Ударете ме и вие, че да се свърши най-последно! Кажете: какво има?

Станка се разпали отново, но Гица я погледна толкова жално, че тя се укроти.

— Онзи ден, като ѝ претърсвах дрехите, докато беше у кръстницата си — да не види бял ден и тя! — намерих в забуна^[1] ѝ писмо.

— И ти го прочете? — опита да се пошегува Гица.

— Исках да го прочета! — сопна се Станка, разсърдена от шегата. — Да разбере и аз какви тайни има прокопсаницата. Зер на мене нищо не казва. Всичко на Аниняска доверява.

— Какво да ти каже? Та вие живеете като куче и котка.

— Живея в къщи с душманка, Гица. Змия съм приютила в пазвата си. Трябва да има нещо в това писмо, думам си, и се затекох до попадията на поп Нае. „Госпожа попадийо, рекох, искам да видя какво пише в това писмо. Да разбере само аз и никой друг да не знае. Тайна е.“ Попадията разгърна писмото, погледна го и почна да се смее. „Какво има?“ — питам. „Няма нищо, Станке. Писмо от девера ти Митря. Казва, че откакто сте се срещнали в Сибиу, не може да забрави тази среща...“ — „Вай, госпожа попадийо, че той не пише на мене, а на сестра ми Настасия.“ — „И аз се чудех — казва попадията. — Така по отива. Изглежда, че е ходила тогава, когато я дирехте из пропасти и въртопи.“ — „Да, госпожа попадийо, а тя лъже, че ходила само до Букурещ. Моля ти се, госпожа попадийо, никой да не узнае какво пише в писмото, че ще станем за смях на цялото село.“ — „Бъди спокойна — казва попадията. — Че то е семейна тайна — ще мълча като гроб.“ Чуваш ли, Гица: и така мълча, че до снощи научиха всички свахи в село. Тая заран Настасия отскочи до Аниняска. Видели я жените, че отива и кога се връща, причакали я по портите на студа и на вятъра и ѝ подхвърлили по някоя закачка, както му е обичаят. Тя навежда глава, затичва се, влиза в къщи като вихрушка, спуща се право към оня, тънкия забун и се разпищява: „Къде ми е писмото?“ — „Защо питаш мене — казвам. — И недей вика!“ — „Къде ми е писмото? Дай ми писмото! Откраднала си ми писмото, показала си го на хората!“ И се хвърли отгоре ми, очите да ми извади. Грабна ръжена и ме удари. Рекох да побягна, тя подире ми. Като я видях такава наежена като усойница, хвърлих ѝ писмото. Тя се наведе да го вземе, аз побягнах в другата стая и дръпнах резето. „Ще разбия вратата с топора!“ — развика се тя и ме кълнеше, каквото ѝ дойде на устата. Излезе да отиде при нейната Аниняска, а аз дойдох да ти кажа, Гица: виждаш ли каква сестра имам...

Станка въздишаше горчиво. Гица я почака да се успокои.

— Виждаш ли, Гица? Нищо ли няма да кажеш, Гица?

— Какво да кажа? — отговори отегчен мелничарят. — Видях, че си ѝ взела писмото.

— Ами че, Гица — заумилква се Станка, — от това писмо разбрах и научих и нещо друго. Скоро ще му се чуе гласът на туй, което подозирах аз от известно време. Ще снесе моята хубостница яйце с очи и с вежди.

[1] Селска горна дреха. — Б.пр. ↑

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

МАЙСТОРЪТ КАЗАНДЖИЯ ВОЙКУ ЧЕРНЕЦ ИДВА ПО РАБОТА В МАЛУ-СУРПАТ.

Живееше в Букурещ един нелегален борец — казанджията Войку Чернец, брат на Стойка. Прогонен от сиромашията от Малу-Сурпат, тласкан от тегло на тегло, той бе станал квалифициран работник и влезе в партията. Беше мъж с мрачно лице с гъсти вежди, шегаджия, но без сам да се засмива.

Когато го арестували първия път, съдията го попитал подигравателно:

— Познаваш ли вашите философи бе? Чел ли си ги?

— Да бе — отговорил веднага казанджията, — познавам ги, чел съм ги.

— Как смееш да отговаряш така? — настръхнал съдията. — Обиждаш ме.

— Че и ти ме обиждаш. Казваш ми „бе“, като че ли сме пасли заедно овцете.

— Хайде, хайде, не бъди нахален, да не обърнем другия край. Отговори, Чернец, кой философ си чел?

— Чел съм Кант.

— Кант ли? Не съм го чувал. А какво казва тоя твой философ Кант?

— Хубави работи казва: че всички роби по земята, без разлика на народност, са братя.

— Той ли те научи да лепиш нощем афиши? Той ли ти ги даде? Знаеше ли ти какво съдържат?

— Първо, Кант нищо не ми е давал. Второ, не съм лепил никакви афиши. Трето, нощно време не мога да ги прочета, защото е тъмно.

Съдията отбелязал в протокола името на философа. Прокурорът споменал за Кант в обвинителната си реч. Адвокатите на защитата се въздържаха да обсъждат учението му.

През черните затворнически години Войку Чернец се държеше със зъби за живота: сутрин правеше гимнастика, търкаше се със студена вода. В затвора обогати знанията си. Когато го пратиха в карцера на Дофтана за бунт, дванадесет месеца не легна на цимента, за да не се простуди. Спеше клекнал в един ъгъл, с ръце, скръстени върху коленете. Ядоха го въшки, чак под кожата му се бяха заврели. Самотата беше изсушила душата му. Но се държа смело, вярваше в комунизма и се спаси.

Някои другари не разбираха защо Войку бе споменал пред съдията името на един непознат философ. Естествено не ставаше дума за Кьонигсбергския самотник.

— Разбира се, че не — отговори Войку, без да се усмихне. — Аз говорех за моя приятел Филип Кант от Галац, който беше по-стар от мене и ми беше учител. Не съм го забравил и до днес и понякога отивам на гроба му.

След като излезе от затвора през август 1944 година, той обръсна брадата си и се подмлади.

„Бате Войку“, както му казваше Чернец, орачът от Малу-Сурпат, получи един ден в партийния комитет писмо от свой млад ученик, когото смяташе за загинал в Русия.

Зарадва се. „Гледай го ти, моят Флоря Костя е жив!“

Писмото беше тръгнало някъде от фронта в Чехословакия. Предадено било на един другар, Фаркаш Ендре, който стигнал с него до Орадия. От Орадия го отнесъл до Брашов друг другар. Маркус Фогел. А от Брашов го донесе Илие Хангану, монтьорът, който го и предаде на адреса.

В писмото Флоря Костя казваше:

Бате Войку,
знай, че в пъкъла, в който ни вкараха, си спечелих един дървен крак, на който се радвам, защото ще потропам с него на портите на Берлин.

Разправяше и други работи за войната и за немците. И по-нататък:

Имам аз тука един селянин от Малу-Сурпат. Знам, че и ти си оттам и че имаш в Малу-Сурпат брат или братовчед, когото моят другар казва, че познавал.

Много тегло е претеглил моят другар Митря Кокор — знаеш какво може да си пати един сиромаш у нас на село: и мъки, и бой, и подигравки. Заканва се, ако се върне жив и здрав, че ще смъкне кожата на техния чокоин там, че да му легне сърце на място.

Казва тъй, за да му олекне на душата, защото има и друго. Има си една мъка, една годеница, останала на грижата на брат му, мелничар. След като присвоил неговата част от бащината му земя, тоя мелничар се полакомил и за зестрата на девойката, сираче, сестра на жена му. Мелничарят и жена му се държат зле с момичето и го пъдят, горкото.

Помислих, че може да имаш случай да си отидеш на село. Та да се застъпиш за това нещастно момиче, годеницата на Митря. Няма горкият покойствие ни денем, ни нощем, не му стигат другите мъки, които понася войникът на фронта. Не е зле поне да съобщиш на брат си, той да се заинтересува.

Отправлям ти тая молба, бате Войку, защото Митря Кокор е от нашите. Като пленник видя всичко в Съветския съюз, бяхме заедно. Нямаше вече нужда да довършвам учението, което бях започнал с него, той се справи самичък. Та казвам да му помогнем като на истински другар, това той ще докаже.

В писмото се казваха и други добри думи за Митря. Майстор Войку сви рамене. Беше загънал до гуша с обществени работи и най-вече с организационни въпроси. Къде ще върви сега в Малу-Сурпат да оправя неволите на някакви младежи?

Остави писмото настрана. След известно време се получи друго, в което ученикът го питаше за здравето и добавяше, че той и Митря са живи и здрави. Значи, и Митря беше станал един вид ученик и приятел на майстора. Друго нищо не се казваше в писмото.

„Голям дявол е тоя мой Флоря! — каза си майстор Войку. — Познава ме. Тропа с дървения си крак не само по портите на германските крепости.“

„Ти тропаш и на вратите на моето сърце! — отговори му. — Добре, ще видя.“

Турна и второто писмо настрана. Минаха много седмици, докато майстор Войку намери време и повод.

Един ден през февруари 1945 година Стойка Чернец отвори вратнята на Аниняска и пусна пред себе си по пъртината в затрупания със сняг двор един непознат човек с шуба и островръх калпак. Жените, които гледаха през прозореца, се уплашиха от очите на непознатия с нависнали вежди и от безбрадото му лице, издялано като от камък, и се дръпнаха назад.

Настасия се завайка и закърши пръсти:

— Кого ли води Стойка? Какво може да бъде? Какво ли се е случило?

— Ела на себе си, Настасио! — смъмри я кръстницата Уца. Но и нейното сърце биеше неспокойно. — Не може да има нищо лошо. Стойка е наш приятел.

Настасия проплака:

— Олеле, кръстнице, да не е най-лошата новина! Като се събудих тая заран, играеше ми лявото око. А нощес сънувах Митря.

— Лошата новина ще ти я донесе пощаджията, жандармът или мелничарят, моето момиче.

— Сънувах Митря, кръстнице, той се смееше.

Някакво безпокойство жегна и Уца. Смях насъне показва скръб!

Стойка Чернец и другарят му си отърсваха снега въвн на прага. Вързаното куче излая лениво два пъти и замлъкна.

Кръстницата Уца се учуди.

— Защо не се спуща кучето отгоре им?

Настасия прошепна:

— Щом излая, непознатият му се обади и Гриву млъкна...

Аниняска си оправи забрадката, хвърли поглед в парчето огледало, намъкна обувките си върху вълнените чорапи и излезе в пруста да посрещне гостите. Успокои се още от първите думи на непознатия.

— Добър ден и добро ви намерило!

Настасия си закри очите с ръце и опря чело о камината. Беше слаба, посърнала и засрамена: понаедрияла беше в кръста. Непознатият я измери с бърз поглед и отново се обърна към кръстницата:

— Познаваш ли ме, Уцо?

— А че... сякаш... — едва промълви стрина Уца, като се усмихваше на някакъв далечен спомен. — А! Майсторът, братът на Стойка. По едно време имаше брада... Сега сякаш си друг...

— Все Войку съм — засмя се майсторът. — И все пак имаш право: онзи, някогашния, го няма вече.

Тя наведе глава и въздъхна, без да разбере какво искаше да каже.

— Хубавело — продължи майсторът весело, — кажи къде можем да свалим дрехите? После ще се поразговорим.

Аниняска струпа веднага дебелите дрехи на края на едно легло, близо до печката. Като минаваше и се връщаше, тя леко побутна с лакът Настасия. Девојката се разплака и раменете ѝ се затресоха.

Майсторът беше облечен в сиви кадифени дрехи. Полуобърнат към Настасия, той изглеждаше малко смутен. Поглади с дясната си ръка прошарената си, ниско остригана коса, а с лявата извади от джоба си лула. Напълни я с тютюн, извади запалка и щракна. Девојката откри едното си око и с любопитство се взря в малкото чудо в ръката на непознатия. Стойка се приближи до нея:

— Има новини от Митря...

Тя дигна глава и погледна светлата зима навън. После пак се разрида.

— Хубавело, кажи на момичето да се не срамува... — рече кротко майстор Войку.

— Чуваш ли, моето момиче? — засмя се стрина Уца. — Хубавело! Така ми казваше той едно време. Сега се шегува на стари години.

Девојката продължаваше да плаче.

Майсторът пусна две струи дим през ноздрите си и вдигна двете широки като стрехи и все още черни вежди.

Така е... старите спомени на едната и неотдавнашният срам на другата са въпроси по-важни от пропадането на царства и световни войни...

— Имате ли новини от момчето? — попита той Аниняска.

— Да. На два пъти прати и пари.

Девојката проплака:

— Отдавна не съм получила писмо.

— Откога?

Настасия отново се разрида.

— От една седмица — отговори Анињаска. — Сега на фронта няма никаква опасност.

Настъпи кратко мълчание.

— Да донеса нешто да се почерпим — завъртя се Анињаска на мястото си.

— По-после, по-подир, Анињаско — успокои я майсторът. — Почакай. Дойдох в Малу-Сурпат по мои, политически работи. Но един мой ученик, приятел на подофициера Кокор, ми беше писал за някои неприятности на момичето. Като минавам насам, рекох си, ще видя каква е работата. Отидох първо при брат си Стойка. Той ми разправи това-онова. После отидохме двамата на мелницата.

Настасия избухна в плач и се строполи на пода:

— Изпъдиха ме на студа наврѣх Богоявление!

Анињаска я прегърна през рамо и почна да я милва.

— Казаха ми, че момичето е тука — продължи майсторът. — Дойдох да я видя. Но преди туй попитах Лунгу за нивите на брат му. Това било, онова било... Че срещу тия ниви бил дал и наддал на брат си. Че щели да си уредят сметките, като се върне Митря, ако се върне.

— Чувате ли, добри хора? — завайка се стрина Уца, като клатеше глава над девојката.

— Като стана дума за момичето...

Настасия се нажали още повече, но сдържа плача си, за да чуе.

— Като стана дума за момичето... — продължи майсторът.

— Знам, знам — потрепери от възмущение Анињаска. — Че посрамила къщата им, че е в устата на цялото село, че щяла да роди незаконно дете. Какво значи това? Дете, родено от любов! По-законно, по-добро от това може ли да има?

— Имаш право, имаш право — успокои я казанджията. — Нашият закон закриля детето.

— Как смее той да каже такава дума? — кипна отново стрина Уца. — Гърлица да го загърли! Устата му да изсърхне дано!

Настасия се измъкна от нея, повлече се по колене към непознатия и вдигна ръце.

— Ой — зажали се тя, — как ме клеветиха, как ме очерни селото за детето ми!

Майсторът я хвана за ръка и я вдигна:

— Новият закон, хубаво момиче, ще закриля детето ти!

Очите на хубавото момиче бяха зачервени и изпъкнали като глави лук.

— Аз казах на мелничаря — продължи строго майстор Войку — да не се радва на смъртта на брат си. Той има наследник, който ще подири правото си.

— Момче ще бъде! — каза Аиняска с ръце на кръста.

— По-добре момиче — сякаш се зарадва майсторът, — защото няма да ходи на война и ще ражда и то деца. Та както ви казах, говорих на мелничаря за венчавката на девойката, после за това, онова и го заплаших. Обеща на Настасия два погона^[1] от нейните.

— И това е добре — въздъхна Аиняска.

— Ще се заловим здравата и ще я работим! — извика изведнъж Настасия.

Майсторът я загледа с каменното си лице, докато тя разбра каква ще ѝ бъде работата на лято и пак се засрами, но тоя път по-малко.

Намеси се в разговора и Стойка Чернец.

— Идва лято, времето си тече, бате Войку. А аз знам каква мъка е на душата на Митря. Да си дойде по-скоро. Аз мисля, че омразата не трябва да остарява.

— Абе у някои — засмя се майсторът — омразата е както виното: колкото остарява, по-силна става. Какво, смешно ли ти е?

— Не ми е смешно, бате — заоправдава се Стойка. — Може би имаш право. Добре казваш и добре направи. Само че не бива да вярваш на обещанията на Гица Лунгу.

Казанджията се навъси:

— Мислиш, че ме лъже ли?

— Мисля, че те лъже. Ще отиде, ще се разбере с чокоина и ще постъпи другояче.

Майсторът се позамисли, сякаш претегляше думите си:

— Възможно е. Тогава да го оставим, Стойка, да изпие виното на омразата, за която говорихме.

В стаята изведнъж притъмня. При тия думи у присъстващите премина трънка. В сухия и равен глас на майстора сякаш трептеше

отзвук от миналите му страдания.

— Неправдата беше тяхната дума, правдата ще бъде тяхната чума... — промълви той, като изгърси лулата си в огнището и пак я напълни. — Какво гледаш и какво чакаш — усмихна се той на Настасия и извади запалката. После я турна в джоба си, без да запали лулата. Девојката сви устни. — Казах на хората в общината и на тия в участъка да внимават — продължи Войку. — Таласъмите се събират и гласят да се надигат срещу новия ред. Да ги разгонят: махайте се, духове нечестиви, вече се съмва!

— Те не чуват, бате! — възрази пак Стойка.

Майсторът стисна устни и очите му потъмняха.

— Нека. Една кожа имат само. Но да оставим това. Дойдох, видях и ви оставям Стойка да бди и да наглежда. Когато стане нужда, той знае къде да ме дири.

— Сега вече да донеса ли? — засуети се пак Аниняска. — Заклали сме прасенце. Имаме и винце.

— Недей, хубавело, защото всичко ще изядем и изпием.

[1] Един погон — 5000 м. — Б.пр. ↑

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

РАЖДА СЕ НОВ ГРАЖДАНИН НА СВЕТА.

Към пролетта на четиридесет и шеста година голяма беда слетя хората в Малу-Сурпат и околните села, каквато отдавна не беше ги слетявала. Още предишната пролет немците бяха опустошили всичко, откъде бяха минали. Да беше станала поне зимницата и да не беше сега тая суша!

По липса на влага на много места житото беше поникнало като брада на къосе: тук един стрък, там друг. Появили се бяха и хиляди плъхове, които отвличаха зърното от браздите в дупките си под земята. Усецаха и тия гадини, че идва голям глад.

Навалили бяха по села и колиби и още по-опасни плъхове — с два крака: непознати пришълци и бездомни скитници. Едни диреха да купят брашно, други продаваха иконки и книжлета, влизаха в къщите на селяните и разпространяваха разни слухове. Те разправяха, че беди и смърт са надвиснали над хората, откак болшевиките са се надигнали и заклали своя цар и заковали вратите на светите църкви с пирони. Сега избивали господарите, отвличали децата и ги пращали из пущинаците. Преследвали християните, оставяли ги да мрат от глад и ги карали да пасат заедно с добитъка. Променяли стария ред и дето отидели, слагали знака на сатаната. Искали да променят и у нас всичко и затуй господ щял да отвърне лице от хората. Нека хората четат „Сънят на света Богородица“ и „Чудесата на преподобния Сисой“ и да се покаят.

Някои по-будни селяни, които не коленичиха пред поп Нае и не му плащаха за молитви, се смееха. Празни приказки, казваха те, празни приказки, измислени от партията на чокоите. Премного е избуяло в нашата страна това проклето семе; те от години наред, откакто се помни клетото сиромашко простолудие, се тъпчат и гоят от нашата кръв, а сега ги е страх, че може и над техните глави да се разрази

бурята на правдата световна и да ги провали в дън земя, та да се отърве страната от тяхната напасть.

Стойка Чернец обясняваше към какво се стреми комунистическата партия. „Да няма експлоатация на човек от човека! Тая партия си проправя все по-широко място в управлението на страната и натиква във все по-тесни къошенца вчерашните изедници. Ще разпределят земята, ще създадат справедливи закони. Идват вече — казваше той — сведения за истинското положение в Съветския съюз. Пристигат оттам наши хора, които са видели с очите си новия ред на Изтока. Там чокоите и незаконно забогателите ги няма вече: радват се на слънцето само работниците, които държат сърпа и чука. Там някогашните роби сега са господари. А тия скитници и търговци на икони са платени слуги, които заблуждават народа да си остане в блатото на лъжата и в мрака на робството. Че ако там е тъй, както казват те, щяха ли да се дигнат с такава сила народите в Съветския съюз, че да бият немците, както ги биха, и да ги гонят, както ги гонеха, та да ги натикат чак в бърлогата им? Тая войска знае защо се бие, тая войска е от фабрични работници и селяни, непобедима войска е, защото брани своето благо!“

Един неделен ден край село се срещнаха чокоинът Крестя и Гица Лунгу. Чокоинът беше с кабриолет и веднага спря алестия кон с разпиляна грива и дълга опашка.

Полето димеше на утринното слънце, което блестеше надалеч. От върбите при кръстопътя се носеха призивите на гугутките.

— От Великден не съм те виждал, Лунгу — каза чокоинът с укор. — Имаме да поговорим за това-онова.

— Все се канех да дойда — отговори мелничарят, — но съм сам и съм затънал до гуша в работа. Сега отивам на църква.

— А аз и за това нямам време — засмя се горчиво Крестя. — Моята църква е при Овчи кладенец. След дъжда през миналата седмица виждам, че житото се оправя.

Мелничарят се прекръсти:

— Може пък да се смили господ над нас.

В неделя до обяд Гица Лунгу имаше оброк. Обрекъл се беше отскоро, откакто говориха с отец Нае за световните работи и за човешкия живот.

— Дойде ни до главата и тая напаст — плъховете — тях в края на зимата, та изпомряха с хиляди. Колкото останаха, тръгнаха надолу по Лиса. Казват някои, че и друг път се е случвало такова нещо. Ще рекат да минат Дунава и ще се изподавят. Мислех да дойда в Хаджиу да ви доложя за някои въпроси, които не ми харесват. След този мор сега пък друга се е завъртяла над нашите селяни.

— Политиката, зная — потвърди Кристя. — Казаха ми от общината. Циганите, когато са гладни, свирят и пеят! Тия пък се събират и оправят държавните работи.

— Смятат, че ще им се даде земя. Такива слухове се носят, откакто дойде новото правителство. Щели да вземат от богатите, че да дадат на бедните! Значи, да работя и да се трудя аз цял живот, за да турна нещичко настрана, и да дойдат некадърните, мързеливите и простаците, да го изплюскат като на помен. Има между тях и подстрекатели. Познавам аз от миналата година един Стойка Чернец, оня, дето има брат казанджия. Той, Войку комунистът, дава наставления на тогова. Събират се у Стойка в къщи неколцина, които си казват, че са партия. Като ви кажа кои се събират там, ще се почудите. Идва ми да река аз една приказка на място, но е неделя, тръгнал съм на църква, та не приляга.

— Любопитен съм да чуя — заинтересува се господин Кристя.

— А че отива там Григоре Мъндря, Ана, дето ѝ казват Зевзечката: сега е поумняла малко. Лае Сирромаха.

— Тоя Лае ми беше слуга, воловар. Хвърли тоягата и си отиде. Дадох го под съд. Ще го гоня с жандарми. И кой още?

— Има един Аурика Турбату, върна се от войната с дървен крак. И друг инвалид, без ръка, Тудор Гърля.

— Трябва им и един сляп — засмя се чокоинът.

— Има и такъв — сляп с дясното око: Иримия Васкан. Беше сержант в пехотата. Дойде да мели. Половин чувал. Все ме стрелкаше със здравето си око. Рекох да го поукротя. „Иримия — рекох, — няма да ти взема уем.“ — „Взема, взема — казва, — то е право на мелницата.“ — „Добре, Иримия“ — рекох. Да ви кажа право, господине, сякаш ме прободеше със здравето си око. Не ми се ще да го срещна нощем, когато се връщам самичък в къщи. Има и един Ница Немия. И други. Събират се и правят заговори.

— И срещу тоя Ница Немия съм завел дело — намръщи се Крися. — Ще гоня и него.

Гица Лунгу се почеса по врата.

— Какво да ви кажа? Аз думам, господине, да ги пооставите засега. Простият прост ще си остане. Лош вятър е задухал, но ще мине. Тогава ще ги стегнете в менгемето. И аз имам сметки с някои от тях, но ги оставям. Омекнал е и фелдфебелът Данциш. Май го е страх. А неделен ден идват от града или от Букурещ и нагледвачи.

— Какви са пък тия?

— Идват работници, изпратени от тяхната партия, да им поправят плуговете и сечивата и най-вече да ги съветват за това-онова. Те ги надумват, че ще получат земя от тия, дето имат. Да ви кажа, господине, боя се. Затова рекох, че не бива много да ги притискате. Е-хе, едно време беше добре. От мисли и ядове, господине, съм се стопил. Претеглих се на кантара в мелницата: изгубил съм девет кила.

— Ще ги изпозастрелям! — изрева гневно Триносия.

После се успокои.

— Някои от тия работи научих от Попеску, кмета. Но той не изглеждаше уплашен като тебе, Лунгу. С новото оземляване, за което се говори, ще я караме кротко — казва той, — додето станат други промени: старите партии се държат здраво. Това е вярно; трябва и ти да го знаеш.

— Кметът и той се върти натам, накъдето духа вятърът. Попеску няма какво да загуби. Но да видите вие и още нещо: наежили са се и жените. Като излязат да белят платно по Лиса, бистрят и те политиката и се карат. С жените е още по-тежко, защото по-лесно пощуряват. Какво претеглих аз с моята балдъза Настасия?... И тя е една беля! Обещах ѝ два погона, тъй да се каже, от нейната зестра. Още не е задомена, ама и то ще стане, ако се върне оня непрокопсаник, брат ми Митря.

— Не се ли е върнал още?

— Не е. Още е на война. А тая Настасия ще роди, без да е венчана; за резил стана на цялото село. Да ѝ дам, рекох, да се отърва. Сега съжалявам. Настани се в нивата, която ѝ дадох. Помогна ѝ Чернец да изоре и да засее. Поправи и Чернец и една колиба. С нея е и Аниняска, да я наглежда, че е навирила корем до устата. Работи като луда, нескопосницата, не можеш я позна. И чака своя Митря. Просто

подигравка. Като изляза из полето, избикалям. И тая Настасия се надява на партията. Как да не се пукнеш, господине?

— Няма да се пукаш, Лунгу — отговори мрачно Крися. — Ще доживеем и ще видим.

— Има и други работи, господине.

— Не искам повече нищо да чуя, Гица. Омръзна ми. Ела у дома да поговорим и да ти кажа аз какво има да се прави. Преди всичко ще наредя да се заведе срещу тоя Чернец дело за нарушение на закона, та да го укротим.

— Няма да се укроти той, държи се здраво.

— Не ми се вярва. Както ти казах, има и други партии, с които сме живели досега. Ще ги дигнем пак на крака. Аз работя с либералите, които също са в правителството. Какво правят те? Да не мислиш, че пасат патки? Не пасат патки — имат и те интереси. Ти карай с партията на национал-църънистите: и те имат свои хора в управлението.

— Така е, не трябва да стоим със скръстени ръце, защото тия нехранимайковци ще ни изядат главите. Ще дойда у вас, както ми заповядахте. Не знам какво ще правя и аз с моя брат. И от него идват слухове. По-добре да ми дойдеше за него друга вест, боже, прости ме, че да се успокоя.

— Страх ли те е от него? Остави го на мене.

— А че знам ли? Така, значи, ще дойда у вас.

Разделиха се. И двамата мърмореха. Чокоинът препусна с лекия кабриолет към Дроплите, а мелничарят влезе в селото.

На едно място, дето селският път леко възлизаше по високия бряг на Лиса, Гица Лунгу се спря и погледна селото, струпано около църквата. Отвъд реката, по хълмовете на запад, се простираха нивите на селяните.

Беше дума да се направи един здрав мост. С тия кръстосани гнили дървета, току-виж, селото пак остане откъснато от града, като придойде реката. А, пази боже, могат и жертви да се дадат, както се е случвало.

В селото непрекъснато се говореше за мост от камък и бетон. Но общината бедна — с какво да го направиш? Обещанията на префектите до изборите си останаха обещания, отлитащи като пухчетата на глухарчета. Хората не щат да дават волни пожертвования.

Да дадели богатите! Те, богатите, ще дадат своя дял, но да видят най-напред, че се събира нещо от другите.

„Какво ще събереш от едни дрипльовци?! — засмя се Гица Лунгу в себе си. — В края на краищата ще се кара още известно време с тоя изгнил мост, додето пак се удави някои.“ Ето, спомни си, че попът му беше говорил за парастас и помен на старите. За седемте години им направи помен, за деветте — пак; сега казва, че трябва и за дванайсетте. Поп Ное не си забравя сметките, записал ги е в тефтера. „И тъкмо тая година, когато ще трябва да се харчи за умрелите, взе, че ми хрумна да дам двата погона на тая развратница, дето ни направи за смях! Ама и това е политика: да се запушат устата на хората.“

По дяволите! Как ще я запушиш, когато тая Уца Аниняска изкара момичето пред очите на всички?

„Видя ли какво направи, Гица?“ — звучеше в ушите му упрекът на жена му.

„Вярата ѝ мръсна на тая сврака!“ Мелничарят удари с тоягата по земята. Ето как го кара Станка да ругае, когато отива в църква да вземе светата нафора.

Между многото грижи и работи мелничарят имаше предвид и това. Мислеше как да се отърве поне наесен от тая беля с нивите.

Вървеше сърдит към църквата, като леко влачеше обувките си. Беше в новите си дрехи от бял шаяк. Жените, които минаваха моста на Лиса, за да отидат към своята „църквичка“, го видяха отдалеч и почнаха да го кълнат като душманин.

Тяхната „църквичка“ беше на края на Настасиината нива край едно поточе, което течеше откъм северните хълмове под сянката на стари ясени. По всички тия хълмове, проядени днес от пороищата на дъждовете, едно време е имало гора. От тоя усамотен остров беше останал само глинестият Фрасинет^[1], който не се беше дал на хората да го завладеят. Тук-там под старите ясени имаше трънливи храсталаци. На полянката край нивите, близо до поточето, Настасиините родители си бяха направили колиба от клонаци. Всяка пролет колибата трябваше да се поправя, защото през есента и през зимата, когато там нямаше никого, понякога в нея се отбиваха скитници. По време на пролетната оран Стойка Чернец помогна на жените да натрупат нов клонак и да покроят с тръстика лекия заслон.

Към Аниняска и Настасия се бяха присъединили и Ана Зевзечката, и Вета, сестрата на баба Кица. Двете водеха двама братя: Ана — Тудосе Лаю, дето го изядоха вълците, наречен Зевзека, от него ѝ остана като наследство пряхкорът; а Вета — Раду Лаю, който не се върна от войната в 1917 година и не се чу вече нищо за него. Имаха и те малко земя до Настасиината, колкото можаха да получат за децата от роднините на мъжете си. Сега тия деца бяха мъже, пратени и те на война, отдето можеха да се върнат само имената им и споменът, че са живели и страдали някога и те в Малу-Сурпат.

По искане на кръстницата Уца в колибата се настаниха и Ана, и Вета, за да бъдат в помощ, ако стане нужда. Защото такъв е светът: едни умират, други се раждат, а това момиче, Настасия, си чакаше часа. Докато имаше работа около царевицата и лехата зеленчук откъм Фрасинет, кръстницата и кръщелницата стояха повече време в колибата. В празничен ден или когато времето биваше лошо, отиваха в село. До Малу-Сурпат нямаше повече от два километра. Можеха да отскочат до къщи и през деня. Но те обичаха да стоят там на зеленина и на спокойствие. Затуй наричаха това място „църквичката“.

В поточето се оглеждаха високите върхове на ясените. Из храсталаците вдигаха врява всякакви птичета. Имаше и няколко авлиги, и няколко коса. За известно време беше долетяла и една кукувица с другаря си; после си отидоха, след като снесоха яйцата си по чужди гнезда. Вета и Ана казваха, че миналата пролет били дошли и два славея. Сега имаше само един. Макар и уморени от работа, понякога го слушаха нощем на светлината на месечината. Настасия стоеше в сянката, да не се вижда как блестят сълзите и. Но се чуваха въздишките ѝ.

Тя беше отслабнала. Само очите ѝ бяха останали хубави.

Отслабнала беше от работа, от грижи и от копнеж.

Когато по пладне сядаха под ясените и запалваха огън, за да направят мамалига, стариците приказваха надълго и нашироко за щяло и нещяло. Настасия стоеше унесена. Препрочиташе наум като молитви писмата, които беше получила от Митря. Бяха единайсет. Чакаше дванайсетото.

Настасийо, скъпа, бъди умна, чакай ме с търпение. Приготвил съм ти ботушки, забун и вълненик като тукашните, трансилванските, с тях да бъдеш на венчавката.

Часът дойде съвсем неочаквано, в сряда през първата седмица на юни. Новият кандидат за гражданин на света беше толкова нетърпелив, че стовари майка си на земята в колибата сред страшни болки. Нямаше време, а нямаше и как да отведат горкото момиче в селото. Кръстницата Уца прати бързо Ана у Чернецови да доведат веднага София, жената на Стойка, която разбираше от тия работи.

— Да донесат и една тухла! — добави настойчиво Аниняска. — Мислех аз, че може да се случи неочаквано, и сме приготвили всичко тука, в колибата; но за тухла забравих. Една голяма зидарска тухла.

Настасия се беше поуспокоила за малко и дори се засмя и попита какво ще зидат с тая тухла. Още докато питаше, болките отново я хванаха. Ту я оставяха, ту я свиваха, докато пристигна каруцата с баба София и Чернец, който припряно караше конете.

Не бяха намерили тухла. Къде ще намериш тухла в тая бързина?

Аниняска се вайкаше, хванала се за главата. В Малу-Сурпат имаше обичай, откакто бяха запомнили бабите, да се слага под кръста на жената, обхваната от родилни болки, една тухла. Защо — никой не си блъскаше главата да разбере. Така. Може би, за да има върху какво да се изопне родилката при освобождаването.

— В колибата има втвърдена от времето купчина пръст от мравуняк — каза Вета, жената на Раду-Лаю, — да подложим нея на горката Настасия.

Настасия пицеше продължително от болки, сякаш я колежа. Около нея се суетяха четирите жени. Едната с дървеното масло, другата с ножици и копринения конец, третата с ведро вода, четвъртата държеше болната под мишниците и я милваше.

Тук трябваше да бъде и Митря. Обичай беше също по време на най-силните болки да присъствува и виновникът, та жената, която се мъчи, да го удря с юмруци, да го драци и да му разтърсва главата.

— Оня, дето й направи белята, е далеко — рече Ана Зевзечката. — Ако беше тука, по-лесно щеше да се освободи, горката!

Стойка беше завързал конете по ясените и чакаше оклюман край огъня. На него не му беше позволено да участвува в такова тайнство. А беше тихо като по време на принос. Горе в гнездата си гугукаха гургулици, авлигите подигравателно си подсвиркваха.

— Тия предварително казват какво ще бъде името на детето — обясняваше Вета като най-стара от всички присъстващи.

— Сякаш човек умира — прошепна Стойка Чернец, като се заслушваше. — А майстор Войку, брат ми, беше казал да се приготвим с доктор и с всичките там работи, каквито има днес за облекчаване на такива мъки. Бабите се смеят: те знаели по-добре. „Само Адам и Ева, нашите прадядовци, майка, са дошли на свят без женски мъки.“ Приказки!

По залез-слънце страхът в колибата премина. Във Фрасинет стана тихо. Един кълвач затрака като клепало. В Малу-Сурпат беше дошло на свят още едно момче. Очите му бяха черни, приличаше на баща си. То ритна майка си и изкряска на бабите, когато му отрязаха пъпа.

[1] Ясенак, гора от ясени (рум.). ↑

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

ПИСМА И ВЕСТИ ОТ ТОЗИ, КОЙТО Е ДАЛЕЧ.

Живееше в Малу-Сурпат и един стар свирач на име Веселин Цигуларя, наречен още Късмета.

— Имал ли си поне някога късмет? — попита го на едно събрание Стойка Чернец. Бяха приятели.

— Не съм имал — отговори певецът и се засмя горчиво.

Късметът му беше да робува, едва да свързва двата края.

— Така ми било писано — добави той, — не на челото, а в тефтерите на Кристя в Хаджиу. Даде ми едно време шест двайсека. Трупаха се години, трупаха се и двайсетачките. От време на време неговата кокона Дидина ме вика да ѝ посвирия и попея, но той все не ми опрощава лихвата. Лете му работя, есен му свиря и все не мога да му се изплатя.

— Ще ти вземе цигулката, Веселине.

— А! Това не може! Без нея съм загинал! Цигулката ми струва повече от чифт волове.

— Не е там работата, братко Веселине. Не тая чамова дъска струва, а дарбата ти, душата ти.

Него лято след дъждовете житото се беше доста оправило. Кристя прати вест в общината да излязат длъжниците му да връзват снопи и да вършеят. Селяните се опъваха и гледаха мрачно. Кметът се колебаеше. Данциш, фелдфебелът, твърде често отиваше на съвещание в частта си. В деня, определен за връзване на снопите, една седмица след Петровден, чокоинът поръча да дойде Късмета да свири на работниците, та да не гледат толкоз накриво.

Цигуларят не само свиреше, но и пееше добре. Между другото изпя и една стара песен, която беше много прочута на времето, а се харесваше и на Триносия:

Като идат момите

*да си белят платната,
също бели лебеди
белват им се краката.*

Не се разведриха лицата на селяните, още по-малко на жените.

Ехе, може да са били бели като лебеди краката на момите от Малу-Сурпат някога, когато чокоите сееха по-малко жито и не изкарваха жените на ангария! Жените си седяха в къщи и си гледаха домакинската работа. Тежката работа лежеше само върху гърба на мъжете: ангария по нивите на чокоите, превоз на дърва от гората, ангария за поправка на пътищата, кираджийство и още колко други ангари...

Стопанките тъчаха през зимата платно и го белеха на лято.

А я ги погледни сега! Изгорели от юлския пек, лицата им състарени, ръцете и краката като сухи вършини — черни и напукани. Черни лебеди, черни им гърдите, черни им устните! Прави бяха да се срамуват от песента на Веселин. А мъжете псуваха чокоите, загдето бяха премахнали и омърсили много от хубавото в живота.

— Я млъкни бе, бачо Веселине — извикаха по едно време някои работници, — ще измрем тука от мъка и тегло.

Триносия забеляза, че Късмета си е оставил цигулката на един сноп.

— Не ми стой със скръстени ръце, циганино, че ще те цапардосам! Не се намираш в твоята колиба, а на чокойска работа. Щом ти плащам, ще теглиш лъка и ще пееш!

Цигуларят изпя вяло няколко танга от града. Но когато Кристя си тръгна към чифлика, Веселин се тръшна на земята, поклати глава и изскърца със зъби.

Стойка Чернец разправяше тая случка една неделя вечер в дома на Уца Аниняска. Беше довел и жена си: те бяха кръстили детето на Настасия и се радваха, че е толкова пъргаво и яко и надвиваше слабата си бледа майчица.

— Не му стига кърмата и ме рита с крачка — оплакваше се Настасия. — Стой мирен, Тасе, спи!

Тасе не искаше да спи: разглеждаше с широко отворени очи събралите се: кръстниците, Уца, старата Вета и Ана, вдовицата на

Зевзека, сякаш искаше да ги рисува.

Но когато Чернец продължи разказа си с по-тих глас, детето изведнъж заспа.

— Като привърши връзването на снопите, отива, значи, Веселин да си получи платата според обещанието на чокоина.

„Каква плата? — попитал Кристя. — Нали ми дължиш пари?“

„Тогава приспадни ми четиристотин леи от дълга, господарю.“

„Че на мене ли си свирил? Да ти платят работниците. Ще удържа от тях, от всекиго по нещо, и ще ти дам. Ела другата неделя.“

Отива цигуларят другата неделя:

„Напразно си дошъл, Веселине: още не съм направил сметката на хората, дявол да ги вземе.“

„Аз думам, господарю, да се разбере сам с тях, че сме приятели, а ваша милост да ми приспадне от дълга, защото аз дойдох по ваша поръчка, а не на селяните.“

„А че да видя, да помисля — рекъл Кристя. — Почакай тука малко, докато свърша една работа с Гица Лунгу.“

Останал Веселин и зачакал. Нали е цигулар с остро ухо, разбрал, че Триносия бил нагласил в Букурещ със своята либерална партия да назначат Гица Лунгу за помощник-кмет в Малу-Сурпат. Можели и кмет да го назначат, но Гица Лунгу е неграмотен. Тъй че кмет си остава пак Попеску, а Гица Лунгу като помощник ще върши всичко в общината, както му наредят чокоите. Триносия е забелязал, че хората мърморят и надигат глава. Затова избутва напред Гица: да се кара, да заплашва, да се хваща с тях за гуша.

Връща се Кристя при цигуларя:

„Ти тука ли си бе, циганино? Какво чакаш още? Казах на Гица като помощник-кмет да събере каквото ти се полага от тия, дето връзваха снопи, на които си свирил.“

„А намалението на дълга?“

„То е друга работа.“

Подир още една седмица се разбра, че към сметката на селяните в тефтера е прибавено и плащането на свирнята, а на Веселин са натрупани още лихви: защото бил свирил и не работил през ония дни.

— Да го гръмне свети Илия дано, змия пепелянка да го клъцне! — кълнеше Вета. — Така е. Бяхме и ние веднъж на работа в Дроплите и ни турна такса за свирнята, на мене и на Ана, гаче на нас само

свирня ни липсваше. Едва дишахме от жегата и прахоляк. Турна ни на сметката по четири леи. А че щом Веселин е свирил, тогава да дадем на Веселин парите. Но ги спря той там, на касата — да му се спрат на гърлото дано! Няма да ми е чудно, ако ни поиска сега и Гица Лунгу по четири леи и ако нямаме пари, да дадем по един кош царевица.

Аниняска се учуди:

— За вярване ли е такава нещo?

— От такъв човек всичко можеш да очакваш. Няма да смее да иска от яки мъже, но от сиромаси и вдовици ще вземе. Хора като Лунгу и Триносия са по-лоши и от пладнешки разбойници.

— Ще отида при Гица — ядоса се Стойка Чернец — и ще го предупредя да не се държи душмански със селото, защото зле ще си изпати. Държи с чокоина, забавя оземляването, наредено от закона, назначава и разтурва комисиите. Замазаха очите на неколцина с десетима хектара оттука, от Хаджиу. „Сиромасите да почакаат!“ — крещи. Възгордял се е, надул се е, ама ще се пукне!

Вета отвори широко очи и зашепна потайно:

— Сестра ми Кица разправяше, че в четвъртък срещу петък сънувала сън: уж Гица умрял и ние го караме на гробищата, вали дъжд, аз и тя хем го оплакваме, хем се смеем.

София, кръстницата, прекръсти бързо три пъти детето.

Ана попита:

— Не бях ли и аз там? Какво ти каза Кица?

— И ти беше, и ти го оплакваше.

Ана Зевзечката се развесели.

Вързаното със синджир куче се разля настървено, но бързо се умири. Чуха се стъпки и гласове. Настасия стана и отиде в съседната стая, като носеше внимателно детето. Бяха съобщили, че нея вечер ще дойдат у Уцини брат й Маноле Рошиору и двама мъже от тяхното село, демобилизирани неотдавна. Тия двамата бяха пристигнали същия ден и носеха вест от Кокор: писмо с пет печата. Носеха го двамина: ако се случи нещо на единия, да го вземе другият и да го предаде или на Настасия, или на Аниняска. Бяха пристигнали и други такива писма, по други мобилизирани. Настасия се вайкаше, че само „нейният“ не си идва. Сега тя чакаше с разтуптяно сърце и с Тасе в ръце до откренатата врата. Ръцете й бяха заети и не можеше да отрие бликналите си сълзи.

В голямата стая, дето бяха другите, отекнаха стъпки и силни гласове. Но гласовете веднага утихнаха. С брата на Уца влязоха Григоре Алиор и Симеон Пескару.

— Носите ли писмото? — попита кръстницата Уца и намигна към вратата на съседната стаичка.

— Носим — отговори Алиор.

— Какви новини?

— Добри.

След тия думи Настасия не чу повече нищо и почна да се притеснява, очаквайки всеки миг скъпия дар.

— Митря е в болница — шепнеше в това време Алиор на Аниняска. — Беше и през пролетта, но не ви съобщи, да не се изплашите. Бяха му се забили в лявото бедро няколко парчета от снаряд. Стоя петнайсет дена, докато го лекуваха докторите. Бяха му казали да остане още, но не щя — поиска да отиде веднага на фронта. Нямахше търпение, нещо го тласкаше... Напоследък почна да го боли оперираното място: беше забрало отвътре. Взеха го лекарите отново на лечение и казаха, че няма да го пуснат, докато не го излекуват напълно. Намериха му още две парченца, колкото игла. Видяхме го на тръгване. Сега е добре. Щом го пуснат, ще отскочи до вкъщи. За всичко пише в писмото, което донесохме.

— Много се радвам — отговори с по-висок глас кръстницата Уца, за да се чуе в съседната стая. — Извинявайте за малко, докато донеса ракия и мъничко хляб и сланина.

Аниняска се втурна при Настасия и мушна в ръцете ѝ писмото е петте печата.

— Добри новини, моето момиче.

После отиде в килера.

Настасия разкъса трескаво печатите. Зачете. Отначало побледня, очите ѝ отново се напълниха със сълзи, после малко по малко се успокои.

Страхът ѝ премина, сърцето ѝ се умири. Митря я уверяваше, че ще си дойде много скоро. Някоя вечер или някоя сутрин ще застане изведнъж на прага пред нея. Дотогава — да му пише как е детето.

Затвори очи и видя Митря като наяве: беше протегнал ръце и тя му подаваше детето — най-скъпия неин дар.

Известно време стоя замислена, озарена от това видение, после бързо изтри сълзите си и седна на масичката да му отговори.

По онова време малцината грамотни младежи в Малу-Сурпат бяха свикнали да употребяват в любовните и в приятелските си писма заучени формули в стихове. Известни бяха на всички, знаеха ги наизуст.

Вземам молив да ти пиша — и сърцето ми въздиша...

Или:

*Пиша ти с любов и радост — за утеха и за сладост,
и ти пращам без преструвки топли сълзи и целувки.*

Тя и други такива изрази заместваха известния по-стар и забравен вече шаблон:

Преди всичко желая, щото краткото ми писъмце...

Така беше започнал първото си съчинение и Митря. Но оттогава мина много време, а нещата на тоя свят непрекъснато се менят.

Някои пък, между които и Настасия, заимствуваха за писмата си стихове от книгите, и най-вече от неписаната народна поезия.

Тъй че любимата на далечния Митря си беше приготвила от порано любовния укор, та нямаше какво да се замисля много-много. Нея не я интересуваше нищо от онова, което се шепнеше в съседната стая: недоволствата на сиромасите, злините на Триносия, подлостите на Гица Лунгу, размириците, които се подготвяха. Започна — и изведнъж потъна в някаква вечност, в която имаше само две същества: тя и Митря.

Не ми пращай, драги бачо, по другари и познати, толкова любов оттам, а си ми ела ти сам. Много се загрижих, като научих, че си болен в болницата, но сега много се радвам, като ми пишеш, че скоро ще си дойдеш. Тасе е хубавец и здравеняк и расте с дни. Много си ми домилял...

И Настасия написа на мъжа си още много други работи, като си представяше, че той е при нея, че не му ги пише, а му ги нашепва.

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

ДРУГАРЯТ МИТРЯ ВЪВЕЖДА РЕД В ДРОПЛИТЕ.

В следващите седмици се пръсна слух в Малу-Сурпат, че Митря не бил добре. Някои, особено жените, се опитаха да скрият новината. Но как ще скрият онова, което знаят всички? Дошло писмо от него: бил в болница, оперирали го и един господ знаел дали щял да се върне. Имал бил, както казват докторите, гангрена — загнило му било месото. Гангрена на единия крак.

Някои чули от самия Гица Лунгу, като говорил за това в общината.

— Какво да му правя? — казал той. — Може и да не се върне вече, да се върне само името му. Ще ме боли и мене сърцето, ако се случи такова нещо, но не ме послуша и сега тегли.

Аврам Сърбу го попитал дали е получил писмо.

— Нищо не съм получил — отговорил мрачно помощник-кметът. — Вместо признателност, че съм го учил на добро, на мен хич и не пише. Получила по някого писмо оная хубостница, балдъзата ми. По-добре да беше умряла тя, отколкото Митря. Нямаше тогава да роди сиромашко дете, нямаше да ни прави за резил пред хората, мене и сестра си. Сега господ и нея я наказва.

Какво да река? Една майка ни е раждала с Митря. И макар че ми е бил душманин, пак бих отишъл да го видя, но не мога. Остави, че е в болницата в Турда и е далеко, но ме е налегнала толкова много общинска работа, че не мога да се откъсна макар и само за час. Стовариха ми големците всичката отговорност — без мене нищо не може да стане. Пък има и друго: додето стигна там, може и да умре, горкото момче. От тая болест, дето й викат „гангрена“, никой не се е отървал досега. И Крайовският владика да му чете, пак няма полза!

Откак чокоинът Крестя ходи в Букурещ и говори с гарваните от либералната партия да турят в общината негов човек, бай Гица сякаш порасна с една педя, но когато му дойде и назначението, съвсем навири

нос. Ако знаеше четмо и писмо, кмет щеше да бъде. Но чокоинът му беше казал, че е все това. А на Попеску беше рекъл да си гледа работата, да слуша думата на Гица, като негов доверен човек, и да не бърза със списъците на безимотните селяни и с местните комисии. Дошло бе време да се засили властта. Напоследък голтаците бяха навирили нос и бяха станали толкова дръзки, че ти идва да им стовариш нещо по главата. Дойде нареждане и на фелдфебела Данциш да влезе във връзка с чокоина и с новия помощник-кмет. Да се засили милицията, всеки да си знае мястото и да се тури край на слуховете. Който разчита, че нещата ще се променят, се мами. Наистина в интерес на страната кралят е допуснал в управлението и някои от току-що излезлите от затворите, на които викат прогресивни. Тъкмо те се опитват сега да подстрекават народа, тия болшевики, дето, ако ги оставиш, могат и брадвите да надигнат. Но, слава богу, държавата още не е пропаднала. Тия, които са държали досега кормилото, ще съумеят да турнат ред и да разгонят подстрекателите — едни през границата, други — пак там, отдето бяха излезли. Добре ще сторят да си налягат парцалите и тукашните. Да се вразумят и да си гледат работата. Да излизат на работа, както си му е редът и законът! Иначе тежко им и горко, има да патят!

Като приемаше длъжността си в общината, Гица Лунгу държа и реч. Смела и твърда. Но го слушаха само неколцина селяни. Изслушаха го, поклатиха глава и се разотидоха.

Един ден в началото на есента в общината дойде Стойка Чернец с неколцина демобилизирани от двете си страни.

— Абе, Гица — дръзко каза Стойка, — ние знаем, че кметът и помощник-кметът трябва да бъдат наши хора, дето познават грижите и неволите ни. Какъв кмет имаме ние тук, в Малу-Сурпат, и какъв помощник, дето са ни душмани? Вие не знаете нашите неволи и държите страната на чокоина. Със земята нищо не направихте. Като дойдат изборите, ще ни искаш гласовете, ама ще ти покажем лакътя си.

Гица Лунгу почервения от яд. Стана, сбърчил чело и свъсил вежди, но размисли, седна отново, протегна крака и се облегна на стола.

— Първо и първо, аз не съм никакъв „абе, Гица!“ — изръмжа той сърдито. — Аз съм кмет и ще се отнасяте към мене е нужното уважение!

Стойка Чернец се изсмя. Изсмяха се без свян и придружаващите го селяни: Аврам Сърбу, Григоре Алиор и Симеон Пескару.

— Сваляйте калпаците, когато говорите с мене! Хаймани с хаймани! — извика от стола си Гица.

Стойка и другите все едно, че не чува какво им каза, и не се подчиниха. Само го изгледаха накриво.

— Ще ви дам под съд за обида на служебно лице — изкрещя Гица.

Алиор дръзко му отговори:

— Я не ни хокай, байно! Щом не си наш, не те признаваме. Ние сме хора на партията.

— Това пък какво е?

— Ще видиш какво е!

Бай Гица ги изгледа кръвнишки. Дребните чиновници в общината стояха до вратата и подслушваха.

Гица пое дълбоко въздух и се развика:

— Ще ви дам аз да разберете, подстрекатели такива! Така ще ви наредя, че ще ме запомните. Марш оттук!

Той не можа да се дигне от стола. За негово учудване те не си отидоха.

— В края на краищата какво искате бе, селяндури?

Гласът му беше прегракнал.

Чернец направи една крачка към масата.

— Първо и първо, да ни кажеш отгде измисли тая лъжа за Митря? Че бил болен, че нямало да се върне. Ето Пескару, който е тука, го е виждал и разговарял с него. По-здрав е от тебе и ще дойде да ти иска сметка.

Гица замълча, изстинал изведнъж, сякаш бяха го полели със студена вода. Затвори очи, после ги поотвори наполовина и се ухили като на шега:

— Хайде холан! Отгде пък измислихте и това? Хабер нямам от тая работа. Нека си дойде Митря жив и здрав, както казвате, че бил. Но ако е здрав, защо не си е дошъл досега? А сметките ние ще уредим помежду си като братя. Вие какво си завирате гагата там, дето не ви е работа?

— Не, Гица, ще има да отговаряш не само за тия сметки! — дръзко каза Чернец. — Ще отговаряш не само пред него, а и пред нас.

— Хайде, хайде, махайте се! — с пъхтене каза Гица, като ги отпращаше с ръка. — Нямам време за губене. А за идването ви тук ще отговаряте пред съдията. Нямам време за приказки и за шеги; главата ми надувате с вашите глупости. Не разбирате ли? Какво искате още?

— Искаме да знаем — решително заяви Чернец — защо си ходил в събота вечер с голямата общинска каруца във Фрасинет и си взел от царевицата на жените.

— Как? Какво? Нищо не знам. Казах ви, оставете ме на мира!

— Знаеш, знаеш. Там, във Фрасинет, Настасия е струпала царевицата на своята нива. Помогнала ѝ е Аниняска. На същото място са струпали царевицата си и двете сиромашки жени: Ана и Вета. Вземал си царевицата им и общинските слуги са я натоварили на каруцата. Направил ли си това, или не си?

Помощник-кметът се завъртя неспокойно на стола.

— Чакай, да видите...

— Взе ли царевицата, или не? — настояваше Чернец заплашително.

— Виж какво... Отначало не разбрах за какво става дума. Взех Станкинния дял. Дал съм на Настасия земя от зестрата на жена си, та взех малко от реколтата като аренда.

— Малко? Половината малко ли значи?

— Не съм правил сметка.

— Взел си, без да предупредиш. Това сметка ли е? А от Вета и от Ана защо си взел? С какво право? Дамян и Сава, слугите, са ти казали, че там е царевицата и на тия стари вдовици.

— А че от тях взех за Веселин Цигуларя.

— За платата на цигуларя отговаря чокоинът: и той е удържал от селяните за свирнята.

Между насъбраните селяни се чу женска клетва.

— Да му свирят на погребението дано!

Господин помощник-кметът потрепери. При вика на жената дигна глава и впери учудено широко отворените си очи в решетките на прозорците. В стаята беше станало по-тъмно, защото по прозорците се бяха струпали хора. Зад тях, глава до глава, стояха други, чак до улицата. Отвън достигаше неясен говор. От време на време някой се провикваше.

Напереността на Гица съвсем се изпари. Нима се е събрал толкова свят да му иска сметка за това, за което говореше Стойка? Или за оземляването, което все се отлага? „Тоя Крестя все мене туря на топа на устата.“ Или за други работи, за които са го наклеветили тия болшевики? Защото господин помощник-кметът си беше въобразил, че един човек на властта, за какъвто се смяташе, може да си позволи да не зачита простия народ, също както прави чокоинът Крестя. Че той е властта и всички трябва да му се подчиняват! Общинските пари? Той решава кому да даде, колко да даде, колко да задържи за себе си, заедно със секретар-бирника и с касиера. Иначе каква власт ми е тая, ако нямаш полза от нея? Тъй че може да го питат и за разносните за покрива на училището, за поправката на амбулаторията, за малкия мост на Лиса. Ама че говеда, хабер си нямат от нищо! Те мислят, че представителят на властта е лукова глава и трябва да се грижи за сираците, за вдовиците и старците, да бъде слуга на всички. Да го оставят на мира, има си и той своя работа: и с мелницата, дето го краде механикът, и с охраняването на свините, които трябва да изпрати в Букурещ.

— Отивам си в къщи, имам си и своя работа.

Четиримата сякаш не чуха думите му.

— Е, какво ще правим? — попита Стойка, сложи ръка на рамото му и го накара да седне пак. — Питам за царевицата на жените и на Настасия. После ще поговорим и за други работи, които ще ти харесат още по-малко.

— Ще видим, ще си помисля. Ако е така, както казвате, ще им върна царевицата.

— Кога?

— Веднага. Пуснете ме. Гледам, насъбрали са се хора. Те пък какво искат? Какво съм им дотрябвал? Нека дойдат Аиняска и жените, да се разбере с тях.

— Сега не може — рече Стойка. — Не са в село. Отидоха във Фрасинет да пазят от други крадци това, което им е останало.

Бай Гица се почувствува извънредно уморен. Потта се стичаше на вадички по подпухналото му лице. Да не са се разбунтували голтаците?

Разбираше, че четиримата нарочно го въртят на шиш.

И без да иска, попита:

— Инспектор ли е дошъл?

— Още не е дошъл — отговори Стойка, — но ще дойде по въпроса за оземляването...

Бай Гица се сепна, наведе глава и изду устни. Защо го няма в село фелдфебелът Данциш? Как да извести на чокоина в Хаджиу?

Навън притъмня от черните облаци, които идваха откъм Дунава, засвири вятър. Влезе разсилният Раду Гуръу, да запали лампата. Като оправяше фитила, той погледна накриво Гица, който седеше сломен, опрял се на масата.

— Искам да си вървя! — каза настойчиво Гица.

Четиримата се изправиха като стена пред него.

Дъждът бързо отмина, хората се струпаха още по-нагъсто на чардака и по прозорците, вятърът престана.

В тъмнината навън изведнъж настъпи тишина, после се чу силна, весела глъчка.

Влезе Маноле Рошиору, братът на Аниняска, с камшик в ръка.

— Дъждът престана — каза той и странно изгледа мелничаря. — Ей сега го докарах. Не ще да влезе. Има заповед да сберем селото и да излезем тая нощ при Дроплите.

Гица слушаше като замаян, с повиснала устна.

Изведнъж разбра. Беше дошъл брат му, от когото чакаше само вест, че е умрял. Сърцето му ту се свиваше, ту се надигаше в гърдите, сякаш го бодеше. Изстена:

— А какво ще правя аз?

— Ще се дигнеш и ще дойдеш с нас при Дроплите — отговори весело Чернец.

— Не мога.

— Ще можеш.

Някой говореше вън на селяните. Те мълчаха в тъмното. Мелничарят се вслуша, но не позна гласа.

Така беше решил Митря, да се изтърси някоя вечер неочаквано в Малу-Сурпат. Беше пратил вест предния ден по ефрейтора Аврам Сърбу. Никой да не знае, да не разбере Настасия, да бъде отпратена вън от село. Искаше най-напред да изпълни дълга си и да разчисти сметката в Дроплите и едва тогава да прегърне жена си и детето. Не е дошъл да отмъщава за неволите си, не е дошъл, воден от любовната си мъка. Дошъл е за общото благо, което може би мнозина няма да

разберат. Но така е решил. Така се уговори с другарите, с които беше живял в чужбина, ще извършат едно добро дело, след като се приберат всички по домовете си... Дойдоха си по един, по двама, събраха се през лятото, разговаряха у Чернец, обсъждаха. Запазиха всичко в тайна, приготвиха се и зачакаха. На идване Митря остана един ден в Букурещ, за да поговори и с майстор Войку.

— Сега да вървим да си изпълним дълга! — завърши той. — Тук всичко е било фалшифицирано.

Селяните зашумяха, изсипаха се на улицата, а оттам бързо се затичаха към къщи, за да впрегнат каруците.

В три часа през нощта около четиридесет каруци, пълни със селяни от Малу-Сурпат и от колибите, бяха вече на път към Дроплите. На всяка каруца имаше по един фенер, а другарите от фронта носеха факли. На тяхната червеникава светлина селяните виждаха широкия гръб и мрачния поглед на Митря Кокор. От време на време и пред очите на Гица се открояваше този страшен образ. Митря не го погледна, не му каза нито дума. Гица дебнеше и наостряше уши, с надеждата, че ще стане някаква щастлива промяна — ще пристигне Кристя с жандармите.

„Те отпратиха Данциш от село тъкмо тоя ден — мислеше Гица, — но хитростта им не може да не излезе наяве. А ако извършат някое беззаконие в Дроплите, властта ще им дойде дохаки. Наистина в Малу-Сурпат законът за оземляването бе приложен само отчасти и земята в Дроплите беше запазена досега. За това има да отговаря най-вече Кристя. Сега да му видя силата. Нека докара жандармите против тия бунтовници. В Малу-Сурпат селяните помнят стария урок и патилата от въстанието в 1907 година.“

Гица беше огладнял. Беше му студено. Откъм равнината духаше тънък влажен ветреца.

Когато каруците стигнаха в Дроплите, селяните запалиха огньове от стара слама и сух трънак и се наредиха на колело около тях. Носеше се оживена глъчка. Гица чуваше как го псуват. Утешаваше се с това, че правеха Триносия на бъзе и коприва. От одаята излязоха дядо Йон Тригля и баба Кица и дойдоха да прегърнат и разцелуват някогашния свой момък, пропаднал нейде по света, който сега отново се беше върнал в село. Насъбраха се и ратаите от чифлика на Триносия, които бяха започнали да орат втори път нивите за есенната сеитба.

На разсъмване, когато огньовете догаряха, настъпи мълчание и всички задряха. Само бай Гица не можеше да затвори зачервените си клепачи. Постоянно се питаше, без да може да си отговори, какво имаше да му се случи. Беше му много жално за самия него.

По едно време започнаха да прелитат ята диви патици, които изпълниха въздуха е крякането си. Буден и неподвижен върху снопа царевични кочани, заграден от другарите си, Митря слушаше гласа на тези крилати пътници и си спомняше за оная есен, когато лежеше пребит под навеса, а баба Кица го лекуваше и му баеше.

Съмна се. Изгревът разцъфна във венец от рози. Неочакваните гости се събраха и зачакаха да видят какво ще стане. Бедните, вдовиците и сираците от войната щяха да станат собственици на това широко поле. Всички щяха да бъдат вписани в списъка, всеки според нуждата си; после щяха да изорат първата бразда и да отбележат синорите. По тоя начин старата забранена земя, която те работеха от десетки години като роби на чокоина, ставаше тяхна собственост. Другарите на Митря уверяваха селяните: „Списъкът ще бъде изпратен в съда.“

След разговорите през нощта някои се насъбраха разярени около Гица Лунгу и се нахвърлиха отгоре му, но когато почна четенето на списъка на сираците и плуговете пристигнаха в пасището, бързо го зарязаха.

В този миг откъм север се чу дрънкане на каруци и тропот на коне. Хората се раздвижиха на място и надигнаха глави. Митря се изстъпи напред. Досещаше се кой идва.

— Чокоинът Кристя иде, идва Триносия! — чуха се гласове. Някои от по-старите селяни се поколебаха. Другарите на Митря ги избутаха напред.

Кристя идеше с високия кабриолет с двата коня, от лявата му страна беше фелдфебел Данциш, а отдясно — старата му пушка, която той смяташе за свой най-верен слуга. Идваше разгневен и още отдалече заплашваше с юмрук. От капрата Чорня караше в галоп побелелите от пяна коне. След жълтия кабриолет със същата бързина препускаше една селска каруца с трима жандарми. Бяха с пушки, но ги носеха на ремък.

Кабриолетът и каруцата още не бяха спрели, когато ревът на Триносия отекна в тишината:

— Ще ви науча аз вас, разбойници с разбойници! Какво сте се повели по ума на тоя мръсник, който е ял моя хляб по милост? Да се махате оттука! Да не съм видял никого!

Кокор пристъпи спокойно към кабриолета.

— Назад, магаре с магаре! — изкрещя настръхнал Кристя и се разпсува. — Как можяхте да се поведете по ума на тоя вагабонтин бе, говеда с говеда?

Митря се сдържа и отговори натъртено:

— Народът е дошъл да си получи земята, която му се полага по закон.

— Моята земя ваша? — развика се чокоинът към селяните. — Виждаш ли? Чуваш ли? Тяхната мамка! — обърна се той към Данциш.

Кокор каза пак, още по-натъртено:

— Партията възстанови правдата. Земята принадлежи на ония, които я работят.

— Аз не съм ли я работил?

— Не.

Кристя изрева като звяр, дигна пушката и дръпна предпазителя.

— Ще ти дам аз на тебе един закон. В земята ще те натикам!

В тоя миг Чорня дръпна като уплашен поводите. Конете се изправиха на два крака, замахаха с копита из въздуха и се строполиха върху ока. Кабриолетът се разтърси и се наклони на една страна. Пушката изгърмя във въздуха към облака, който се беше надвесил като свъсена вежда на изток. Кристя залитна и едва не падна от кабриолета, но се надигна и пак насочи пушката.

— Какво чакат жандармите бе, идиот? — извика той на Данциш.

Сякаш изпълняваха предварително дадена заповед, другарите на Митря измъкнаха автоматите изпод ямурлуците. Част от селяните се струпаха около каруцата на жандармите. Фелдфебелът Данциш разпери ръце като крила, хвърли се върху Триносия и задържа пушката му.

За миг настъпи пълно мълчание.

Пребледнял, Кокор каза:

— Не съм дошъл да ти диря сметка нито за глада, нито за боя, нито за подигравките. Ти сам си искаш наказанието, ти, дето се хвалиш, че си работил тая земя. Хайде с нас на оран!

От тълпата се чу учуден вик:

— Как смее, хлапакът му с хлапак, такова нещо?

Митря се обърна и видя бай Гица, надут и настръхнал като таралеж.

— Ти пред воловете, а чокоинът на плуга. Водеге ги! — стрелна ги той с поглед.

Триносия се беше разпенил от яд. Но надутият Гица изведнъж се смири и падна на колене.

Народът се раздвижи развеселен и избута настрана жандармите. Под надзора на Григоре Алиор първият плуг заора браздата, понесе се бавно напред, избиколи един храсталак, спря се за малко и отново тръгна. Загуби се от погледа на хората в една падинка, после го видяха да се връща към саите. На връщане се спираше по за дълго. Чокоинът Крестя падаше, Алиор го жилваше с рязка заповед, той се надигаше на колене, после на четири крака и с голяма мъка се изправяше. След десетина крачки отново падаше. Бай Гица носеше главата си като чужд товар. Падаше на колене и той и се гърчеше като червей. Щом стигнаха пред саите, селяните ги накараха да застанат прави като плашила. Кървава пот течеше от тях. Ръцете на Триносия бяха само рани и пришки.

— Оставете ме, разбойници такива! Всички ви в затвора ще натикам! — в диво отчаяние крещеше той.

Тогава към господин Крестя се приближи Ана Зевзечката, поклати глава, стисна устни и каза с омраза:

— Леле! Сери сега, вълко, каквото си ял!

Кочияшът Чорня изгледа презрително господаря си, извърна глава и се изплю.

Плугът отново тръгна. След него тръгнаха и другите. Изора бразда и Митря. Върна се гологлав и с разкопчана риза. Хладният есенен вятър галеше челото му.

Когато стигна до Овчи кладенец, към него като стрела се спусна Настасия. С дясната ръка тя държеше детето на гърдите си, а с лявата обхвана шията му и разплакана, с тъжни и гальовни думи заговори пред всички за любовта си към своя Митря.

Челото на Митря беше набърчено, косите на слепите му очи бяха прошарени. Митря се въздържаше пред селяните, възпря и тя сърдечния си изблик. Подаде му детето и се успокои.

Подялбата на земята в Дроплите беше само началото. Митря добре помнеше онова, което беше научил в колективното стопанство „Память Илича“, в село Тарасовка, когато беше военнопленник и ученик в Съветския съюз. Тук, в Малу-Сурпат, както навсякъде в страната, още съществува старият ред. Селата и нивите изглеждат тъй, както са били преди сто години. Хората са свързани със стария плуг, с парчетата земя, отделени със синор, с опита и знанията на прадедите си, затворени всеки в своята сиромашия, всеки разделен от ближния си, но всички заедно в робията, която все още ги притиска.

Постиженията на науката във всички отрасли на живота бяха чужди на тия хора, затънали в миналото. Хората на новото време си служат с трактори, с аероплани, с електричество. Изкуственото напояване превръща пустините в плодородни земи. Инженерите преобразяват природата. Трънаците се изместват от полезни растения. Пресушават се мочурищата. На мястото на пясъците изникват гори.

Селяните в Малу-Сурпат чезнат в сянката на миналото.

За тях трябва да дойде революцията. Старият ред из основи да бъде сринат. Социалистическата държава няма да закъснее да даде в ръцете на бившите роби всички възможности на науката, тъй че там, където е имало калища и колиби, да изникнат шосета и къщи, осветени с електричество. Там, дето е върлувала сушата, да потече по каналите радостта от водата. Дето човек е работил с непосилен труд, машини да облекчат труда му.

Трябва да се скъса с миналото, да се навлезе в новия век на света.

Тия мисли проблясваха като бързи светлилки у Кокор, докато държеше в ръцете си детето, което му беше подала жена му. Лекият ветрец погъделичка нослето на бебето, то отвори очи, кихна и се усмихна на октомврийското слънце.

— Бъдещето е твое... — въздъхна Кокор и се усмихна на хората и гледките от страната на социализма, които живееха в душата му.

Настасия помисли, че се усмихва на нея, и беше щастлива в тоя миг.

— А за постъпката и гнева си — каза Митря — ще отговарям пред ония, които ще ме повикат на съд.

— Какво ще правим? — попита Лае Сиромаха.

Митря го потупа приятелски по рамото, без да отговори нищо.

На неговите съселяни им предстоеше да изминат трънливия път на прозрението.

1949 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.